

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Katedra oboru
Občanský sektor

Sociální ekonomika v České republice

Diplomová práce

Vypracoval: Jan Skopeček

květen 2006

Vedoucí diplomové práce: Ing. Marie Dohnalová CSc.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a s použitím literatury uvedené v seznamu literatury.“

„Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.“

V Praze dne

.....

Podpis

Rád bych na tomto místě v první řadě poděkoval Marii Dohnalové, vedoucí mé diplomové práce, za její laskavou pomoc a četné cenné rady a připomínky. Děkuji i Marku Havrdovi, který mě seznámil s teorií tzv. veřejné hodnoty, Tereze Pospíšilové, jež mi poskytla cenné rady při sestavování dotazníku a v neposlední řadě děkuji i Jiřímu Svobodovi, jenž mi dohodl schůzky s představiteli družstev.

OBSAH

Abstrakt.....	6
Klíčová slova.....	7
I. ÚVOD.....	8
I.1. Výzkumná otázka.....	8
I.2. Cíle práce.....	8
I.3. Formulace hypotéz.....	9
I.4. Metody výzkumu.....	9
II. TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky a sociálního podniku.....	11
1.1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky.....	12
1.1.1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky dle organizací CEP-CMAF, Komise EU, Výboru regionů a FONDA.....	12
1.1.2. Jiné koncepty sociální ekonomiky.....	18
1.2. Vymezení konceptu sociálního podniku.....	20
1.2.1. Sociální podnik v severoamerickém kontextu.....	23
1.2.2. Sociální podnik v evropském/ kontinentálním kontextu.....	25
1.2.2.1. Definice sociálního podniku dle Evropské výzkumné společnosti EMES.....	25
1.2.2.2. Koncept nastíněný Stálou evropskou konferencí družstev, vzájemných společností, asociací a nadací.....	27
1.2.2.3. Projekt „Finanční stabilita neziskových organizací“.....	28
1.2.3. Sociální podnik v britském kontextu.....	30
1.2.4. Jiné koncepty sociálního podniku.....	32
1.3. Shrnutí.....	34
2. Sociální ekonomika/ sociální podniky v českém prostředí.....	37
2.1. Historie sociálních podniků působících na českém území.....	37
2.1.1. Historie od počátků do roku 1945.....	38
2.1.2. Historie od roku 1945 do současnosti.....	43
2.2. Popis jednotlivých českých subjektů sociální ekonomiky.....	48
2.2.1. Družstvo.....	48
2.2.2. Spolek/ občanské sdružení.....	52
2.2.3. Obecně prospěšné společnost.....	55
2.2.4. Nadace a nadační fond.....	59

3. Možnosti a omezení podnikání sociálních podniků v ČR	
z hlediska legislativy.....	64
3.1. Rozdíl mezi podnikáním a jinou výdělečnou činností.....	64
3.2. Družstvo.....	67
3.3. Spolek/ občanské sdružení.....	73
3.4. Obecně prospěšná společnost.....	76
3.5. Nadace a nadační fond.....	79
3.6. Shrnutí.....	83
III. EMPIRICKÁ ČÁST.....	86
IV. ZÁVĚR.....	88
Seznam literatury a zdrojů.....	90
Přílohy.....	96
Příloha č. I.....	96
Příloha č. II.....	100
Příloha č. III.....	105
Slovník důležitých jmen a pojmů.....	107

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na oblast sociální ekonomiky a sociálních podniků v České republice a to z hlediska českého práva. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, přičemž v první z nich- teoretické části- je nejdříve nastíněno několik významných konceptů sociálního podniku a sociální ekonomiky v širším (euroamerickém) kontextu. V následném oddílu je již popisován stav sociální ekonomiky a sociálních podniků v České republice a to pomocí historické analýzy a popisu jednotlivých subjektů sociální ekonomiky z právního hlediska. Poslední oddíl teoretické části je soustředěn na právní analýzu českých subjektů sociální ekonomiky z hlediska toho, jaké možnosti a jaká omezení v oblasti podnikání a výdělečné činnosti těmto právním subjektům skýtá česká legislativa. Druhá hlavní část- empirická- konfrontuje s praxí teoreticky zjištěné skutečnosti, ve snaze především zjistit, nakolik české sociální podniky využívají možnosti podnikání a výdělečné činnosti, jež jim poskytuje české právo.

Summary

Dissertation is focusing on the scope of social economy and social enterprises in the Czech republic namely in terms of czech law. Dissertation is portioned out to two main parts, while in first of them- theoretical part- is primarily described number of important concepts of social enterprise and social economy in wider (euroamerican) context. In sequential section, there is still described stage of social economy and social enterprises in Czech republic namely by the help of historical analysis and description single social economy subjects in legal terms. Last section of theoretical part is focused on legal analysis of czech social economy subjects in terms of , what kind of opportunities and constraints in the scope of entrepreneurship and for-profit activity provide czech legislature to this legal subjects. Second main part- empirical- confronts with practices theoretically realized fact, in an effort to- mainly- find out, to what extent czech social enterprises make use on opportunities to enterprising and for-profit activity, that allows them czech law.

Klíčová slova

- sociální ekonomika
- sociální podnik
- jiná výdělečná činnost
- podnikání
- družstvo
- spolek
- obecně prospěšná společnost
- nadace
- nadační fond
- legislativa

I. ÚVOD

Je skutečností, že do počátku 90. let 20. století společná sociální politika na celoevropské úrovni neexistovala. Na potřebu řešení sociálních problémů více upozornila Maastrichtská smlouva z roku 1992. Tou dostaly orgány Unie za úkol aktivně podporovat dosažení ekonomické a sociální soudržnosti v jednotlivých členských státech. Dalším mezníkem bylo přijetí Amsterodamské dohody v roce 1997, která v článku 136 stanovila cíle společné sociální politiky. To svědčí o posilování sociální politiky na úrovni Evropské unie. Co se týče konkrétně sociální ekonomiky, i ta zaujímá v politikách Evropské unie důležité místo, o čemž svědčí i skutečnost, že pojem sociální ekonomiky byl již definován i Evropskou komisí.

Česká republika je od roku 2004 členem Evropské unie, přesto sociální ekonomika patří dosud v naší zemi mezi koncepce, které jen velmi obtížně pronikají do běžného života a to i v rovině pojmosloví (Orfeus, 2004: 3n).

Jedněmi z aktuálních úkolů, které je třeba vyřešit v rámci České republiky, je jednak jasné vydefinování, jaké právnické osoby patří mezi sociální podniky a jednak na základě rozboru příslušných zákonů vyjasnění si toho, jaké možnosti resp. jaká omezení českým sociálním podnikům skýtá česká legislativa.

I.1. Výzkumná otázka

Jaké jsou možnosti a jaká jsou omezení v legislativě týkající se propojení sociálních a ekonomických funkcí subjektů sociální ekonomiky v prostředí České republiky?

I.2. Cíle práce

1. Jedním z cílů diplomové práce je nastínit významné koncepce sociální ekonomiky a různá pojetí sociálního podniku, které lze chápat jako prostředky naplňování sociálně-ekonomických cílů. Pro souvislosti s dalšími částmi diplomové práce vybírám jednu koncepci sociální ekonomiky a jedno pojetí sociálního podniku. Mým zájmem bylo napsat práci, jež by uceleně pojedna-

la o širších souvislostech problematiky sociální ekonomiky, se snahou zasadit do těchto souvislostí legislativní problematiku sociální ekonomiky v ČR.

2. Dalším cílem mi je rozbor české legislativy týkající se definovaných sociálních podniků. Konkrétně se zaměřím na možnosti a omezení sociálních podniků, které/á jim skýtá příslušná česká legislativa. Osvětlení rozdílů mezi podnikáním a jinou výdělečnou činností pokládám za jeden z důležitých cílů diplomové práce.
3. Jako další cíl jsem si vytyčil vysvětlení, či upravení vadných pojmů a to v souladu s českou právní terminologií. Konkrétně- vycházejí z děl významných českých právních teoretiků, mimo jiné zabývajících se občanským sektorem- poukážu na pojmovou vadnost názvů „občanské sdružení“, „obecně prospěšná společnost“, vadnost pojmu „neziskový“ ve slovním spojení např. „neziskový sektor“, „nezisková organizace“, atp.

I.3. Hypotézy

1. Subjekty nevýdělečného sektoru mohou být dle platné české legislativy zároveň činné v rámci sociální ekonomiky, tedy zároveň mohou působit jako sociální podniky.
2. Českým sociálním podnikům umožňuje česká legislativa vyvíjet jinou výdělečnou činnost.
3. České sociální podniky mohou vyvíjet ekonomickou, ziskovou činnost a přitom požívat výhody ze strany státu (dotace, úlevy na daních)- narozdíl od obchodních společností.

I.4. Metody výzkumu

Práce se skládá jednak z teoreticko-koncepční části a jednak z části empirické.

V teoreticko-koncepční části jsem nejprve definoval koncept sociální ekonomiky a koncept sociálního podniku. K oběma konceptům jsem došel na základě nastínění několika nejdůležitějších konceptů sociální ekonomiky a sociálního

podniku, při následném výběru jednoho konceptu sociální ekonomiky a jednoho konceptu sociálního podniku, se kterými v dalším textu pracuji. Čerpal jsem ze sekundárních dat a pokusil se o výběr nejpříhodnějšího konceptu, ale pokusil jsem se i o syntézu jednotlivých faktů. K vypracování těchto obecně zaměřených částí práce jsem převážně používal anglicky psanou literaturu- jedná se zvláště o sborníky z konferencí, workingpapery, informace na webových stránkách nejdůležitějších organizací zabývajících se koncepcemi sociálního podniku, atd. Části zabývající se problematikou sociální ekonomiky v České republice jsem vypracoval na základě komparace převážně česky psaných právně-teoretických studií- použil jsem práce významných českých právních teoretiků zabývajících se zvláště nevýdělečným sektorem- Telce, Hurdíka, Dvořáka, Deverové, Pajase a dalších.

V části empirické jsem provedl sociologickou sondu za pomoci uskutečnění a následného zpracování pěti dotazníkových rozhovorů. Forma dotazníku je standardizovaná, ovšem forma komunikace s respondentem byla polostandardizovaná, neboť v případě potřeby jsem pokládal doplňující, v dotazníkovém archu nezaznamenané, otázky. Pomocí vypracování empirické části jsem se snažil zjistit, jaké z možností české sociální podniky využívají, případně jak na ně působí možná omezení ze strany české legislativy.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky a sociálního podniku

Po delší dobu již probíhají intenzivní diskuse, jejichž cílem je vymezení pojmu sociální ekonomika¹. Problém spočívá v tom, že není jednoznačně tento pojem definován a to především pro potřeby zákona, což vytváří problémy nejen na úrovni vnitrostátní, ale i Evropská unie se nejednoznačně definovaný pojem snaží přesněji vystihnout. Výstupem intenzivních a bohatých diskusí v celoevropském měřítku je sice široká varieta definic a chápání konceptu sociální ekonomiky, ale problematizuje se tímto procesem co nejuvýstižnější a nejpřesnější uchopení samotného pojmu- především pro potřeby zákona (v národním i celoevropském měřítku).

Součástí této části práce jsou dvě kapitoly, v jejichž rámci charakterizují 1. sociální ekonomiku (viz. kapitola „1.1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky“) a 2. sociální podnik (viz. kapitola „1.2. Vymezení konceptu sociálního podniku“).

V první části nastíním různé koncepty sociální ekonomiky, zvláště od vlivných organizací a institucí působících napříč velkou částí Evropy. Jedná se o Evropskou komisi, Výbor regionů (COR), Stálou evropskou konferenci družstev, vzájemných společností, asociací a nadací (CEP-CMAF) a organizaci FONDA.

Definovat sociální podnik v obecném smyslu pokládám za nutné, neboť sociální ekonomika je „složena z organizací (sociálních podniků- pozn. autora), jež jsou nezávislé na státu a jež poskytují služby, zboží, obchodují s ohledem k sociálním cílům a poskytují nevýdělečnou distribuci“ (H.M. Treasury, 1999 citován in Smallbone et al. 2001: 15; vlastní překlad). Jinými slovy, v této definici je sociální ekonomika v podstatě souborem sociálních podniků, které uskutečňují záměry, sociální ekonomiky.

¹ V literatuře a jiných psaných informačních zdrojích je používán jak pojem sociální ekonomie, tak sociální ekonomika. Význam obou pojmů, alespoň v mé práci, je stejný. Já se budu přidržovat pojmu druhého- tedy sociální ekonomika. Použiji-li však pojem sociální ekonomie, tak z toho důvodu, že cituji z cizího textu.

1.1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky

Koncept sociální ekonomiky je diskutován na celoevropské úrovni v rámci různých institucí více či méně významných. Jedním z významných míst této diskuse jsou semináře pořádané Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). V poslední době proběhly dvě zásadní konference na toto téma a obě v italském Trentu a to jednak 14.- 19.11. 2004 s názvem „Social Economy and Social Innovation“ jednak 22.- 23. 9. 2005 s názvem „The Social Economy in Central, East and South- East Europe“.

Diskusi rozvíjejí i jednotlivé nadnárodní organizace (střeškové), angažující se v oblasti sociálního podnikání/ sociální ekonomiky. Pořádají konference, či vypracovávají odborné studie (např. CIRIEC International, CECOP, CCACE², CEDAG³). I v rámci České republiky proběhla již jedna značně významná konference konaná v Praze ve dnech 24.- 25. 10. 2002, které se zúčastnilo více než 600 účastníků všech zemí Evropské unie, zemí kandidátských a některých zemí Asie a Afriky (Orfeus, 2004: 3n).

Ovšem zásadní jsou diskuse na úrovni vlád, ať už národních, či vlády Evropské unie. Jednu z definic (viz. níže) vytvořila i Evropská komise. Spolu s diskusí ohledně definice sociálního podniku je snaha pojmout definičně i sociální ekonomiku ve Velké Británii za současné vlády Tonyho Blaira.

1.1.1. Vymezení konceptu sociální ekonomiky dle organizací CEP-CMAF, Komise EU, Výboru regionů a FONDA

V následující tabulce je v úplnosti a přehledně charakterizován koncept sociální ekonomiky ze strany čtyř významných evropských institucí, jež se intenzivně zabývají konceptem sociální ekonomiky. Čtyři definice sociální ekonomiky, které jsou v Tabulce 1 uvedeny, byly navrženy: 1) skupinou osob z Francie, které patří k organizacím spojeným s původním konceptem sociální ekonomiky (FONDA), 2) střeškovým výborem na úrovni EU sdružujícím čtyři typy organizací, které se považují za součást sociální ekonomiky- jmenovitě

² Koordinační výbor evropských družstevních asociací

³ Evropská rada dobrovolnických organizací (European Council of Voluntary Organizations)

družstva, vzájemné společnosti, asociace (či spolky) a nadace (CEP-CPAF), 3) Výborem regionů (COR) a 4) Evropskou komisí.

Tabulka 1: Analytická tabulka hlavních definic sociální ekonomiky

	FONDA	CEP-CMAF (European Standing Conference of Cooperatives, Mutual Societies, Associations and Foundations)	COR (EU Committee of Regions)	EVROPSKÁ KOMISE
KDO JE AUTOREM	Mezi autory dokumentů FONDA jsou zástupci CGSCOP, Credit Mutuel, Credit Cooperatif, IDESESFIN, atd. Tyto organizace byly konzultovány v 80. letech, kdy se koncept sociální ekonomiky poprvé začal prosazovat na vládní úrovni. Původní dokument byl samozřejmě ve francouzštině.	Jde o jediný střešní výbor v Evropě, který sdružuje všechny hlavní typy akterů spojených se sociální ekonomikou.	Výbor EU pro regiony se definicí sociální ekonomiky zabýval, na rozdíl od Evropského parlamentu a Rady. Jeho pojetí akcentuje silnou spojitost sociální ekonomiky a regionu.	Evropská komise
KONCEPT	Jde o „typ podnikání, které je ve své podstatě organizace a produkce zaměřeno na uspokojování potřeb v intencích trvale udržitelného rozvoje a sociální odpovědnosti“.	„... nejde ji hodnotit pouze v kontextu ekonomické výkonnosti, která je přesto nezbytná pro dosahování cílů organizace; především musí být hodnoceny její příspěvky pokud jde o solidaritu, sociální soudržnost a regionální vazby ...“	Jde o hybridní typ organizace se sociálními cíli a požadavky. Právní forma závisí na podmínkách dané země	Jde o součást „ <i>stakeholder economy</i> “, jejíž organizace jsou vytvářeny těmi a pro ty, kteří mají společné zájmy. Sociální podniky jsou odpovědným, kterým by měly sloužit.
AKTÉŘI/ ÚČASTNÍCI	Specifické typy podniků (družstva, vzájemně prospěšné organizace, spolky, nikoliv však nadace).	Jde o druh podnikání. Spadají sem organizace typu družstev, vzájemně prospěšných společností, spolků a také nadací . Jde o součást organizované občanské společnosti.	Jde o ekonomické subjekty produkující výrobky nebo služby, nejde však o firmy typu s.r.o. či a.s. Jde víceméně o družstva, vzájemně prospěšné společnosti a spolky s ekonomickou aktivitou.	Jde o významné ekonomické hráče typu družstev, vzájemně prospěšných společností, spolků a také nadací .
ČINNOSTI	V podstatě jakékoliv při respektování podstaty konceptu.	Činnosti spadající pod "evropské politiky" sociálního blahobytu, zaměstnanosti, podnikání, vzdělávání a výzkumu. Jde o činnosti v oblastech	Sociální podniky jsou důležitými partnery místních úřadů při tvorbě strategií rozvoje a při vytváření „ <i>a new local plural welfare</i> “.	Jde o zdroj podnikání a pracovních míst tam, kde tradiční investory řízené firmy nemusí být životaschopné.

		sociální ochrany, sociálních služeb, zdravotnictví, bankovníctví, bydlení, spotřebitelských záležitostí, vzdělávání, kultury, sportu, rekreace a volného času, zemědělské produkce apod.	Sociální ekonomika je v podstatě schopna zaplnit mezeru v poskytování sociálních služeb, které nejsou produkovány tradičními tržními aktéry nebo vládou.	To je důležité, protože sociální ekonomika tak přispívá k efektivní soutěži v rámci trhů.
HODNOTY	Udržitelný rozvoj, mezigenerační charakter, kolektivní dědictví, solidarita, sociální odpovědnost.	Dobrovolné a otevřené členství spolu s demokratickou kontrolou členy organizace. Solidarita a odpovědnost. Nezávislý management a nezávislost na veřejné správě. Sociální soudržnost.	Otevřený a transparentní management, demokracie, participace. Přidává hodnotu k procesu místního rozvoje a sociálního pokroku prostřednictvím tvorby místního sociálního kapitálu rozšiřováním vzájemné důvěry zapojováním veřejnosti a stimulací větší sociální soudržnosti znovuzapojením vyloučených a na okraj vytlačených občanů.	Dobrovolná participace, členství, přijímání závazků. Demokratická kontrola Autonomie a nezávislost (Nadace jsou explicitně z těchto charakteristik vyloučeny, jejich hodnoty a vlastnosti se od ostatních tří typů odlišují).
CÍLE/ OBJECTIVES	rovnováha mezi jednotlivými regiony, sociální soudržnost, mír a bezpečnost, nahromaděná zkušenost sociálních podniků slouží k vymezení standardů a hodnotících metod/ nástrojů konvergenčního rámce sociální odpovědnosti firem všeho druhu; konvergenční rámec se vztahuje k evropské úrovni.	odpovídá na nové výzvy (stupňující se neschopnost veřejného sektoru, sociální integrace, udržitelný rozvoj, mezigenerační solidarita); měla by být poměřována stupněm solidarity, sociální soudržnosti, teritoriálními vazbami; jde o projev pluralitní společnosti; hraje důležitou roli v regionálním rozvoji, kohezi.	zboží a služby poskytované „hybridními podniky“ se sociálními cíli; sociální ekonomiku tvoří sociální podniky a nová podnikatelská kultura sociálního podnikatele (OECD) většinou orientovaná na inkluzi marginalizovaných skupin prostřednictvím aktivní participace a nového přístupu; kombinace nového mixu zdrojů (veřejné, tržní) a dobrovolnická práce; sociální ekonomika je tak schopna uspokojit i potřeby, které veřejný sektor ani tržní sektor uspokojit nedokážou	uspokojuje nové potřeby, vytváří pracovní místa, rozšiřuje solidaritu a soudržnost, přispívá k integraci kandidátských zemí EU
STRATEGIE	solidarita mezi regiony, rizikem a ziskem (sdíle-	využití zisku závisí na sociálních cílech a/ nebo	napomáhá místní správě transformovat sociální	klíčová role spočívá v zapojování jejich

	<p>ná rizika a zisky),</p> <p>vytváření sociálních a ekonomických hodnot; legitimita pluralitní ekonomiky</p> <p>vytváření udržitelných soběstačných sítí, propagace pluralitní společnosti i podniků</p> <p>financování projektů (by mělo brát v úvahu) „kreativní dynamiku“</p> <p>vytváření vlastních fondů, snaha o nedělitelnost (nezcizitelnost?) rezervních prostředků družstev a vzájemně prospěšných společností.</p> <p>Obzvláště aplikace práva na konkurenci by měla být nahlížena v intencích rozhodnutí Rady Evropy, které legitimizuje různorodé právní úpravy, resp. formy.</p>	<p>na vůli členů; může jít obecně o reinvestice nebo distribuci (tvorba pracovních míst, nových podniků, aktivit, odměna za investovaný kapitál, služby členům, atd.)</p> <p>Sociální ekonomika má široké sociální základy a uskutečňuje svoje aktivity v podobě mnoha právních forem, demonstruje svůj konkurenční charakter a schopnost růst a přizpůsobovat se novým sociálním a ekonomickým výzvám</p> <p>koresponduje s prioritami a strategickými cíli EU: sociální soudržnost, plná zaměstnanost a boj proti chudobě, participativní demokracie, kontrola.</p> <p>generuje „<i>high quality jobs</i>“ a vyšší kvalitu života, nabízí rámec vhodný pro nové formy podnikání a aktivit.</p>	<p>výdaje pasivního charakteru v aktivní sociální investice směřující k trvalé udržitelnosti</p> <p>kombinací podnikatelského přístupu se sociálními cíli; bojuje s pasivní závislostí na veřejném systému sociálního zabezpečení</p> <p>to může vést k všestranně výhodným situacím, kdy jsou výdaje veřejného sektoru na veřejné služby doplněny tržními a dobrovolnými zdroji;</p> <p>COR akcentuje spolupráci veřejné správy a sociální ekonomiky, stejně jako mezi EU a kandidátskými (participace a předávání zkušeností)</p>	<p>členů a evropských občanů plně do společnosti (původně „Society“)</p> <p>společnosti jsou řízeny na principu „jeden člen, jeden hlas“</p> <p>flexibilní a inovativní</p> <p>dobrovolná participace, členství a vstup</p> <p>dobrovolné s otevřeným členstvím</p>
VZTAH MEZI JEDNOTLIVCE/ SPOLEČNOSTÍ A KAPITÁLEM	<p>Jde o odlišný vztah ohledně vytváření ekonomických a sociálních hodnot díky klíčové roli jednotlivce v tomto procesu</p> <p>mezi členy a podnikem existuje společenská smlouva, která je propojuje s okolím organizace; není to kapitál, co tuto roli plní</p> <p>role kapitálu je redukována na funkci finančního nástroje, v rámci organizace mu jiná funkce propůjčena není.</p>	<p>nadřazenost individuálních a společenských zájmů nad kapitálem</p> <p>kombinace individuálních (členských/ uživatelských) zájmů a zájmu veřejného</p> <p>Využití zisku závisí na sociálních cílech organizace a/ nebo na zájmech a přáních členů ohledně reinvestic nebo (re)distribuce.</p>	<p>sociální ekonomika je nevýdělečně orientována.</p>	<p>primárním cílem není získávání výnosu z kapitálu.</p>

(Pramen: Roelants, 2002; in CVNS, 2005)

Hlavní společné jmenovatele/ charakteristiky

- i. *Akteři*: Nejvíce omezující je vymezení Výboru regionů (COR). Úplná shoda mezi všemi čtyřmi definicemi existuje v tom, že družstva a vzájemné společnosti jsou součástí sociální ekonomiky. Pokud se týká sdružení/ spolků, přinejmenším ta, jež vykonávají ekonomickou činnost, sem spadají rovněž. „Je zajímavé, že dva přístupy nezahrnují do sociální ekonomiky nadace. Dá se ovšem předpokládat, že na nadačních subjektech, které v principu nejsou grantující, se lze shodnout“ (CVNS 2005: 31).
- ii. *Činnost*: Sociální ekonomika není ve svém působení omezena na určité předem dané sektory. Společnými znaky uvedených čtyř definic je provázanost s regionem a místní rozvoj. Text COR dále uvádí dodávky „sociálních statků“, např. tvorbu zaměstnanosti, jež je uváděna ve všech čtyřech definičních vymezeních.
- iii. *Hodnoty*: a) solidarita a sociální soudržnost, b) sociální odpovědnost a závazek, c) demokracie a spoluúčast a d) autonomie a nezávislost se zdají být hlavními společnými jmenovateli všech čtyř definic. Demokracie a spoluúčast nejsou ve dvou případech přisuzovány nadacím.
- iv. *Cíle*: Shoda mezi čtyřmi definicemi spočívá v tom, že sociální ekonomika uspokojuje řadu potřeb, které ostatní sektory ekonomiky nemohou samy zcela uspokojit. Tyto potřeby se týkají sociální soudržnosti a rovnováhy, konstrukce pluralitní, demokratické a na solidaritě a spoluúčasti založené společnosti.
- v. *Strategie*: Všechna vymezení odkazují na potřebu vytváření sítí (networking), na zapojení občanů na místní úrovni, vytvoření silných spojení mezi územím, (způsobem) podnikání, sociálními účely, dále odkazují na podporu finančních mechanismů posilujících spojení s místním územím.
- vi. *Vztah mezi jednotlivcem/ společností a kapitálem*: Všechny čtyři definice uznávají, že sociální ekonomika je charakterizována nadřazeností jednotlivce a sociálního cíle nad kapitálem (Roelants, 2002: 40n; CVNS, 2005: 31n).

Koncept sociální ekonomiky představuje moderní pojetí řešení některých témat, kterým čelí země střední a východní Evropy na počátku 21. století. Jde jednak o integraci osob ohrožených sociálním vyloučením z pracovních trhů a v neposlední řadě jde o šetrné využití a rozvoj místních zdrojů při poskytování služeb a realizaci programů místního rozvoje (zdroje lidské, materiální a finanční). Koncept sociální ekonomiky vychází z premisy, že stát již nemůže v plné míře sociální potřeby uspokojovat ani finančně zabezpečovat⁴ a že ani čistě na zisk zaměřené pojetí nevyhovuje nárokům moderní demokratické společnosti-především na dostupnost služeb a uplatnění veřejného zájmu.⁵

Jiná definice sociální ekonomiky zní- „sociální ekonomika je tvořena na státu nezávislými organizacemi a podniky, které produkují statky, služby obchodního i neobchodního charakteru s cílem sociálním; podniky⁶ sledujícími cíle solidarity a obecného zájmu a nerozdělujícími svůj zisk mezi podílníky (akcionáře)“ (Dohnalová 2004: 152).

Určující definice:

Pro potřeby této práce je určující definice vytyčená v Přípravném dokumentu konference sociální ekonomiky v Praze 24. a 25. 10. 2002: „Sociální ekonomii tvoří družstva, vzájemné společnosti, asociace a nadace. Jejich činnost nespadá ani do veřejného sektoru, ani do tradičního, tržního, ekonomického sektoru usilujícího o zisk. Je orientována na potřeby, není zřízena výlučně pro tvoření zisku. Její čtyři skutečné oblasti rozvoje- 1) sociální, demokratické a participativní podnikání, 2) zaměstnanost a sociální koheze/ zapojení, 3) místní rozvoj a 4) vzájemná sociální ochrana- tvoří základ modelu pro rozvoj praktické zkušenosti s demokracií, která poskytuje občanům odpověď na jejich potřeby a očekávání. Protože má své kořeny na místní obecní úrovni, byla sociální ekonomie vždy pro partnerství (s obecním/ veřejným sektorem a místními úřady, s odbory a konvenčními obchodními podniky), která pomáhají rozvoji její struktury zajištění růstu“. (Roelants, 2002: 4).

⁴ Podrobnou analýzu všeobecného oslabování tzv. „welfare state“, příčiny a následky tohoto jevu podává Keller (2005). Autor slábnutí „welfare state“ vidí veskrze negativně a důvodem jeho oslabování dle autora je podléhání globálním (rozkladným ?) tržním tlakům.

⁵ Informace v tomto odstavci jsou čerpány z nepublikovaného „Materiálu připraveného pro potřeby Rady vlády pro NNO“ týkajícího se sociální ekonomiky, který zpracovala Jaroslava Šťastná.

⁶ Popis sociálního podniku viz. kapitola „1.2. Vymezení konceptu sociálního podniku“.

Luigi Martignetti (2002: 41n) hovoří o čtyřech hlavních charakteristikách vztahů mezi sociální ekonomikou a místním rozvojem:

- kvalitní zaměstnání
- obsahuje sociální kapitál
- posílená demokracie a
- partnerství mezi úřady a aktéry sociální ekonomiky

1.2.2. Jiné koncepty sociální ekonomiky

Mezi jiná pojetí sociální ekonomiky jsem zařadil taková, která mají jistý význam, jsou důležitá, ale podle mne ne tolik- alespoň pro potřeby této práce- jako výše uvedená pojetí sociální ekonomiky 4 organizací. V kapitole „Jiná pojetí sociální ekonomiky“ jsou zpracovány texty od jednak J. Gregoryho Deese- profesora na Stanford's Graduate School of Business, jednak dvou autorů: Jerra Boscheeho- pokládaného dlouhou dobu za jednoho ze zakladatelů celosvětového hnutí za sociální podnik, a Jima McClurga- v současné době je partnerem v Social Enterprise Alliance, což je zdrojová síť pro sociální podnikatele a jejich zastánce.

A. J. Gregory Dees (2001: 5n) píše, že sociální podnikání popisuje soubor způsobů chování, které jsou výlučné, přičemž sociální podnikatelé jsou jedním specifickým druhem lídrů a měli by proto být zkoumáni samostatně. Autor zdůrazňuje, že je potřeba usilovat o více podnikatelské chování a přístupy v sociálním podnikání. S důrazem na vytváření tzv. sociální hodnoty (social value) Dees (2001: 4- 5) vytyčuje tuto definici:

„Sociální podnikatelé zastávají roli činitelů změny v sociálním sektoru:

- a) převzetím poslání, za pomoci kterého je tvořena a udržována sociální hodnota (ne tedy soukromá hodnota)- toto je samotná podstata, jež odlišuje sociální podnikatele od obchodních podnikatelů. Pro sociálního podnikatele je sociální poslání naprosto základní. Součástí poslání je sociální zlepšování, jež nemůže být redukováno na vytváření soukromého prospěchu (finanční nebo spotřební výnos) pro jednotlivce. Vytváření

zisku, majetku nebo uspokojování tužeb spotřebitelů může být částí modelu, jsou to však prostředky vedoucí k sociálnímu cíli- nejedná se o cíl sám o sobě. Zisk není měřítkem tvoření hodnoty; ale také tím měřítkem není uspokojování spotřebitele; sociální dopad je měřítkem.

- c) prozkoumáváním a vytrvalým sledováním nových příležitostí- s cílem a ohledem k naplňování poslání
- d) angažováním se v procesu neustálé inovace, přizpůsobováním a učením se
- e) smělým konáním, bez toho, že by (podnikatelé- pozn. autora) byli omezeni disponibilními zdroji a
- f) projevováním zvýšené zodpovědnosti vůči klientům, jimž jsou poskytovány služby, a vůči vytvářeným výsledkům.“

B. Jerr Boschee a Jim McClurg- podobně jako Dees v souvislosti se sociálním podnikáním/ sociální ekonomikou zdůrazňují inovativnost (namísto ziskem motivovaného podnikání). Tvrdí, že generuje-li nestátní nevýdělečná organizace zisk ze svých aktivit, nejedná se o obchodní jednání jediné tehdy, jsou-li vytvářeny nové a „energií naplněné“ programy a jsou-li konány „dobré a obdivuhodné věci“ (Boschee, McClurg 2003: 1n). Rozlišují mezi běžným podnikáním a podnikáním sociálním:

„Sociální podnikatel je osoba v nějakém sektoru, která využívá strategií vydělávání peněz ke sledování sociálního cíle a sociální podnikatel se odlišuje od tradičního ve dvou důležitých oblastech:

- Tradiční podnikatelé se často chovají sociálně odpovědně⁷. Darují neziskovým organizacím peníze; odmítají se účastnit jistých typů obchodů; užívají z hlediska životního prostředí šetrné materiály a praktiky; zacházejí se svými zaměstnanci s důstojností a respektem. Vše toto je obdivuhodné, ale jejich snahy jsou pouze nepřímo zainteresovány na řešení sociálních problémů. Sociální podnikatelé jsou odlišní, protože jejich strategie vydělávání peněz jsou vázány přímo na jejich poslání. Buď zaměstnávají osoby, které mají vývojové vady, jsou chronicky mentálně postiže-

⁷ Tím je míněna zvláště tzv. sociální odpovědnost firmy (CSR- Corporate social responsibility).

né, tělesně postižené, těžce zasažené chudobou nebo jinak znevýhodněné; nebo prodávají v souladu s posláním výrobky a služby, jež mají přímý dopad na specifický společenský problém (např. práce s potenciálními záškoláky a to za účelem navrátit je zpět do škol, výrobní podpůrné plány pro lidi s psychickými vadami, poskytování služeb domácí péče, které umožňují starým lidem zůstat až do smrti mimo ošetrovatelské domy, rozvíjení a prodávání učebních plánů).

- Za druhé, tradiční podnikatelé jsou v rozhodující míře hodnoceni na základě finančních výsledků: Úspěch nebo selhání jejich společnosti je vymezen jejich schopností vytvářet zisky pro vlastníky společnosti (...) Výdělečnost je účelem, není však jediným účelem- zisky jsou znovu investovány do naplňování poslání, spíše než by byly přerozdělovány podílníkem" (Boschee, McClurg 2003: 3; vlastní překlad).

1.2. Vymezení konceptu sociálního podniku

Proč v současné době vlastně dochází k tak silnému nástupu sociálních podniků? Jaké jsou příčiny tohoto jevu?

Příčinou je, myslím, oslabování státu veřejných sociálních služeb⁸ ve většině oblastí, v nichž stát veřejných sociálních služeb v době svého největšího rozkvětu uplatňoval svou moc. Globalizační tlaky tržních, stěžejí regulovatelných, nadnárodních korporací krok za krokem rozměňují státní moc. Jednou z hlavních oblastí, kterou stát veřejných sociálních služeb kvůli svému oslabování není již v dostatečné míře schopen uspokojit, je široká škála sociálních služeb. Proto „(v)ěřejné instituce vítají soukromé iniciativy jako nositele řešení tam, kde by jinak řešení nacházely samy, pokud by ekonomické klima bylo příhodné stejně, jako ve slavných letech 1945- 1975“ (Defourny, 2004: 4).

Pravděpodobně se vzrůstající tendencí dochází k posunu od státu veřejných sociálních služeb k novému- smíšenému, sociálnímu státu (Giddens, 2001; Keller, 2005), kde je moc a odpovědnost rozdělena mezi veřejné instituce,

⁸ Pojem "stát veřejných sociálních služeb" používám jako český ekvivalent anglického pojmu "welfare state". Jsou používány v české terminologii i pojmy jako "sociální stát", "asistenční stát", "stát blahobytu" atd., což svědčí o nesnadné přeložitelnosti s ohledem k zachování původního významu pojmu "welfare state".

výdělečné organizace a sociální podniky nevýdělečného⁹ sektoru. Jedním z odpůrců jeho zekonomizování, či jeho přizpůsobování se tržním principům, je Jan Keller, který ve své nejnovější práci kritizuje globalizační tlaky na jedné straně a podléhání státu veřejných sociálních služeb jejich tlakům na straně druhé. „Základním imperativem globalizované ekonomiky je neustálé úsilí každého o zvyšování své vlastní konkurenceschopnosti soupeření se všemi druhými. To se netýká pouze firem, které se snaží uplatnit na světovém trhu, ale také států, které usilují o přilákání či udržení těchto firem, a také jednotlivců a rodin, kterým jde o to, aby byli takovými firmami považováni za ‚zaměstnatelné‘. Ve všech případech je jednou z hlavních podmínek konkurenceschopnosti snižování nákladů. Pro firmy to znamená zaměstnávat méně zaměstnanců a snižovat vedlejší náklady práce (...). Také sociální stát¹⁰ je do tohoto soupeření bezesbytku zatažen a je nucen se chovat jako obyčejná firma: buď po vzoru Spojených států vsadí na nižší mzdy při zachování pracovních míst, anebo stejně jako evropské země zvolí nižší počet zaměstnanců při zachování výše jejich mezd“ (Keller, 2005: 46- 47). Z výše citovaného vyplývá, že stát veřejných sociálních služeb ve vzrůstající míře oslabuje (chudne), vyklízí pozice ze sociální oblasti, kterou už v dostatečné míře není schopen zabezpečit. Za této situace zajištění sociálních služeb nutně musí uspokojit jiné subjekty, než státní. Těmi jsou právě tzv. sociální podniky.

Hunčová (2003: 52n) se v podobném duchu zmiňuje o pojetí tzv. občanského samosprávného mix sektoru, jenž zdůrazňuje vnitřní charakteristiky a role občanských subjektů- sdružení zájmu. Zatímco pojetí sociální ekonomiky akcentuje externí dopady aktivit těchto subjektů do vládních politik a do ekonomiky (zejména zaměstnanost, sociální soudržnost, regionální rozvoj).

Sociální podniky (podniky sociální ekonomiky) jsou nejen proti státu, ale též oproti tradičním sociálním organizacím v rámci nevýdělečného sektoru (např. velkým sociálním organizacím v Německu) inovativní. O podnikatelské inovativnosti jako o ekonomickém vývojovém procesu uskutečňování nových kombinací ve výrobním procesu psal i Schumpeter. Na Schumpetera se odvolává i Dees (2001), když píše že „sociální podnikatelé hledají cesty inovace, aby

⁹ Z důvodu větší správnosti a přesnosti budu v této práci klást důraz na rozdíl mezi ziskem a výdělkem (viz. kapitoly „1.3. Shrnutí“ a „3.1. Rozdíl mezi podnikáním a jinou výdělečnou činností“) i ve spojení s pojmy „sektor“, „organizace“, „podnik“ atd. To znamená, že nadále budu užívat pouze spojení „nevýdělečný sektor“, „nevýdělečná organizace“, „nevýdělečný podnik“ a podobně. Terminologické rozlišení viz. též Telec (1998: 30- 34n, 166- 168n).

zajistili, že jejich podniky budou mít přístup ke zdrojům, pakliže vytvářejí sociální hodnotu (...). Samozřejmě s inovativností přichází nejistota a riziko selhání. Podnikatelé (sociální- pozn. autora) tíhnou k tomu být vysoce tolerantní k nejednoznačnosti a učí se, jak rozvrhnout rizika pro ně samé a pro ostatní“ (Dees, 2001: 4- 5).

S inovativností je spojena i flexibilita. Ovšem s flexibilizací pracovních sil je spojen nárůst neplnohodnotných forem zaměstnání, neboť lidé jsou jednak nuceni k větší plošné mobilitě, jednak k uzavírání pracovních smluv na dobu určitou (Keller, 2005). Na druhou stranu Giddens flexibilitu v oblasti práce podporuje, přičemž zdůrazňuje, že flexibilizace práce je inovativní a vysoce tvůrčí záležitost (Giddens, 2001).

Koncepty sociálního podniku

V této souvislosti je dobré se zmínit o dvou (resp. třech, beru-li britský koncept jako samostatný) teoretických konceptech, jež byly formulovány před více než čtvrt stoletím a jež popisují nevýdělečný sektor a podstatu tzv. sociálního podniku, který se tehdy (v 70. letech 20. století a dále) nebývale rozvíjel.

1. První koncept se zrodil v USA. „Ve Spojených státech je sociální podnik v obecnějším smyslu spojen s obchodními rizikovými podniky vykonávanými nevýdělečnými organizacemi, které mohou s sebou nést řadu sociálních, stejně jako finančních cílů“ (Young, 2002: 2).
2. Druhý koncept- který Jacques Defourny¹¹ (2004) nazývá francouzský, já jej nazvu kontinentální evropský- sociálního podniku se objevuje v Evropě poprvé na počátku 90. let 20. století, přičemž v jeho rámci byly zkoumány a teoreticky formulovány podnikatelské záměry se sociálním obsahem¹². Zde jsou mezi sociální podniky zahrnována vedle nevýdělečných podniků (přesněji řečeno podniků, ustavených pro jiné účely, než je zisk) i družstva. Roku 1996 neoficiálně vznikla „Evropská výzkumná společnost EMES (právně byla společnost ustavena v roce 2002- pozn. autora), jež se ve svých vý-

¹⁰ Viz „stát veřejných sociálních služeb“

¹¹ Jacques Defourny je profesorem na Katedře ekonomie a managementu a ředitelem Centra sociální ekonomie na belgické univerzitě Liege a prezidentem evropské sítě EMES.

¹² Podnikatelské záměry jsou sice náplní činnosti i u amerického pojetí sociálního podniku, ale rozdíl mezi jinými je v tom, že americké sociální podniky jsou více podnikatelsky zaměřené.

zkumných aktivitách snaží definovat sociální podnik“ (Dohnalová, 2004: 93) a to z ekonomického a sociálního hlediska.

3. Jako jistý mezistupeň mezi americkým a kontinentálním/ evropským pojetím pojmám koncept v současnosti ražený ve Velké Británii. Zrodil se však nedávno. V roce 2002 následovalo náhlé zrychlení trendů ve Velké Británii. Blairova vláda založila Social Enterprise Coalition a Social Enterprise Unit za účelem propagace sociálního podnikání. V rámci stejného systému Department of Trade & Industry, který dohlíží na Social Enterprise Unit, navrhl svou vlastní definici sociálního podnikání/ sociálního podniku a vyhotovil počáteční seznam sociálních podniků (Defourny, 2004: 1n).

Pro celkové doplnění se v kapitole „1.2.4. Jiné koncepty sociálního podniku“ zmíním o konceptu veřejné hodnoty, jakožto prostředku posilujícím důvěru a legitimitu podniku. Tento koncept pojmám samostatně, neboť se zrodil a rozvíjí napříč anglosaským prostředím (USA, Velká Británie), tedy ne pouze například v britském či pouze v severoamerickém kontextu. Koncept veřejné hodnoty, jenž je v dílech anglosaských autorů aplikován zvláště na státní organizace a instituce, lze dle Marka Havrdy (2006) uplatnit i na sociální podniky, resp. dle něj koncept veřejné hodnoty by mohl vyřešit některé problémy spojené se sociálními podniky.

1.2.1. Sociální podnik v severoamerickém kontextu

Vzrůstajícímu ocenění a pozornosti se koncept sociálního podniku těší nejen v Evropě, ale i na druhé straně Atlantiku- tedy ve Spojených státech amerických. Koncept sociálního podniku byl v USA přijat na počátku 90. let 20. století (Defourny, 2004: 1n), nicméně tomuto teoretickému úsilí o vymezení konceptu předcházela poměrně dlouhodobý vývoj sociálního podniku.

Historický vývoj: Kořeny sociálního podniku v USA jsou hluboké, sahají dle Younga (2002: 6n) až do období předcházejícímu nastolení republikánského zřízení v USA, tedy někdy do poloviny 18. století. Ačkoliv tradice nevýdělečného sociálního podniku sahá takto hluboko do minulosti, zájem o tuto problematiku se objevuje v 70. letech 20. století (Young, 2002: 6n) a lze jej vysvětlit mimořádným rozvojem tohoto sektoru. V průběhu posledních několika deseti-

letí však dochází i k výrazným proměnám sociálních podniků v USA. Nevýdělečné organizace se čím dál více angažují v tržním prostředí. Jsou přebírány a zkvalitňovány řídicí dovednosti, proměňovány organizační hodnoty, či jazyk sociálním podnikem užívaný. Pojmy jako podnikání, tržní a podnikový kapitál, které před 20 lety byly neznámé, se v současnosti běžně užívají. Tradičně nepřikládaly nevýdělečné sociální podniky přílišnou hodnotu řízení (managementu). Správci podniku dříve byli normálními odborníky ve své oblasti služeb. Odborníci vyškolení v oblasti řízení jako takoví byli vzácností. To se změnilo v 90. letech 20. století (Young, 2001: 3n; Defourny, 2004: 1n).

Pojetí sociálního podniku: Oproti evropskému/ kontinentálnímu má to americké výhodu ve své jednoduchosti a síle struktury (Defourny, 2004: 2n). Social Enterprise Alliance založená v USA vymezuje sociální podnik jako:

- „nějaký pracovně-příjmový obchod nebo strategii podniknutou nevýdělečnou organizací, aby byly vytvořeny příjmy na podporu jejího charitativního poslání. ‘Pracovní příjem’ se skládá z plateb přijatých přímou výměnou za výrobek, službu nebo zvýhodnění“ (Seymour, 2002; vlastní překlad).

Dle Helen Seymour (2002) jsou sociální podniky v USA naprosto obchodně zaměřené a mají vysoce profesionální a obchodní přístup. Klíčem k úspěchu ve velice komerčním a konkurenčním severoamerickém prostředí je pro sociální podniky v současnosti soustředění se na co nejvyšší kvalitu. Dle stejné autorky je v USA patrný malý smysl pro vzájemnost, svépomocný přístup nebo spoluúčast- viděno z evropského úhlu pohledu, jenž počítá s družstvy či komunitními a demokraticky řízenými podniky. Stejně tak není zřejmý ani důraz na hodnoty udržitelnosti a ekologický přístup na straně sociálních podniků. Výhodou amerického pojetí je však snaha měřit společenský dopad sociálních podniků, jejich vliv na okolí (Seymour, 2002), což se podobá pojetí tzv. veřejné hodnoty (viz. kapitola „1.2.4. Jin koncepty sociálního podniku“). V americkém prostředí mají sociální podniky tendenci být vysoce inovativní, do čehož ony rozsáhle investují. „Jistě však rolí sociálního podniku je nabídnout více, než dělat věci lépe a odlišně, než podněcovat způsoby konání obchodu“ (Seymour, 2002).

Young (2001: 4- 5n) rozlišuje tři druhy sociálních podniků, jež působí v USA. Jedná se o:

1. *Dobročinné právnícké osoby (korporace)*- těmito mohou být výdělečné podniky, jež se rozhodly použít některé své zdroje na sociální účely, nicméně hlavní motivací je zisk. Zaměřenost na sociální cíle je proto nutno chápat jako součást „strategické dobročinnosti“.
2. *Organizace se sociálním zaměřením*- tyto jsou zřízeny z důvodu jiného než výdělečného. Tržní příjem a obchodní aktivity jsou viděny buď jako strategický prostředek k vytváření příjmu podporujícího poslání (sociální účel založení podniku), nebo jako strategie vykonání s posláním spojených funkcí, případně obojí.
3. *Hybridní podniky*- tyto podniky mají zdvojené zacílení- vytvářet zisk pro své vlastníky a přispívat k hlubšímu sociálnímu blahu.

1.2.2. Sociální podnik v evropském/ kontinentálním kontextu

Dle Defournyho jeden ze dvou teoretických konceptů- tedy tzv. sociálně-ekonomický přístup- by spadal do tohoto evropského/ kontinentálního pojetí. Sociálně-ekonomický přístup spojuje družstva, spolky a čím dál větší měrou i nadace. „Přestože první pohled (sociální podnik v americkém kontextu- pozn. autora) má výhodu ve své jednoduchosti a síle struktury, která podchycuje americkou situaci, druhý přístup našel větší odezvu po celé Evropě a byl přijat institucemi Evropské unie“ (Defourny, 2004: 2).

1.2.2.1. Definice sociálního podniku dle Evropské výzkumné společnosti EMES

Výzkumníci z EMES charakterizovali sociální podnik jednak z ekonomického, jednak ze sociálního hlediska.

- „Charakteristika z ekonomického hlediska:
 - a) Neustálá aktivita, která produkuje statky a/ nebo zajišťuje prodávání služeb. Sociální podniky nejsou na rozdíl od nestátních nevýdělečných organizací normálně využívány při poradenských činnostech nebo při přeroz-

dělování finančních toků, jako například přispívající nadace. Naproti tomu jsou přímo zapojeny do vytváření statků a poskytování služeb lidem. Poskytování služeb je jedním z důvodů pro existenci sociálních podniků.

- b) Vysoký stupeň samosprávy. Sociální podniky jsou dobrovolně vytvořeny skupinou lidí, kteří je řídí. Ačkoliv mohou být závislé na veřejných příspěvcích, veřejné správě nebo na jiných organizacích (soukromé firmy atd.), tyto je neřídí.
- c) Významná míra hospodářského rizika. Zakladatelé na sebe berou riziko podnikání. Jejich finanční životnost závisí na úsilí jejich členů a zaměstnanců, kteří zabezpečují odpovídající zdroje příjmů.
- d) Minimální množství placené práce jako v případě tradičních nevýdělečných organizací. Sociální podniky mohou kombinovat peněžní a nepe-
něžní zdroje, dobrovolníky a placené zaměstnance.

- Charakteristika ze sociálního hlediska:

- i. spuštěná skupinou občanů. Sociální podniky jsou výsledkem kolektivní dynamiky, která zahrnuje lidi náležející do komunity nebo skupiny, které sdílí určitou potřebu nebo cíl.
- ii. Právo rozhodovat není založeno na vlastnictví kapitálu. To většinou znamená princip jeden člen- jeden hlas. Majitelé kapitálu jsou nesporně důležití, ale právo rozhodovat je sdíleno.
- iii. Participační povaha, která ovlivňuje lidi zasažené jejich činností. Reprezentace a účast zákazníků podílníků a demokratické řízení jsou důležitými rysy sociálních podniků. V mnoha případech je cílem sociálních podniků posilování demokracie na místní úrovni skrze ekonomickou činnost.
- iv. Omezené rozdělování zisku. Sociální podniky nepředstavují jen organizace, které nerozdělují žádné zisky, ale v některých zemích také organizace jako družstva, která rozdělují zisk pouze do omezené výše.

- v. Výslovný cíl být ku prospěchu komunity. Jedním z hlavních cílů sociálních podniků je sloužit komunitě nebo zvláštní skupině lidí“ (Dohnalová, 2004: 93; upraveno autorem).

Výhodou EMES pojetí je nejen fakt, že ekonomické a sociální ukazatele mohou pomoci zcela identifikovat nově vzniklé sociální podniky, ale toto pojetí za pomoci obou indikátorů umožňuje určení jako sociálních podniků i starších organizací, které původně fungovaly v rámci občanského sektoru a které byly v poslední době přeměněny pod tlakem nových, dynamických sil (Defourny, 2004)

1.2.2.2. Koncept nastíněný Stálou evropskou konferencí družstev, vzájemných společností, asociací a nadací

Tato definice pochází z března 2002: „Organizace sociální ekonomie jsou ekonomickými a sociálními aktéry činnými ve všech sektorech. Jsou charakterizovány v zásadě svými cíli a svou odlišnou formou podnikání. Sociální ekonomie zahrnuje organizace jako jsou družstva, vzájemné společnosti, sdružení (asociace/ spolky- pozn. autora) a nadace (v České republice i nadační fondy- pozn. autora). Tyto podniky jsou aktivní především v určitých oblastech, jako je sociální ochrana, sociální služby, zdraví, bankovníctví, pojišťovnictví, zemědělská výroba, spotřebitelské záležitosti, přidružená práce, řemeslný obchod, bydlení, zásobování, sousedské služby, výchova a školení a oblast kultury, sportu a činnosti ve volném čase“(CEP-CMAF in Roelants, Bajo, 2002: 7).

„Tyto podniky mohou být odlišeny od společností založených na základě kapitálu specifickými rysy, které jsou vlastní jejich společným charakteristikám, jako jsou:

- nadřazenost jednotlivce a sociálního cíle nad kapitálem
- dobrovolné a otevřené členství
- demokratické řízení členy (kromě nadací)
- kombinace zájmů členů/ uživatelů a nebo všeobecného zájmu

- obrana a aplikace principu solidarity a odpovědnosti
- autonomní vedení (původně: manažment- pozn. autora) a nezávislost na obecních úřadech
- podstatné přebytky jsou použity na uskutečňování trvale udržitelných rozvojových cílů, služeb v zájmu členů nebo na všeobecný prospěch“(CEP-CMAF in Roelants, Bajo, 2002: 7).

1.2.2.3. Projekt „Finanční stabilita neziskových organizací“

Pozn.: Informace pro tuto kapitolu viz.: Finanční stabilita neziskových organizací: Samofinancování. Praha: Lotos.

Jacques Defourmy upozorňuje, že koncept sociálního podnikání/ podniku můžeme chápat ve dvou smyslech. „Na jedné straně určuje nové organizace, entity vytvořené ex nihilo, na které lze nahlížet jako na podskupinu sociální ekonomie, na druhé straně toto označuje proces nového podnikatelského přístupu ovlivňující a přetvářející starší iniciativy třetího sektoru“ (Defourny, 2004: 2).

A právě jednou z iniciativ, jež přetvářejí původně nevýdělečné podniky občanského sektoru na následné sociální podniky ekonomicky aktivnější, je projekt „Finanční stabilita neziskových organizací“, jenž byl odstartován v roce 1998 organizací NESsT¹³ sídlící v Budapešti. V rámci projektu je kladen důraz na samofinancování a projekt si mimo jiné klade za cíl podporovat příznivé legislativní prostředí, které poskytne právní, daňové a finanční stimuly.

Jiné možnosti samofinancování:

Další možnost samofinancování a tedy postupné přeměny z nevýdělečné organizace na výdělečně činný sociální podnik je dána touhou těchto subjektů po nezávislosti na dárcích. Právě díky těmto podnikatelským aktivitám se rozrostla řada organizací (*Finanční stabilita*, 1999)

¹³ NESsT je mezinárodní, nevýdělečná, nestátní organizace věnující se nalézání trvalých řešení chudoby a sociální nespravedlnosti za pomoci rozvoje sociálních podniků. (vlastní překlad in: <http://www.nesst.org/>.)

„Sociální podnikání“, „neziskové podnikání“, „občanské podnikání“, „komunitní hospodaření“- to jsou některé termíny používané k popisu tržně orientovaných ziskových činností nevýdělečných organizací (tedy organizací, jejichž primárním účelem založení není nabývání zisku, což však nikterak neznamená zákaz vlastní výdělečné činnosti). Tyto činnosti či strategie mohou být definovány následovně (*Finanční stabilita*, 1999: 10n):

a) Nástroje strategie pro pokrytí nákladů, nebo vytvoření zisku:

- Členské poplatky- zvýšení příjmů od členů organizace výměnou za nějaký druh produktu nebo služby či jiné výhody.
- Poplatky za služby- využití stávající dovednosti, odbornosti nevýdělečné organizace a jejích pracovníků- např. konzultace pro podniky nebo samosprávné orgány.
- Prodej výrobků
- Využití hmotných aktiv- pronajímá nemovitosti a zařízení, jež v danou chvíli nevyužívá.
- Využití nehmotných aktiv- příjem z patentů, licencí, označení produktů vlastním jménem společnosti (pronajímání svého jména, poskytování garancí).
- Podnikatelské investice- zisk z přidružené organizace, z činností nesouvisejících s posláním; spojené v podnikání s jinými partnery.
- Dividendy z investic- úroky z úspor, finanční investice (burza cenných papírů, investiční fondy a jiné složitější finanční transakce- např. dlužní úpisy).

b) Samofinancování a poslání nevýdělečných organizací- důležité je definovat, co samofinancování je a co není

- Samofinancování není zaměřeno na komercializaci nevýdělečné organizace. Není propagována komercializace, spíše jsou viděny mezery v současném modelu financování, kdy nevýdělečné organizace soutěží o

omezený počet dostupných finančních prostředků, které často vedou k závislosti na nestabilních zdrojích.

- Samofinancování není „záračný lék“ na řešení všech finančních problémů v nevýdělečném sektoru. Využití podnikatelských aktivit je velkou výzvou, která však nemusí vždy končit ziskem.
- Samofinancování by nemělo nahradit, ale pouze doplnit ostatní zdroje. Dárci mají stále důležitou úlohu a odpovědnost za podporování nevýdělečných organizací. Cílem není získat nezávislost na dobročinné podpoře, ale pouze snížit svou závislost na diverzifikaci zdrojů. (*Finanční stabilita*, 1999: 10n)

Nevýhodami samofinancování jsou konflikt mezi výdělečným a nevýdělečným posláním, rizikovost podniku, znevýhodnění z hlediska zákonů a daní, konkurence s malými výdělečnými obchodními podniky, potenciální zneužití a s tím související důvěra veřejnosti.

Výhodami jsou určitá míra nezávislosti a stability, větší pružnost a další. Volnost v dlouhodobém plánování může podpořit provozní náklady nebo projekty, na které nelze jinak sehnat peníze. Pokud je samofinancování používáno v souladu se sociálními a etickými zásadami, může podpořit poslání nevýdělečné organizace.

1.2.3. Sociální podnik v britském kontextu

Zatímco tradiční obchodní podniky přerozdělují svůj zisk mezi podílníky, v sociálních podnicích je přebytek investován do sociálních cílů- např. na fair trade, vzdělávací výcvik pro postižené lidi, na otázky týkající se životního prostředí. Sociální podniky jsou odlišné od charit (ačkoliv charity vzrůstající měrou berou v úvahu způsoby maximalizování zisků z obchodu) a od soukromoprávních společností praktikujících politiku firemní sociální odpovědnosti.

V britském kontextu, sociální podniky zahrnují komunitní podniky, úvěrové svazy, obchodní pobočky charitativních organizací, zaměstnanci vlastněné ob-

chodní podniky, družstva, rozvojové společnosti/ trusty, bytová družstva, sociální firmy a volnočasové společnosti¹⁴.

1. Department of Trade & Industry (2002) předkládá nejnovější definici vytvořenou britskou vládou, jež byla publikována v červenci 2002 a nachází se ve studii nazvané „Sociální podnik: Strategie úspěchu“: „Sociální podnik je obchod s primárně sociálními cíli, jehož přebytky jsou v první řadě znovu investovány pro tento účel v obchodě nebo místní komunitě, spíše než aby se jednalo o potřebu maximalizovat zisk podílníků a vlastníků“ (vlastní překlad).

V roce 2004 Department of Trade & Industry definici doplňuje: „Sociální podniky se ujímají široké řady sociálních a environmentálních otázek a působí ve všech oblastech ekonomiky. Vláda věří, že pro využívání obchodních řešení k dosažení veřejného blaha mají sociální podniky jasnou a hodnotnou roli, jež zastávají při vytváření silné, udržitelné a sociálně-inkluzivní ekonomiky“ (vlastní překlad).

2. Website Social Enterprise London (s.d.)¹⁵ podává tuto definici: „Sociální podnik je pro kohokoliv, kdo chce rozjet obchod a zvažuje sociální a environmentální dopad, motivován nejvnitřnějšími pohnutkami. Zatímco soukromý sektor je zodpovědný za vzrůstající ekonomický podíl pro podílníky společnosti a dobrovolný sektor je se vzrůstající intenzitou zatěžován požadavkem veřejné prospěšnosti, sociální podnik je obchodní model, který je zaměřen na dodávky napříč jak sociálními tak environmentálními výstupy“ (vlastní překlad).
3. Definicí uvedenou na webových stránkách Social Enterprise Coalition (s.d.)¹⁶ výčet britských konceptů uzavřou: „(S)ociální podnik- jako obchod podnikající pro sociální účely- umožňuje širokou škálu interpretací (...). Sociální podnik není definován legislativním postavením, ale svou povahou činnosti: svými sociálními záměry a výsledky, základnou, na níž je zakotve-

¹⁴ Viz.:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise#Social_enterprise_in_the_British_context>.

¹⁵ Viz.: <<http://www.sel.org.uk/knowledge.aspx>>.

¹⁶ Viz.: <<http://www.socialenterprise.org.uk/Page.aspx?SP=1878>>.

no sociální poslání v její struktuře a řízení a je definován způsobem užívání zisků vytvořených obchodními činnostmi.

Společnými charakteristikami sociálního podniku dle Social Enterprise Coalition jsou:

- „*Podnikatelská orientace*“ - jsou přímo zapojené v produkování zboží a poskytování služeb pro trh.
- *Sociální cíle* - mají zřejmé sociální a/nebo environmentální cíle, jako třeba vytváření pracovních míst, výcvik nebo poskytování služeb na místní úrovni. Jejich etické hodnoty mohou zahrnovat závazek k vytváření dovedností v místních komunitách. Jejich zisky jsou přednostně znovu investovány, aby se docílilo sociálních účelů.
- Mnohé sociální podniky jsou také charakterizovány svým *sociálním vlastnictvím*. Jsou to autonomní organizace, jejichž řídicí a vlastnické struktury jsou normálně založeny na spoluúčasti zúčastněných skupin (zaměstnanců, uživatelů, klientů, místních komunitních skupin a sociálních investorů) nebo správců či ředitelů, kteřížto kontrolují podnik jménem širší skupiny zúčastněných osob (investorů). Jsou odpovědní svým členům a širší komunitě za sociální, hospodářské a environmentální dopady. Zisky mohou být rozděleny jako podíl členům, nebo užity ve prospěch komunity“ (vlastní překlad).

Shrnutí: Z britských definic, zvláště té od Social Enterprise Coalition, je patrné pojmání podniku jako sociálního ne na základě právní formy, ale na základě provozované činnosti.

1.2.4. Jiné koncepty sociálního podniku

Koncept veřejné hodnoty:

Jedná se o pojem, jenž tvoří samotnou páteř koncepcí jiných autorů zabývajících se oblastí sociálního podnikání/ sociální ekonomiky. Významně se o prozkoumání problematiky veřejné hodnoty zasloužili zvláště Moore (1995) i spolu s Khagramem (2004) a trojice autorů Kelly - Mulgan - Mudra (2002).

Otázka zní, zda má podnik sociální ekonomiky mít- stejně jako obchodní společnost- možnost ekonomické aktivity a navíc možnost využít veřejné zdroje ve formě daňového zvýhodnění (tj. prostředků neodvedených do státního rozpočtu), tj. zda by se měla těšit „zvláštnímu zacházení“. Primárním problémem je legitimizace tohoto „zvláštního zacházení“. Vzhledem k vnější (ale i vnitřní) přijatelnosti "zvláštního zacházení" podnik sociální ekonomiky musí prokázat dodatečnou přidanou hodnotu- tou právě může dle výše zmíněných autorů být tzv. veřejná hodnota (Havrda, 2006).

V obdobném duchu se vyjádřil i Oldřich Čepelka (2003: 25): „V ČR je statut neziskovosti dán již právním typem organizace. Ve většině evropských zemí (a také mimo Evropu) je však rozhodujícím krokem přezkoumání účelu existence organizace příslušným finančním nebo daňovým úřadem, případně soudem. Jestliže úřad uzná obecnou prospěšnost (dobročinnost) organizace, zařadí ji mezi neziskové s veškerými kladnými dopady na daňové úlevy. Statut neziskové organizace, resp. charity, tak mohou získat třeba společnosti s ručením omezeným.“

Veřejná hodnota zakládá a posiluje takové instituce jako je důvěra a legitimita. Mezi jinými zvláště zohledňuje:

- přínosy vzhledem k plnění potřeb
- vzácnost použitých zdrojů
- dopad na sociální soudržnost
- nejen výsledky, ale i proces poskytování služeb/ produktů
- dopady na důvěru, legitimitu a zodpovědnost
- spolupráci (co-creation), tj. přínos příjemců služeb pro celkově vytvořenou hodnotu

A právě posledně zmíněný bod- tedy spolupráci (co-creation)- by mohl být klíčovým hlediskem pro definici přidané hodnoty, dle níž by se jasně mohl určit podnik/ právní subjekt, jenž by následně jednoznačně patřil mezi podniky sociální ekonomiky.

1.3. Shrnutí

Koncept sociální ekonomiky představuje moderní pojetí některých témat, kterým čelí země střední a východní Evropy na prahu 21. století. Jde jednak o poskytování sociálních služeb na místní úrovni (Dohnalová, 2003), jednak o ekonomické a environmentální problémy a problémy spojené se slábnutím státu veřejných sociálních služeb (Keller, 2005). Poslední zmíněný bod- tedy slábnutí státu veřejných sociálních služeb- je základem konceptu sociální ekonomiky, neboť stát již v plné míře není schopen uspokojovat sociální potřeby klientů a to nejen ve střední a východní Evropě, ale i v ekonomicky silných státech západní Evropy. Pojetí sociální ekonomiky vychází z předpokladu, že čistě obchodní přístup v oblasti sociálních služeb nevyhovuje nárokům moderní demokratické společnosti. Právě soulad či nesoulad s nároky moderní demokratické společnosti a jistá sociální vstřícnost mi byly ukazateli, dle kterých jsem z výše nastíněných konceptů sociální ekonomiky a sociálního podniku vybral následující:

1. V dalším textu budu pracovat s pojetím sociální ekonomiky vytvořeným Bruno Roelantsem, jež lze vnímat jako shrnutí a propojení pojetí čtyř významných evropských institucí, organizací- Výboru regionů, CEP-CMAF, Komise EU a organizace FONDA:
 - „Sociální ekonomii tvoří družstva, vzájemné společnosti, asociace a nadace. Jejich činnost nespadá ani do veřejného sektoru, ani do tradičního, tržního, ekonomického sektoru usilujícího o zisk. Její čtyři skutečné oblasti rozvoje- 1) sociální, demokratické a participativní podnikání, 2) zaměstnanost a sociální koheze/ zapojení, 3) místní rozvoj a 4) vzájemná sociální ochrana- tvoří základ modelu pro rozvoj a praktické zkušenosti s demokracií, která poskytuje občanům odpověď na jejich potřeby a očekávání. Protože má své kořeny na místní obecní úrovni, byla sociální ekonomie vždy pro partnerství (s obecním/ veřejným sektorem a místními úřady, s odbory a konvenčními podniky), která pomáhají rozvoji její struktury zajištění růstu“ (Roelants, 2002: 4).
2. V souvislosti se sociálním podnikem lze rozlišit několik zásadních skutečností, jež jednak od sebe oddělují a jednak činí mezi sebou podobnými jednotlivá výše nastíněná pojetí sociálního podniku.

Jedním z bodů je statut *nevýdělečnosti* a dále statut *veřejné prospěšnosti*. Ačkoliv v České republice je statut nevýdělečnosti dán již právní povahou společnosti, tak v řadě evropských zemí i mimo Evropu je však rozhodující skutečností přezkoumání účelu existence společnosti. Při řešení problematiky nevýdělečnosti je nutno zodpovědět otázku, zda má sociální podnik mít stejně jako obchodní společnost- možnost ekonomické aktivity a navíc mít možnost využívat veřejné zdroje ve formě daňového zvýhodnění (Havrda, 2006). Ačkoliv spatřuji výhody v zastávání principu přezkoumávání účelu založení organizace, tak se pro potřeby mé další práce přikláním k praxi v České republice již zaběhlé, tedy přiřazování statutu nevýdělečnosti společností na základě jejich právní povahy. Britský koncept sociálního podniku pojímá podnik jako sociální ne na základě právní formy, ale na základě provozované činnosti (viz. definice Social Enterprise Coalition), čímž se britské pojetí spíše přibližuje severoamerickému, ve kterém mohou jako sociální podniky fungovat i obchodní společnosti (viz. Youngem vytyčené dělení sociálních podniků), pakliže na základě přezkoumání splňují potřebná kritéria. Koncept veřejné hodnoty toto propojení britského a severoamerického pojetí dále prokazuje, neboť koncept veřejné hodnoty, jenž volá po účelném přezkumu veřejné prospěšnosti a efektivnosti, se zrodil a rozvíjí téměř výlučně v anglosaských zemích.

Britské pojetí sociálního podniku jsem jako samostatné uvedl záměrně, neboť v řadě případů slouží jako přemostění, či lépe mezistupeň mezi konceptem severoamerickým a kontinentálním/ evropským. V některých případech britské pojetí vykazuje větší ovlivnění severoamerickým působením, někdy zase působením kontinentální Evropy (pochopitelně samo má na ostatní svůj nezanedbatelný vliv), což lze prokázat na případě družstev. Družstva tvoří neoddělitelnou součást jak britského, tak kontinentálního/ evropského konceptu sociálního podniku, ne tak konceptu severoamerického (Seymour 2002). S tím se nepřímou pojmí i větší míra solidarity a vzájemnosti přítomná u sociálních podniků britských a evropských. Tyto kvality jsou naopak podhodnoceny právě v USA (Seymour, 2002).

Ze všech těchto důvodů jsem se v rámci práce přiklonil ke kontinentálnímu/ evropskému pojetí sociálního podniku- jmenovitě je pro mě určující definice sociálního podniku dle Evropské výzkumné společnosti EMES a definice vytyčená organizací CEP-CMAF (tzn. Stálá evropská konference o družst-

vech, vzájemných společnostech, asociacích a nadacích), přičemž obě definiční vymezení obsahují společné jmenovatele:

- demokratické řízení členy
- nadřazenost jednotlivce a sociálního cíle nad kapitálem
- kombinace zájmů členů/ uživatelů a komunity, nebo všeobecného zájmu, ad.

Rozdíl mezi pojmy „neziskový“ a „nevýdělečný“:

V předchozím textu již byl použit pojem „nevýdělečný“ ve vazbě k organizaci, sektoru atp. Dle Ivo Telce (1998) v rámci právní typologie právnických osob příslušejících do občanského sektoru (občanský sektor je pojem českému právu neznámý, v žádném českém právním předpisu nepoužívaný [Telec, 1998: 26- 30n], proto se- vzhledem k povaze diplomové práce- budu namísto pojmu „občanský sektor“ přidržovat pojmu „nevýdělečný sektor“- viz. zdůvodnění níže), bývají tyto subjekty označovány jako „neziskové“. Jedná se o vadný překlad amerického právního výrazu „non-profit“. Předpona „non“ v tomto smyslu neznamena zápor „ne“, nýbrž vyjádření „jiný než“. Tomu odpovídá i druhý, v podstatě synonymní, americký výraz „not-for-profit“, což znamená „nikoliv za účelem zisku“. Telec nabízí místo pojmu „neziskový“ výraz „nevýdělečný“, který je přinejmenším z hlediska jazykové tradice a jazykového citu vhodnější, než českému právnímu jazyku neznámý vadný překlad „neziskový“ (Telec, 1998: 31n).

Dalším důvodem a to věcným a právním pro odmítnutí používání výrazu „neziskový“ je to, že jím nelze pojmově pokrýt celý rozsah občanského sektoru, neboť do něj dle Telcova (1998: 28- 29n) dělení náleží i právnické osoby založené k jiným účelům než k podnikání, které však vytvářejí zisky. Občanský sektor vyjadřuje institucionalizaci občanské společnosti, přičemž jednou z forem je i (vedle nadací, nadačních fondů, spolků/ občanských sdružení, obecně prospěšných společností ad.) družstvo, jako právnická osoba soukromého práva, upravené obchodním právem, pokud je založeno za jiným účelem, než je podnikání, jímž je zajišťování potřeb svých členů.

Z těchto důvodů je z právního hlediska správnější používat výrazu „nevýdělečný“ namísto výrazu „neziskový“.

2. Sociální ekonomika/ sociální podniky v českém prostředí

2.1. Historie sociálních podniků působících na českém území

Carlo Borzaga a Giulia Galera (2004) tvrdí, že vývoj sociálních podniků (podniků sociální ekonomiky) v Evropě lze rozdělit na tři hlavní časové úseky, přičemž rozlišují prostorově mezi východem a západem Evropy. Pro obecné vykreslení historického vývoje sociálních podniků v České republice uvedu popis vývoje sociálních podniků na východě Evropy od výše uvedených autorů, na něž navážu podrobným popisem vývoje českých sociálních podniků.

- 1) První časový úsek byl podstoupen jak západo- tak východoevropskými zeměmi. Sociální podniky se počaly rozvíjet v průběhu 19. století k podpoře zájmů těch společenských tříd, které byly negativně ovlivněné selháními trhu v důsledku jejich slabé rozvinutosti (trhů), často charakterizovaných monopoly a drsnými kapitalistickými organizacemi. Z historického hlediska zemědělská družstva, úvěrové svazy/ jednoty a spořitelny byly zakládány v téměř každé oblasti, přičemž další druhy družstev byly ustavovány jen v určitých zemích. Rozvoj družstevních zásad se silně vztahoval k podmínkám „více podřízených tříd“, odpovídající na potřeby rolníků, dělníků, spotřebitelů a řemeslníků. Zvláště prvními družstevními zkušenostmi byla spontánní defenzivní odezva části dělníků na tvrdé podmínky diktované průmyslovou revolucí. Charity a další druhy nevýdělečných organizací se rozšířily v sektoru zdravotních a sociálních služeb. Vzájemné společnosti byly ustavovány dělníky k zajištění všeobecného pojištění a pomoci.
- 2) Po druhé světové válce nastává druhá etapa charakterizovaná- od první světové války pokračujícím- rozvojem samostatných národních států a především na západě Evropy rozvojem států veřejných sociálních služeb. V zemích střední a východní Evropy probíhal rozvoj jak trhů, tak výdělečných podniků. Role družstev a nevýdělečných podniků se snižovala a jejich sociální a hospodářské funkce byly postupně snižovány. Výsledkem rozvoje státu veřejných sociálních služeb bylo, že sociální podniky byly zatlačovány a byly nedoceněné z kulturního hlediska. Následně tyto země byly ovlivněny nacionalizací, úmyslem ústřední vlády začít organizovat a poskytovat zboží a služby direktivně, namísto ustavování směnného systému charakterizova-

ného trhu. Obecně, utváření politických, sociálních a kulturních organizací bylo zakázáno a dokonce i odborové organizace, svým pojetím popsitelné jako „školy komunismu“, se proměnily na vládní struktury. Družstva byla zohledňována jako komunistický nástroj, zatímco soukromé vlastnictví bylo přeměněno na socialistické vlastnictví skrze podporu socialistického povědomí a socialistické výchovy. Družstva byla neoddelitelnou součástí politických systémů plánovaného hospodářství a byla tudíž považována za veřejnoprávní podniky.

- 3) Třetí fáze je charakterizována ve střední a východní Evropě krizí sovětského modelu vládnutí a rozvojem tržního hospodářství. S úpadkem a následným rozpadem Sovětského Svazu byly uvolněny nové prostředky. Byly započaty nové podnikatelsky zaměřené iniciativy bezprostředně spojené s tzv. solidárními a dobrovolnými organizacemi. Nepřítomnost místní „sociálně-ekonomické“ kultury usnadnila přebírání (většinou pasivní) severoamerického modelu, založeného především na nadačním pojetí, jež charakterizuje nevýdělečný sektor ve Spojených státech amerických.

2.1.1. Historie od počátků do roku 1945

Před rokem 1945 na českém území působila družstva, spolky/ občanská sdružení a nadace.

- a) *Družstva*: Pojem družstva se zrodil v 1. polovině 19. století. Roku 1844 vzniká ve Velké Británii „Rochdale Society of Equitable Pioneer“, tedy Rochdalské družstvo poctivých průkopníků, jež je možné označit za vůbec první družstvo na světě. Družstvo bylo založeno na dvou základních principech- na principu svépomoci a vzájemné spolupráce drobných živnostníků, kteří se v něm sdružili za účelem ekonomického přežití vůči jiným podnikatelům a na principu vzájemné sociální pomoci a ochrany proti negativním důsledkům tehdy ničím neregulovaného tržního hospodářství. Myšlenka družstevnictví se ujala a záhy se začala šířit i do dalších zemí světa. Samo Rochdalské družstvo nejen že nezaniklo, ale dále se rozvíjelo a později i přijalo tzv. Rochdalské družstevní zásady, revidované roku 1937 v Paříži, a nově formulované roku 1966 na sjezdu Mezinárodního družstevního svazu ve Vídni. V českých zemích se první družstvo objevilo krátce po vzniku Roch-

dalského družstva a to roku 1847. Vznikala malá peněžní družstva, jež vycházela z koncepce tzv. úvěrových záložen, které hlásali na území dnešního Německa¹⁷ Friedrich Wilhelm Raiffeisen a v českých zemích Dr. František Cyril Kampelík, František Ladislav Chleborád a František Šimáček, který již v roce 1857 založil časopis na propagaci myšlenky družstevních záložen nazvaný Posel z Prahy. Podstata jejich myšlenky byla tato: drobní zemědělci, dělníci, živnostníci apod. jen těžko dosáhnou na drahé, vysoko úročené bankovní úvěry. Proto je lepší, aby se sdružili v úvěrové záložně, do které vloží své peníze a která jim bude půjčovat potřebné prostředky na nízký úrok. Jejich myšlenka byla velmi příznivě přijata a v druhé polovině 19. století dochází k masovému zakládání těchto záložen. Podle jmen propagátorů družstevní myšlenky byly nazvány „kampeličky“ nebo „raiffeisenky“. Záložny, které vznikaly na základě těchto myšlenek, byly obvykle malé, mnohdy jen s několika málo členy, či pro jedinou vesnici. Již v roce 1876 existovalo okolo 600 záložen, obvykle zakládaných na oborovém principu. Existovaly záložny živnostenské, občanské svépomocné, všeobecné, dělnické, zaměstnancké a jiné. Nevznikaly však jen záložny, ale i družstva jiná – např. výrobní¹⁸. V tehdejší době neexistovala ještě samostatná právní úprava družstevnictví. První družstva byla zakládána podle předpisů práva spolkového (zák. č. 253/1852 ř. z., o spolcích). Až mnohem později byl vydán zák. č. 70/1873 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech, který se stal základem právní úpravy družstevnictví na českém území.

První československá republika tuto právní úpravu recipovala zák. č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, kterým se přebíraly (až na výjimky) veškeré právní předpisy Rakousko-Uherska platné do 28.10. 1918 a dále ji poněkud doplnila několika prováděcími předpisy a zákony¹⁹. Původní zák. č. 70/1873 ř. z. však nebyl dotčen. Smyslem doplňujících zákonů bylo nadále podpořit a upevnit rozvoj družstev, posílit jejich důvěryhodnost. Družstvům se za 1. československé republiky opravdu dařilo. Úspěšný rozvoj družstev zásadním způsobem nenarušila ani 2. světo-

¹⁷ Do roku 1871 se na německém území rozprostírala řada samostatných státních celků, z nichž největším bylo Prusko na severu, jehož kancléř byl roku 1871 iniciátorem sjednocení celého německého území za vzniku tzv. Německé říše.

¹⁸ Prvním výrobním družstvem bylo již v roce 1892 dodnes existující Výrobní družstvo Kovo Věšín.

¹⁹ Pro české území platil zák. č. 238/1924 z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, později novelizovaný, a zák. č. 279/1924 Sb. z. a n., o přeměně společností s ručením omezeným v družstva.

vá válka, i když v roce 1942 došlo k jejich nucené reorganizaci (Dvořák, 2001: 3- 5n).

a) *Spolky/ občanská sdružení*: Spolková činnost, která má v českých zemích hlubokou tradici, byla započata v 19. století. Československý stát dokonce převzal část rakouské legislativy týkající se spolků. Z právních pramenů spolkového práva, jež platily na území České republiky do roku 1918 a případně i dále za 1. republiky, je zapotřebí zmínit tyto (Telec, 1998: 41n; Dohnalová, 2004: 54n):

- Pravidla pro spolky vydaná císařem rakouským dne 19. 10. 1843. Do roku 1848- a to i před vydáním pravidel pro spolky roku 1843- byla situace ovlivňována zejména osvícenstvím, romantismem a národním hnutím. Vznikala celá řada tajných (např. svobodní zednáři) a učených společností, spolky hospodářské a k povznesení produkce, mecenášské spolky, dobročinné organizace zřizující různé ústavy, podpůrné a pojišťovací spolky atd. Na počátku 19. století se objevily snahy o zřizování muzeí (1816 Brno, 1818 Praha). K řízení pražského muzea vznikla Společnost vlasteneckého muzea v Čechách. Také rostl zájem o vědu a literaturu (1830 Maticе česká) a pro organizaci kulturního života byla roku 1845 založena Měšťanská beseda. Od 40. let 19. století vznikaly i dělnické spolky, jež měly hlavně podpůrnou funkci. Ustavení porevolučního (revoluční rok 1848) neoabsolutismu mělo za následek, že se spolky musely apolitizovat. Tento režim podporoval zejména hospodářské, okrašlovací a charitativní spolky.
- Patent císařský č. 171/1849 ř. z., jímž se vydává úprava svobody spolkového a shromažďovacího práva. Patent legislativně technicky slučoval v jedné právní normě právo spolkové a právo shromažďovací; tento císařský patent mimo jiné obsahoval zvláštní úpravy pro spolky nepolitické (nichtpolitische Vereine) a pro politické spolky (politische Vereine).
- Patent císařský č. 253/1852 ř. z., jímž se vydávají nová ustanovení o spolcích (zákon spolkový), který např. obsahoval taxativní výčet veřejných a obecně užitečných účelů, k nimž se spolky zřizovaly. V letech 1860- 1861 dochází k rozpadu bachovského neoabsolutismu a tím i k opětovnému oživení spolkové činnosti. Vznikají pěvecká vlastenecká

sdružení (např. 1861 Hlahol), vlastenecky zaměřené tělovýchovné jednoty (např. 1861- 1862 Pražský Sokol) i sdružení historiků atd.

- Zák. č. 134/1867 ř. z., o práve spolčovacím, který platil po své recepci Československou republikou roku 1918, přestože novelizovaný, až do roku 1951, kdy byl zrušen. Novelizován byl dvakrát roku 1939, přičemž roku 1945 byly obě novely zrušeny. Poslední novela byla z roku 1945. Díky tomuto zákonu dochází po roce 1867 k opravdovému rozkvětu spolkové činnosti. Zákon umožnil legalizaci řady dosud neformálních studentských spolků. V této době vznikají i potravní (konzumní) spolky, které měly za úkol levně skupovat a prodávat potraviny a tím zlepšovat situaci dělníků. Rozvíjejí se dobrovolné hasičské sbory a v 70. a 80. letech vzniká baráčnické hnutí. Dále se ustavovaly „občanské“ a „voličské“ kluby, ale i kluby sportovní. V 70. letech se radikalizuje dělnické hnutí, které formuluje politické požadavky, a v 90. letech pak vznikají dělnické odbory. Zároveň dochází k diferenciaci politických stran. Takováto bohatost veřejného života byla středoevropským specifíkem, zejména specifíkem českým, neboť v roce 1869 bylo na českém území více než 40% spolků z celkového počtu v celé monarchii. Po roce 1900 se dále rozvíjí zejména dělnické hnutí, ale i studentské a podnikatelské spolky. Se vznikem automobilismu, hokeje aj. se objevují nové sportovní kluby. V průběhu první světové války došlo k pozastavení spolkového života. V roce 1915 byla rozpuštěna Česká obec sokolská a odborové hnutí ztratilo mezinárodní záštitu.

Koncem první světové války vznikla či svou činnost rozšířila řada charitativních a dobročinných spolků s cílem zmírnit válečné škody. V roce 1921 byla zaregistrována Armáda spásy. Řadu vlastních spolků měli legionáři, jejichž činnost zastřešovala Československá obec legionářská. Od 20. let rostlo mládežnické hnutí, rozvíjel se český skauting a v roce 1921 přišly pobočky mezinárodního sdružení pro křesťanskou výchovu mužů a žen. Se vznikem samostatného československého státu si své místo upevnily politické strany, mohutně vzrostlo dělnické hnutí. V letech 1919- 1921 došlo k velkému rozkvětu spolkového života, počet spolků rostl téměř v každé oblasti- spolky zájmové, studentské, sportovní, spolky národnostních menšin atd. Po zpomalení rozvoje po roce 1922 se tempo vzniku nových spolků počalo opět zvyšovat a to mezi lety 1929- 1931, zejména díky odborům, sportovním spolkům a spolkům státních zaměstnanců. Kolem roku 1935 rozvíjely svoji

činnost především spolky humanitární a podpůrné a centralizovaly se některé zájmové spolky. Nově přibýly organizace pečující o německé emigranty, kterým Československo po nástupu Hitlera k moci (1933- Hitler zvolen kancléřem) poskytovalo azyl. Svého maxima dosáhl spolkový život v roce 1938 s 9115 spolky, což byl oproti roku 1919 dvojnásobek. Po roce 1939 byl bohatý spolkový život v podstatě zlikvidován. Na základě vládního nařízení čl. 140 z 21. 7. 1939 byly spolky okamžitě nebo postupně rozpuštěny (Dohnalová, 2004: 55- 56n).

- a) *Nadace a nadační fondy*: Epocha středověku představuje pro nadace obecně epochu latentní krystalizace jejich právní koncepce. Nedostatek ekonomického kapitálu a nedostatečně rozvinuté sociální citění bránily rozvoji nadační sféry v dnes běžném měřítku. K položení základů právní konstrukce nadací a k jejich praktickému rozšíření přispěly náboženské motivy a církevní (kanonické) právo. Zřízení (panovníkem, šlechticem) vlastního kláštera, jako místa posledního odpočinku bylo spojeno politickými ohledy s hledisky osobními a religiózními. Přímým důvodem byla péče o svou duši a ne konání obecného dobra. Nové pohledy na smysl existence zbožných nadací vnesla do jejich vývoje církevní reformace. S ní došlo ke zpochybnění hledání milosti cestou darů ve prospěch církve. Reformátorské myšlenky- tedy názor, že co jsou lidé, za to nevděčí svému úsilí a možnostem, ale pouze daru Boží milosti- měly nezanedbatelný vliv na existenci a další vývoj nadací. V tomto smyslu docházelo ke změnám v dosavadních tendencích využívání zbožných věnování kostelům. Na první místo nebyly- jako doposud- stavěny osobní cíle jednotlivců, ale potřeby Božích služeb. Církevní reformátoři uvedli nadace a jejich účel do souladu s účelem, který je založen na vědomí teologické a právní legitimacy dlouhodobě realizovaného cíle. Vrcholný středověk znal řadu dalších nadání: nadace určené univerzitám, špitální nadace- podporovaly špitály pro chudé a nemocné, další nadace byly určeny pro podporu farářů a jiných držitelů některých úřadů, kostelní (chrámové) nadace- sloužily podpoře sakrálních budov. Především z těchto nadací, které v řadě případů přečkaly staletí, se vyvinulo světské pojetí nadací. V průběhu času vykrytalizoval poznatek, že čím precizněji a pevněji je nadační účel stanoven, čím obtížnější je jeho změna, tím větší je naděje na dlouhodobý život takové nadace. Od pozdního středověku jsou zaznamenávány snahy měst a zeměpánů získat do svých rukou nadační podstaty; kláštery a nadace byly uvedeny pod knížecí- tedy světskou- kontrolu. Tendence novodobého vývo-

je nadací od 18. století směřovala obecně v evropských (tedy i českých) podmínkách k převzetí většiny nadací ze správy církevní mocí státní a podřízení nově vznikajících nadací státnímu dohledu. V této souvislosti se hovořilo o tzv. nadační výsosti náležející státu, pod kterou byly uvedeny i nadace církevní. Prakticky ve stejné době (19. století) je možné hovořit o odlišných koncepčních cestách vývoje nadačního práva v různých právních oblastech. Ve střední Evropě působil silný vliv německo-rakouský. Základní předpis rakouského soukromého práva- obecný zákoník občanský z roku 1811- sám právní poměry nadací neupravuje: pouze v § 646 se zmiňuje o odlišnosti nadace a fideikomisu²⁰, přičemž odkazuje na předpisy veřejného práva, a dále § 849 se zmiňuje o rodinné nadaci. Zmíněným předpisem veřejného práva byl po dlouhé historické období dvorský dekret z roku 1841, který byl po pádu rakousko-uherského mocnářství převzat republikánským právním řádem a platil v podstatných rysech v Rakousku až do roku 1974. Československé právo převzalo po roce 1918 úpravu právnických osob i úpravu nadací v té rozvinuté podobě, která charakterizovala postavení právnických osob i nadací v rakouském právu před rokem 1918 (Hurdík, Telec, 1998: XVII- XXVIIn).

2.1.2. Historie od roku 1945 do současnosti

Na konci 20. století byl legislativní cestou vytvořen nový právní subjekt- ojedinelý svého druhu ve světovém měřítku- tzv. obecně prospěšná společnost.

- a) *Družstva*: Krátké období po roce 1945 až do počátku 50. let 20. století přineslo nový rozkvět družstevnictví, ovšem po nástupu komunistického režimu po roce 1948 k moci s tendencí změny k horšímu. Komunistická moc intenzivně proti družstvům vystupovala, přičemž základním důvodem byla skutečnost, že družstva byla vždy subjekty soukromoprávními, v režimu soukromého práva a se soukromým vlastnictvím. Združstevňování se sice stalo státní politikou, avšak pouze tam, kde se to novému režimu zamlouvalo, jinak bylo rozhodnuto o jejich likvidaci. V první fázi byla likvidována družstva živnostenská a zvláště tvrdě se režim zachoval k družstevním záložnám, které byly administrativně sloučeny do České státní spořitelny,

²⁰ Fideikomis- jedná se o rodinné svěření. Byl upraven §§ 618- 645 zák. č. 946/1811 Sb.,

n. p. ú.²¹ Oproti tomu zemědělské družstevnictví přežilo, byť v deformované podobě. Politikou státního administrativního tlaku a nuceného združstevňování (kolektivizace) byly beze zbytku zlikvidovány takové rysy družstevnictví, jako členské podíly, dobrovolnost členství v družstvech i dobrovolnost sdružování družstev a jiné. Docházelo ke združstevňování zemědělské malovýroby a k její přeměně v zemědělskou velkovýrobu skrze Jednotná zemědělská družstva (JZD). Výsledkem této státní politiky bylo, že sice existovala družstva zemědělská, výrobní, bytová a spotřební, která představovala významnou část hospodářství, většina družstevních principů byla zlikvidována a družstva byla velmi silně připodobněna tehdy existujícím národním podnikům, resp. zemědělská družstva pak státním statkům.

Byl odstraněn právní dualismus v právní úpravě družstev, který zde fungoval ještě z doby Rakousko-Uherska. Na druhé straně byl však zaveden nový dualismus, a to dualismus právní úpravy zemědělských družstev a družstev ostatních. Již v roce 1948 byl přijat zák. č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev, kterým bylo nařízeno povinné podřízení se všech družstev pod jejich jediný vrcholný orgán. O rok později byl zaveden legislativní dualismus zák. č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, který pro tato družstva dočasně zbavil platnosti zák. č. 70/1873 ř. z.; další zák.

č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, jednak definitivně zrušil zák. č. 70/1873 ř. z., jednak zavedl legislativní dualismus zemědělských a nezemědělských družstev. Nový zák. č. 49/1959 sb., o jednotných zemědělských družstvech tento stav stvrdil a znemožnil jinou možnost organizování se rolníků, než v JZD. Dualismus právní úpravy družstev, i přes snahy po roce 1968, zůstal nezměněn až do druhé poloviny 80. let (období tzv. přestavby), kdy byl přijat zák. č. 90/1988 Sb., o zemědělském družstevnictví, a zák. č. 94/1988 Sb., o bytovém, spotřebním, výrobním a jiném družstevnictví.

Po roce 1989 nastal pro družstevnictví nadějný vývoj přijetím řady zákonů²², jež podporovaly původní družstevní zásady (dobrovolnost členství, institut členských podílů ad.). Tento pro družstva nadějný vývoj záhy utrpěl nešťastnými opatřeními části politické reprezentace, která prosadila povin-

obecným občanským zákoníkem.

²¹ Zkratka n. p. ú. znamenala tehdy národní peněžní ústav (Dvořák, 2001: 5n).

²² Byly přijaty nové družstevní zákony: zák. č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví, zák. č. 176/1990 Sb., o bytovém, spotřebním, výrobním a jiném družstevnictví.

nou transformaci družstev. Ta byla zákonně ustavena zák. č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, jinak též nazývaným jako zákon transformační. Tímto zákonem byla velice hrubě družstva ve svém fungování narušena, díky tomuto zákonu došlo k zániku podstatného množství doposud existujících družstev. Druhou fází představoval další krok zákonodárců- totiž odstranění dosavadního dualismu v oblasti družstevnictví přijetím zák. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, jehož derogační ustanovení § 772 zrušilo dosavadní družstevní zákony, takže došlo k zrušení a nahrazení více než stoletím osvědčené legální dualistické systemizace družstevnictví na českém území. Tato koncepce však byla záhy opuštěna zák. č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících, kterým byl po více než 40 letech znovu povolen vznik a činnost družstevních záložen. Po prvotním nadšení došlo k velkému zklamání, když na přelomu let 1999/2000 došlo k masovému úpadku družstevních záložen, v nichž drtivá většina vkladatelů přišla o své peníze. I přes novely části obchodního zákoníku, jež ošetřují fungování družstev (zák. č. 30/2000 Sb., zák. č. 370/2000 Sb.), nedošlo k zásadnějšímu novelizování právní úpravy družstev (Dvořák, 2001: 5- 9n; Helešic, 2005: 19n).

- b) *Spolky/ občanská sdružení*: Po skončení druhé světové války se obnovil spolkový život dekretem prezidenta ČSR z roku 1945, O některých opatřeních v oboru spolkovém). Rozsahem tento stav nebyl srovnatelný s rozmachem po první světové válce, což pramenilo z toho, že jednak zanikly německé spolky, jednak existovala centralizace odborového hnutí a ústředních svazů průmyslu, obchodu, dopravy apod. Již v roce 1946 byl schválen zákon o jednotné odborové organizaci, která se stala oporou KSČ. Po roce 1948 došlo k politizaci spolčování. Akční výbory Národní fronty prováděly „čistky“ spolků, přičemž ty spolky, které neprošly prověrkami, byly rozpuštěny. Zákonem č. 668/1951 Sb. se mohly měnit na dobrovolné organizace. Rušila se řada humanitárních a podpůrných spolků. V letech 1962- 1967 dochází k oživení spolkové činnosti díky politickému uvolnění- zakládáním vědeckých společností. V roce 1967 -1968 obnovují činnost zejména mládežnické organizace (Skaut, Junák). 70. léta přinesla normalizaci a budování reálného socialismu. Stát od každého vyžadoval politickou a občanskou angažovanost diktovanou komunistickým systémem. Tento systém kontroloval i spolkový život. Politicky a veřejně aktivní společenské organi-

zace mohly fungovat pouze v rámci Národní fronty, což platilo až do konce komunistického režimu v roce 1989 (Dohnalová, 2004: 57n).

Po roce 1989 opět dochází k silnému rozvoji spolkového života, dochází k mohutnému zakládání spolků, což je podpořeno i schválením zák. č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, který svou liberálností ponechával velký prostor pro zakládání a výkon činností spolkům. S liberálností právního ošetření fungování spolků ovšem vyvstává i řada problémů- např. nelze ze seznamu spolků vedených na Ministerstvu vnitra poznat, zda ten který spolek existuje, nebo již zanikl. Dále liberálnost cit. zák. ponechává přílišný prostor pro fyzické či právnické osoby, jež ze založení spolku- tedy subjektu, jenž primárně funguje za jiným než výdělečným účelem- chtějí čerpat výhody, které oproti podnikatelským subjektům (daňové a jiné výhody ze strany státu) spolky požívají.

- c) *Nadace a nadační fondy*: Rok 1948 s vydáním Ústavy 9. května s následující změnou právního řádu a politického a hospodářského režimu a zejména pozdější období rekonstrukce československého práva v letech 1963- 1965, následujících po přijetí Ústavy ČSSR z roku 1960, vnesly do nadačního života zásadní změny, které měly likvidační povahu. Následujících 40 let po únoru 1948 vedlo k vymizení nadací z právního slovníku i z praktického života. Jedinou nadací, která přečkala komunistický režim byla Hlávková nadace. Intenzivní zájem po roce 1989 na znovuzavedení nadací vedl ke spontánnímu vzniku nadačního sektoru faktickou cestou bez odpovídajícího legislativního základu. Jako- z hlediska okamžité potřeby- nejschůdnější cesta bylo zvoleno zařazení úpravy zajišťující právní existenci nadací do rámce tehdy urychleně novelizovaného hospodářského zákoníku. Stalo se tak zák. č. 103/1990 Sb., kdy úprava nadací zde provedená obsáhla jediné ustanovení- § 389b. Mezi jinými byla vyjádřena legální zásada nevýdělečnosti nadace (§ 389b odst. 1, věta druhá). Podcenění nutnosti specifické právní úpravy nadací tvůrcem novely hospodářského zákoníku, která by respektovala zejména jejich právní charakteristiku, však vedlo k deformacím právního fungování nadační sféry. Proto byla nová právní úprava nadací, jež byla provedena zejména ustanoveními § 18, § 20b až 20e, § 477 odst. 2 novely občanského zákoníku (viz Příloha č. I.), účinné od 1. 1. 1992 (zák. č. 509/1991 Sb.- viz Příloha č. I.: viz. tam pozn. pod čarou) a zákonem ČNR č. 102/1992 Sb., přijímána s nadějí, že dosavadní problematický právní rá-

mec nadací nahradí jednoznačnou a důslednou právní úpravou, což se splnilo pouze zčásti. Nedostatečně bylo mezi jinými ošetřeno zrušení a zánik nadace jako právnické osoby, velikost nadačního jmění a likvidace nadace. Období od přijetí novely hospodářského zákoníku (zák. č. 103/1990 Sb.) s ustanovením jeho § 389b přes dobu účinnosti novely občanského zákoníku (zák. č. 509/1991 Sb.- viz. Příloha č. I.) až do konce roku 1997 lze chápat ve vztahu k nadacím a nadačním fondům za právní provizorium, jenž snižovalo důvěryhodnost nadací a nadačních fondů v očích veřejnosti. Chybou nebylo ani tak nedostatečné úsilí právnické obce ošetřit legislativně nadační subjekty, spíše byla postrádána politická vůle. Nicméně 3. září 1997 byl přijat zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Zákon nahradil- s výjimkou ustanovení o vzniku nadace závětí v § 476d odst. 2 občanského zákoníku- speciální úpravu nadací, dosud obsaženou v § 20b až 20e občanského zákoníku (viz. Příloha č. I.), usilující stát se komplexním předpisem upravujícím právní režim nadací a nadačních fondů. V roce 2002 byla přijata novela nadačního zákona a to zák. č. 210/2002, ve které došlo především ke změnám v ustanoveních ošetřujících podnikání nadací a nadačních fondů, případně jejich jinou výdělečnou činnost. Po něm následovala další novela nadačního zákona, zák. č. 257/2004 Sb. (Hurdík, Telec, 1998: XXVI- XXXIXn).

- d) *Obecně prospěšné společnosti*: Historie vzniku zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech (Dvořák, 2004: 5n): Když se v roce 1989 zásadním způsobem změnily společenské poměry v naší zemi, vyvstala záhy spolu s celkovou rekonstrukcí našeho společenského a právního systému naléhavá potřeba upravit právní poměry nevýdělečného sektoru. Této naléhavé potřebě vyhověl zákonodárce nouzovým způsobem novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., která v ustanovení §§ 20b- 20e (viz Příloha č. I.) přinesla dočasnou úpravu nadací. V roce 1995 byl konečně připraven návrh zákona o nevýdělečných právnických osobách, který byl právně politicky koncipován jako obecně zastřešující předpis pro celý nevýdělečný sektor. Po složitých peripetiích byl návrh schválen jako zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech. Až po mnohých protestech z praxe a námětech odborníků byla teprve v roce 2002 schválena dílčí novela zákona č. 208/2002 Sb., která ovšem zásadní nedostatky úpravy vůbec neřeší. Druhá novelizace č. 320/2002 Sb. představovala reakci na probíhající II. etapu reformy veřejné správy. Tomáš Dvořák píše, že z hlediska koncepčních i ji-

ných je zákon do té míry vadný, že jeho ozdravení cestou dílčích novelizací je prakticky jen velmi obtížně schůdné, ne-li vůbec nemožné. Proto bylo v rámci chystané celkové reformy českého soukromého práva nakonec přijato jiné řešení. Jeho podstata spočívá v rozhodnutí, že nový český občanský zákoník zák. č. 248/1995 Sb. zruší bez náhrady, ovšem s tím, že právnické osoby, které budou ke dni nabytí účinnosti nového občanského zákoníku existovat, se ponechají dožít, bez nutnosti zákonem nařízené přeměny na jiný druh právnické osoby, či jejich zrušení a zánik; vznik nových však již nebude povolen. V budoucnu se tedy počítá s tím, že pro nevýdělečné účely bude možno zakládat nadace a nadační fondy postavené ovšem v občanském zákoníku na zcela nový normativní základ. Neodůvodněná duplicita nadací a tzv. obecně prospěšných společností se tedy odstraní. Dle této posledně uvedené věty se zdá být správnější zařazení obecně prospěšných společností navržené Telcem a to mezi účelová sdružení majetku ve smyslu § 18, odst. 2 občanského zákoníku.

2.2. Popis jednotlivých českých subjektů sociální ekonomiky

Pojem sociální ekonomika obsahuje v obecném vymezení družstva, vzájemné společnosti, spolky a nadace. V rámci české republiky se tedy jedná o družstva, spolky (vadně nazývané „občanská sdružení“ - viz. výklad níže), obecně prospěšné společnosti (též z právního hlediska vadný název - viz. výklad níže), nadace a nadační fondy. Zatímco pojem občanský sektor v českém prostředí zahrnuje spolky, církve a jejich zařízení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy. Mezi oběma pojmy - tedy sociální ekonomikou a občanským sektorem - existuje průnik²³: sociální ekonomika například představuje větší prostor, neboť zahrnuje i družstva a vzájemné společnosti, avšak nechává stranou církevní účelová zařízení, přestože ona poskytují řadu kvalitních a potřebných služeb hlavně v sociální a zdravotní oblasti. Z uvedených skutečností vyplývá, že občanský sektor v určitém smyslu představuje subsektor sociální ekonomiky (Dohnalová, 2003: 112n).

2.2.1. Družstvo

Základním předpisem upravujícím družstva je zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, kde je v samostatné části (§ 221- § 260) stručně legislativně družstvo ošetřeno. Ačkoliv současná právní úprava družstva nezanedbatelným způsobem připodobňuje k obchodním společnostem, existují určité nadčasové principy, na nichž je idea družstevnictví postavena.

Mezinárodní družstevní zásady: Na půdě Mezinárodního družstevního svazu jako mezinárodní nestátní organizace soukromoprávního charakteru, která zastřešuje jednotlivé národní družstevní svazy a jejich nadstavbové organizační struktury, byly postupně zformulovány mezinárodní družstevní zásady (nejnověji zformulované roku 1995), tzn. seznam základních rámcových principů, o které se má družstevnictví opírat a které mají být v praxi respektovány jakožto pojmové znaky družstevnictví. Mezinárodní družstevní zásady jsou následující:

- 1. dobrovolné a otevřené členství, 2. demokratická kontrola členy, 3. ekonomická účast členů, 4. autonomie a nezávislost, 5. vzdělávání, odborná příprava a informace, 6. spolupráce mezi družstvy a 7. zájem společenství.

Dle Helešice (2005: 34n) ovšem nestačí opřít se pouze o mezinárodní družstevní zásady. Je nutno vycházet i ze zobecnění a zhodnocení právní úpravy družstevních vztahů v České republice a také přihlídnout k tomu, že naše republika je již členem Evropské unie a že z tohoto faktu vyplývají závaznosti nařízení o stanovách Evropských družstev. Přihlédnuvše ke všem těmto skutečnostem, Helešic (2005: 34- 49n) vytyčil následujících 10 zásad družstevního práva:

1. *dobrovolnost*- vztahuje se jak na členství osob v družstvu, tak i na existenci družstva samého. Dobrovolnost vzniku a trvání členství v družstvu znamená, že nikdo nesmí být nucen- a to ať přímo či nepřímo- ke vstupu do družstva nebo k setrvání v něm.
2. *autonomie družstev*- podle českých právních tradic by měl mít stát právo zasahovat do vnitřních záležitostí družstva- v případě, že v něm dojde k porušení zákona- pouze soudní cestou. Dle Helešice (2005: 37n) by součástí autonomie družstev mělo být pravidlo, že svůj předmět činnosti mají realizovat podle stejných pravidel jako ostatní subjekty s obdobným předmětem činnosti, tj. zásadně nikoliv za zvýhodněných nebo ztížených podmínek.

²³ Ve Francii jsou po obsahové stránce sociální ekonomika a občanský sektor totožné.

3. *demokratičnost (družstevní demokracie)*- tato se vztahuje pouze na družstvo jako společnost. Podnik družstva je řízen podle zásady jediného odpovědného vedoucího. Demokratičnost se zde projevuje v tom, že kdo bude řídit podnik družstva, rozhoduje buď kolektiv všech družstevníků, nebo jimi volený sborový výkonný orgán družstva.
4. *osobní a kapitálová účast*- v závislosti na předmětu činnosti, má osobní účast člena na činnosti družstva řadu podob. Například ve výrobním nebo opravárenském družstvu má podobu uplatnění pracovní síly člena, ve svépomocných družstvech se projevuje uzavíráním obchodů s družstvem, v družstevních záložnách ukládáním vkladů a čerpáním úvěrů, v bytovém družstvu bydlením v družstevním bytě. Součástí osobní účasti člena v družstvu je mimo jiné i účast na rozhodování o záležitostech družstva hlasováním na členské schůzi anebo osobní výkon funkce v družstvu, do níž byl člen zvolen. Stejně samozřejmý, jako osobní účast člena, je jeho kapitálový příspěvek k zajištění činnosti družstva v podobě členského vkladu.
5. *vzdělávání a odborná příprava členů a informace o družstevnictví*- v charakteristice náplně této činnosti se rozlišuje působení uvnitř a navenek. Uvnitř družstva jde vedle běžného zkvalitňování zejména řídicích pracovníků o vzdělávání, lépe řečeno výchovu členů družstva k aktivní účasti na rozhodování o jeho záležitostech a ke znalosti pravidel pro fungování družstva, zejména jeho řízení.
6. *spolupráce mezi družstvy- naddružstevní organizovanost*- tuto funkci na mezinárodní úrovni již od roku 1895 zajišťuje Mezinárodní družstevní svaz. Na úrovni jednotlivých států spočívá úloha družstev nejen ve výměně zkušeností mezi sebou navzájem, ale i úloha spojená s hájením zájmů a zajišťováním činností pro družstevnictví prospěšných a zajišťováním a hájením záležitostí v oblasti legislativy (tvorby).
7. *státní dohled*- ačkoliv stát nemůže družstva řídit, musí prostřednictvím svých orgánů pečovat o dodržování právních předpisů v činnosti družstev.
8. *zájem společnosti*- reprezentace družstevnictví by měla mít možnost promlouvat do politik státu, možnost spoluutvářet tyto politiky, tedy nejen být nástrojem uvádění politiky státu do života společnosti. Zvláštní důležitosti se těší právní problematika, resp. účast reprezentace družstev v legislativě.

ním procesu. Helešic (2005: 45) doporučuje: „Je nepochybné, že Družstevní asociace by měla být pověřována zpracováním návrhů věcných záměrů a po jejich schválení vládou návrhu zákonů, kterými mají být upravovány družstevní vztahy, a měla by mít možnost vyjadřovat se k návrhům právních předpisů, které se týkají družstev. Její zástupce by měl být členem legislativní rady vlády.“

9. *sblížení úpravy družstev*- a to v rámci Evropské unie, samozřejmě s výjimkou úpravy Evropských družstev.

10. *formy a obsah úpravy vztahů družstev*- otázkou je, zda k úpravě vztahů družstev má posloužit jeden všeobecný družstevní zákon, na nějž navazují vnitrodružstevní zásady, zejména stanovy, anebo má jít o více družstevních zákonů. Dle Helešice by se mělo spíše jednat o jeden všeobecný družstevní zákon. Stejný autor dále volá po citelnější vnitrodružstevní normotvorbě, jež má za úkol v souladu s právními předpisy podrobněji regulovat vnitrodružstevní vztahy.

Vymezení pojmu „družstvo“: Základním předpisem je § 221 odst. 1 obchodního zákoníku, podle něhož platí, že družstvo je společenstvím neuzavřeného počtu osob založeným za účelem podnikání nebo zajišťování hospodářských, sociálních anebo jiných potřeb družstva. Z toho plyne, že družstvo je zde primárně pojímáno jako podnikatelský subjekt a jako takové se obligatorně zapisuje do obchodního rejstříku [§ 3 odst. 1 písm. a) obchodního zákoníku] a teprve sekundárně je připuštěna možnost vzniku a existence družstva za jiným než podnikatelským účelem. Platná právní norma neumožňuje založit družstvo, které by nemělo postavení podnikatele, neboť každé družstvo se obligatorně zapisuje do obchodního rejstříku (o podnikatelských aktivitách družstev viz. kap. „3.2. Družstvo“).

Oproti jiným podnikatelským subjektům vedeným v rámci obchodního zákoníku má družstvo nezanedbatelnou výhodu spojenou se základním kapitálem. Při založení akciové společnosti je nutný základní kapitál minimálně 2 miliony Kč a k založení společnosti s ručením omezeným je nutných 200 000 Kč, k založení družstva postačuje základní kapitál 50 000 Kč.

Hunčová (2004: 213) upozorňuje, že družstva kolísají uvnitř svého pole působnosti a mohou tíhnout k následujícím extrémům:

- „když se družstvo příliš posune směrem k výdělečnému sektoru, tíhne k tomu změnit právní formu na obchodní společnost a *ztratit svůj rozměr vzájemnosti a svépomoci*. (...);
- když se družstvo příliš přiblíží směrem k veřejnému sektoru, tíhne k tomu ztratit svou *autonomii a dobrovolnost*. Když je družstvo použito jako nástroj sociální politiky, jeho autonomie a dobrovolnost nemůže být dostatečně ochráněna a hrozí zde riziko korupce přítomné v jakémkoliv sociálním státě;
- když se družstvo příliš přiblíží směrem ke komunitnímu sektoru, může jej zastihnout krize komunit. Ale družstva jsou v tomto sektoru ‚doma‘ vzhledem k družstevní vzájemnosti a svépomocné základně členů a příznivců. Sociální družstva přirozeně operují v tomto sektoru“ (vlastní překlad).

2.2.2. Spolek/ občanské sdružení

Pozn.: Informace o občanských sdruženích viz.: Telec, Ivo. 1998. Spolkové právo. Praha: C.H. Beck.

Ivo Telec ve své práci Spolkové právo vysvětluje, že název „občanské sdružení“ je pro pojmenování právnických osob ošetřených zákonem č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů po právní stránce vadný a namísto něj navrhuje název „spolek“. Jak je uvedeno výše, pojmu spolek se budu- namísto pojmu občanské sdružení- přidržovat.

“Z pohledu právní doktríny by bylo přesnější- i s ohledem na české právní tradice, zejména do roku 1951- hovořit alespoň v legislativní zkratce o ‚spolcích‘, které se samozřejmě mohou v praxi označovat i synonymně. Pojem ‚spolek‘ by měl zůstat zachován v takovém právním významu, v jakém byl převzat do československého práva roku 1918 z práva rakouského, pramenícího v 19. století, to znamená jako výraz pro jistý osobní a neobchodní druh právnické osoby soukromého práva. Neměl by být užíván pouze jako jedno z mnoha zákonu známých označení pro názvoslovně blíže neupřesněnou soukromoprávní právnickou osobu, legislativně technicky částečně skrytou pod obsahově klamavým novotvarem ‚občanské sdružení‘. To totiž, přes své označení, nesdružuje jen ‚občany‘, jak by se mohlo zdát, ale i právnické osoby. Právě v tom spočívá kla-

mavost tohoto výrazů, která může být (a je) příčinou mnohých praktických nedorozumnění” (Telec, 1998: 74- 75).

Dle Telce (1998: 73n) je rozlišení právních typů spolků (viz. demonstrativní výčet- § 2, odst. 1 zák. č. 83/1990 Sb.) v zák. č. 83/1990 Sb., jako jednom z ví-cera zvláštních předpisů českého spolkového práva, zcela zbytečné, resp. nemá žádný právní význam. Budu-li vycházet z tohoto tvrzení, pak nemá smysl z taxativního výčtu právních typů spolků dle § 2, odst 1 zák. č. 83/1990 Sb. (jedná se o: spolky, společnosti, svazy, hnutí, kluby, a jiná občanská sdružení, odborové organizace) charakterizovat např. svazy, společnosti, hnutí, kluby nebo jiná občanská sdružení, neboť tyto pojmy jsou totožné s pojmem spolek. Stačí pouze charakterizovat *spolky a odborové organizace* (Telec, 1998: 73- 75n):

1. *Spolky*: jsou společenství soukromého práva, která jsou právníckými osobami sdružujícími primárně fyzické osoby s možnou druhotnou členskou účastí i osob právníckých, pokud nejde o spolky výlučně právníckých osob, čili o zájmové sdružení právníckých osob jako o zvláštní spolkový typ anebo o svaz spolků.
2. *Odborové organizace*: pro ně platí zvláštní- a to zjednodušený- právní režim vzniku jako právníckých osob. Právníckou osobou se totiž odborové organizace stávají nikoliv správní registrací Ministerstvem vnitra, ale méně formálně a s větší mírou svobody, totiž zcela volně dnem následujícím poté, kdy byl ministerstvu vnitra doručen návrh na jejich evidenci. Legálním předpokladem vzniku odborové organizace je tedy jen doručení návrhu na evidenci, což má právní význam pouze pořádkový. Administrativní zanesení odborové organizace do správní evidence těchto právníckých osob nemá- na rozdíl od ostatních spolků v režimu zák. č. 83/1990 Sb.- žádné ustavující právní důsledky na její vznik jako právnícké osoby.

Spolky v právním režimu zákonů č. 83/1990 Sb., č. 116/1985 Sb. a § 20f a násl. občanského zákoníku, jsou svou spolkovou povahou vzájemně prospěšné, neboť spolková činnost je založena na institucionalizaci společného zájmu členů. Z hlediska teoretického právního názvosloví lze říci, že jsou soukromě účelné. Veřejná účelnost ale není nijak pojmově vyloučena. Dokonce obojí může být smíšeno, někdy tyto dvě činnosti ani dost dobře nelze přesně oddělit, jak se prakticky navzájem prolínají. Oproti tomu například takový konkrétní

spolek, jakým je Československý červený kříž, upravený též zvláštním veřejno-právním zákonem, je jednoznačně spolkem veřejně prospěšným.

Vzájemná prospěšnost vyplývá ze skupinového zájmu, který je společný všem členům spolku. Skupinové zájmy mohou být a také jsou velmi různorodé a odlišné tak, jak jsou odlišné i spolkové činnosti jednotlivých konkrétních spolků. Může se jednat o činnost kulturní, vzdělávací, uměleckou, zábavní, tělovýchovnou, vědeckou atd.

Cíl, účel a poslání (úkol) spolků

Cíl, účel a poslání nebo též úkol spolků jsou základní povahové prvky- vedle jiných pojmových znaků- kterými jsou spolky pojmově definovány:

- Cílem činnosti spolků není rozdělení zisku členům, je-li disponibilní zisk dosažen. V tomto smyslu se někdy hovoří o hospodářském cíli, neboť nevhodnost rozdělovacího principu se vztahuje k hospodářskému výsledku a týká se nejen rozdělování disponibilního zisku, ale i rozdělení odpovědnosti či ručení za hospodářský výsledek v podobě ztráty, přičemž odpovědnost ani ručení za hospodářský výsledek, v té či oné podobě, se u členů ani činovníků spolku nijak neuplatňuje. Pokud by cíle činnosti nebyly uvedeny ve stanovách, postrádaly by stanovy jednu z obligatorních obsahových náležitostí a byly by proto v rozporu se zákonem, tudíž by byly neplatné.
- Účelem spolku- tedy účelem jejich založení, vzniku jako právnických osob- a účelem činnosti není podnikání, nýbrž činnost jiná. Touto „jinou činností než podnikáním“ je velmi různorodá společná zájmová činnost a to zájmová činnost spolková. Společná zájmová činnost se často odehrává uvnitř spolku, v jeho vnitřním spolkovém ruchu, nikoliv na veřejnosti nebo vůči veřejnosti. Podstatné je to, že účel spolku je společný všem členům včetně zakladatelů. O spolkové činnosti lze hovořit jako o společné činnosti zájmové. Zájmová činnost, jejíhož cíle se má dosahovat, nemá charakter podnikatelský a v podstatě ani jiný hospodářský, i když hospodářská činnost vůbec, či podnikání spolku, není zákonem obecně zakázáno ani omezeno. Účelem spolku je tedy vzájemné uspokojování často velmi různorodých lidských zájmů společných osob v dobrovolném institucionalizovaném společenství se stejnými či podobnými zájmy. Převážně se jedná o *zájmy nemajetkové*, povahy *ideální*, například kulturní, tělocvičné, duchovnědné a jiné. K uspo-

kojování zájmů majetkových totiž slouží jiné právní formy právnických osob, vesměs podnikatelské, popřípadě nepodnikatelsky družstevní. Tím ovšem není nikterak vyloučeno prolnutí zájmů majetkových a nemajetkových, stejně jako nejsou ani vyloučeny různé majetkové reflexy v zájmech ideálních.

- Posláním nebo též úkolem spolků, tj. smyslem existence těchto právnických osob, je vzájemná prospěšnost pro jejich členy, tudíž plnění úkolů soukromých, anebo veřejná prospěšnost spolkové činnosti, popřípadě obojí. Poslání spolku lze tedy rozlišit na poslání 1. soukromé, 2. veřejné a 3. smíšené- tj. soukromé i veřejné. Poslání spolku vychází z jejich povahy, která je založena na členském principu. Nejčastěji slouží k ochraně a prosazování společných zájmů svých členů, čímž se také členové svým způsobem vydělují z komunity ostatních osob. Tyto právnické osoby mohou plnit i obecně prospěšné poslání, popřípadě dokonce úkoly ve veřejném zájmu (veřejně prospěšné poslání), které často vyplývají z ustanovení jiných zákonů. Plní-li ve skutečnosti i obecně či veřejně prospěšné poslání, je věcí důkazní (Telec, 1998: 79- 83).

2.2.3. Obecně prospěšná společnost

Obecně prospěšná společnost je právnická osoba. Existují alespoň dva právní názory ohledně toho, do jaké kategorie právnických osob obecně prospěšná společnost patří.

Petr Pajas a Lenka Deverová (2001: 62) uvádějí: „Občanský zákoník v § 18 odst. 2 člení právnické osoby do čtyř kategorií podle určitých významových znaků a to na:

1. sdružení fyzických a právnických osob,
2. účelová sdružení majetku,
3. jednotky územní samosprávy,
4. jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon. (...)

Čtvrtou skupinu lze označit za doplňkovou, neboť zahrnuje subjekty, které nelze jednoznačně zařadit do prvních třech skupin. Z uvedené právní úpravy rovněž v širokém slova smyslu vyplývá, že určení toho, kdo může vystupovat jako právnická osoba, je svěřeno pouze zákonu. Z neziskových organizací lze do čtvrté kategorie řadit obecně prospěšné společnosti, veřejné instituce (vysoké školy ve smyslu vysokoškolského zákona) a zbytek rozpočtových a příspěvkových organizací.“

Jiní autoři zabývající se legislativou nevýdělečného sektoru (Telec, 1998; Dvořák, 2004) řadí obecně prospěšné společnosti do skupiny (dle § 18 odst. 2 občanského zákoníku) právnických osob majetkového charakteru, tedy do stejné skupiny jako nadace a nadační fondy. Dle Ivo Telce jsou jednou z právních forem institucionalizace projevujících se v občanském sektoru:

- „Fondové soukromoprávní soubory věcí a jiného majetku založené za jiným účelem, než je podnikání, v právních formách jednotlivých fondových druhů právnických osob soukromého práva, jako jsou:
 - a) nadace; míněno soukromoprávní
 - b) nadační fondy; míněno soukromoprávní (...)
 - c) ústavy; míněno soukromoprávní- podle platného (a vadného) českého práva jako obecně prospěšné „společnosti““ (Telec, 1998: 29; upraveno autorem)

Vyjasnění pojmu „obecně prospěšná společnost

Označení „obecně prospěšná společnost“ je dle Telce vadné a pojmově matoucí, protože ve skutečnosti vůbec nejde o korporace s personálním základem, tedy o „společnosti“, jak jsou obecně vnímány, to jest nejedná se o „společenství osob“. Správné pojmové označení této obecně prospěšné společnosti má dle Telce (1998: 23n) být „veřejně účelný soukromý ústav“, popřípadě podle staršího zavedeného zákonného názvosloví jen zkráceně „veřejný ústav“. U těchto právnických osob je jejich veřejný účel, legislativně ovšem jako „obecně prospěšný účel“, přímo zákony deklarován a individuálně taky vyžadován.

Charakteristika obecně prospěšné společnosti- rozbor zákona:

dle zák. č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění zákonů č. 208/2002 Sb., č. 320/2002 Sb. a č. 437/2003 Sb.

Pozn.: Právní rozbor zákona viz.: Dvořák, Tomáš. 2004. Obecně prospěšná společnost. Praha: ASPI Publishing.

§ 1

Tento zákon upravuje postavení a právní poměry obecně prospěšné společnosti.

Komentář: I přesto, že obecně prospěšná společnost má právní postavení právnické osoby, nelze ji přirovnat k jiným subjektům soukromého práva (viz. výklad výše). Zejména se zde nejedná o obchodní společnost ve smyslu ust. § 56 odst. 1 obchodního zákoníku- i když k tomu nesprávná dikce zákona nabádá. V otázkách výslovně tímto zákonem neřešených je třeba vyjít z obecné úpravy právnických osob v ust. §§ 18- 20a občanského zákoníku (viz. Příloha č. I.).

§ 2

(1)Obecně prospěšná společnost je právnickou osobou, která:

- a) je založena podle tohoto zákona,
- b) poskytuje veřejnosti obecně prospěšné služby za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek a
- c) její hospodářský výsledek (zisk) nesmí být použit ve prospěch zakladatelů, členů jejích orgánů nebo zaměstnanců a musí být použit pro poskytování obecně prospěšných služeb, pro které byla obecně prospěšná společnost založena.

Komentář: Odstavec 1 vymezuje základní rysy obecně prospěšné společnosti. Za prvé, obecně prospěšná společnost je právnickou osobou s plnou právní subjektivitou – je způsobilá nabývat práva a povinnosti, přičemž je způsobilá vlastními právními jednáními na sebe práva a povinnosti brát. Za druhé, je zakázáno, aby obecně prospěšná společnost rozdělovala svůj případný zisk, resp.

jej používala jiným způsobem, než k reinvesticím do činnosti, k jejímuž plnění vznikla. Za třetí, s tím souvisí pojem obecně prospěšného cíle. Jakákoliv definice je zde sice zavádějící a nepřesná, ale lze jej vymezit jako cíl směřující k dosažení obecného blaha zejména na poli humanitárním, kulturním, vědeckém, ekologickém, sportovním, nebo jiném. Přitom musí jít o cíl „obecně resp. veřejně prospěšný“, nikoliv ovšem „vzájemně prospěšný“- mezi obojím je zcela zásadní rozdíl. Za čtvrté, obecně prospěšná společnost je jako právnická osoba vymezena mezi jinými těmito dalšími znaky právnické osoby:

- i. vznik, existence a zánik na základě zákona a v souladu se zákonem,
- ii. právní subjektivita,
- iii. způsobilost k právním úkonům,
- iv. majetková samostatnost právnické osoby (majetek právnické osoby je vždy oddělen od majetku zakladatele, členů orgánů, zaměstnanců i třetích osob),
- v. sídlo právnické osoby- ačkoliv to zákon výslovně nestanoví, lze dovodit, že sídlo musí být vždy na území České republiky,
- vi. národnost (nacionalita) právnické osoby; obecně prospěšná společnost musí být vždy české národnosti.

Za páté, nikdo- tedy ani zakladatelé, ani jiné osoby- si nemůže činit ani za trvání obecně prospěšné společnosti nárok na jakoukoliv část jejího majetku ani po jejím zrušení na podíl na likvidační zůstatek, ani jeho část. Pokud by kdokoliv přijal v rozporu s odstavce 1 písm. c) zisk nebo jeho část, dopouští se bezdůvodného obohacení (§ 451 an. občanského zákoníku), které je povinen vrátit.

Zdroje financování činnosti obecně prospěšné společnosti jsou tyto:

- (případný) vklad zakladatele,
- příjmy za provozování obecně prospěšných služeb,
- příjmy z provozování doplňkové činnosti,
- dotace z veřejných rozpočtů,
- dary soukromých donátorů a mecenášů,

- příjmy ze správy vlastního majetku.

Na závěr lze říci, že záměr zákonodárce se nesetkal s velkým úspěchem, neboť většina obecně prospěšných společností vznikla hlavně díky možnosti transformace stávajících nadací v roce 1998. Dále, financování obecně prospěšné společnosti je zajištěno vedle vlastních příjmů i dotacemi z veřejných rozpočtů, nebo příspěvky fyzických či právnických osob. Obecně prospěšné společnosti působí tam, kde se soukromým firmám nevyplácí podnikat: v oblasti ekologie, komunitního rozvoje i občanskoprávní osvěty. Odlišnosti v činnostech obecně prospěšných společností spočívají v tom, že poskytují služby speciálním cílovým skupinám, nahrazují státní instituce, reagují na nové situace, zavádějí neověřené postupy (Dohnalová, 2004: 75n).

2.2.4. Nadace a nadační fond

Pozn.: Právní rozbor viz.: Hurdík, Jan, Ivo Telec. 1998. Zákon o nadacích a nadačních fondech: Komentář. Praha: C. H. Beck..

Nadace se v právních úpravách většiny zemí nacházejí v občanském či obchodním zákoníku.

V § 1 zákona č. 227/1997 Sb. je vymezen pojem nadace třemi základními znaky:

1. *Soubor majetku*: nadací je sdružení majetku, které jako takové je prohlášeno za právnickou osobu. Nadace nemá tudíž členskou základnu, je právnickou osobou fundativního typu založenou na majetkovém souboru (podobně též obecně prospěšné společnosti) na rozdíl od jiných organizačněprávních forem, jako například obchodních společností, spolků apod.

S ohledem na doslovný výklad zákonné definice nadace a nadačního fondu, obsažené v § 1 nelze za podstatu nadace považovat „sdružený majetek“. Majetek není nositelem právní subjektivity nadace, u nadačního fondu není dokonce ani jeho pojmovým znakem, který by musel být po celou dobu trvání nadačního fondu přítomen. Majetek není substrátem právních vztahů, ani být nemůže- je předmětem (objektem) těchto vztahů. Nositelem subjektivity nadace a nadačního fondu je účelové „sdružení“ majetku, tedy nikoliv

majetek sám, nýbrž výsledek svobodného projevu vůle zřizovatele, zaměřeného k oddělení majetku zřizovatele či jiných osob od dosavadních vlastníků a jeho právní převod na současně zřizovanou či již vzniklou právnickou osobu- nadaci či nadační fond (Hurdík, Telec, 1998: 32n).

2. *Účelovost zřízení:* jde o takové sdružení majetku, jehož účelem je podpora obecně prospěšných cílů: tyto cíle jsou rámcově v zákoně vymezeny. Jakým způsobem bude naplňován některý z oněch obecně prospěšných cílů, vyplývá z účelu té které nadace určeného zřizovatelem. Konkrétní účel nadace musí být tudíž v souladu s obecně prospěšným cílem.

Obecnou prospěšností se rozumí prospěšnost z hlediska celku- rozuměno z hlediska obecného blaha. Zákon stanoví v odstavci 1 větě druhé jen demonstrativní výčet obecně prospěšných cílů. Podle něj sem patří zejména: rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního prostředí, ochrana kulturních památek, ochrana tradic, rozvoj vědy, rozvoj vzdělání, rozvoj tělovýchovy, rozvoj sportu a jiný obecně prospěšný cíl, zákonem neupravený ani nezdůrazněný- např. ochrana zdraví, rozvoj kultury, rozvoj národního sebevědomí, ochrana národního jazyka a jiné. Právně významné je to, že musí jít o cíl „obecně“ prospěšný, nikoli o cíl „vzájemně prospěšný“. Zákon výslovně neříká, že nadace nebo nadační fond neslouží výdělečným cílům. Obecně prospěšný cíl by bylo možné všeobecně chápat i jako cíl výdělečný, neboť obojí se nutně nevylučuje. Z celkového kontextu zákona o nadacích a nadačních fondech vyplývá, že sám obecně prospěšný cíl je u těchto osob pojat jako cíl nevýdělečný, protože poskytování nadačních příspěvků jiným osobám není již svou povahou výdělečnou činností. Vyloučeno ovšem není, aby nadace nebo nadační fond dosahovaly též výdělečného cíle, avšak povahy podružné a doplňkové; viz. § 23 (viz. Příloha č. II.) (Hurdík, Telec, 1998: 28n, 33n).

3. *Odlišnost osoby uživatele (destináře) od nadace nebo nadačního fondu:* Třetím charakteristickým znakem nadace je to, že majetek k dosažení obecně prospěšného cíle nevyužívá sama nadace, ale tohoto cíle je dosahováno jeho užitím třetí osobou. To znamená, že na rozdíl od obecně prospěšné společnosti či od spolku nadace sama nevyvíjí v zásadě žádnou ekonomickou aktivitu, byť i obecně prospěšnou: její podstatou je akumulace majetku a jeho

následně obecně prospěšné rozdělování určené účelem nadace, popřípadě i stanovením okruhu možných uživatelů.

Nadace nebo nadační fondy samy nemohou vlastní činností spotřebovávat svůj majetek, nýbrž musí jej převést na jinou osobu (právně) odlišnou. V tom se nadace a nadační fond zjevně liší od nevýdělečných, resp. obecně prospěšných osob spolkového typu, které majetek k danému účelu mohou nejen shromažďovat, ale rovněž přímo užívat. V tom se též liší nadace a nadační fond (jako určení majetku určitému účelu zprostředkované nadací nebo nadačním fondem jako právníckými osobami) od darování jako obligačního (závazkového) vztahu, vznikajícího mezi konkrétními osobami (dárce a obdarovaný), mezi nimiž dochází k přímému, adresovanému, bezúplatnému převodu majetku z dárce na obdarovaného (Hurdík, Telec, 1998: 34n).

§ 2

(1)Majetek nadace tvoří nadační jmění a ostatní majetek nadace.

(2)Nadace používá k dosahování účelu, pro který byla zřízena, výnosů z nadačního jmění a ostatní majetek nadace. Nadační jmění je peněžní vyjádření souhrnu peněžních i nepeněžitých vkladů a nadačních darů zapsaných v nadačním rejstříku (dále jen „rejstřík“).

Komentář: Obecný institut „jmění“ chybí v občanském zákoníku, což je dle autorů Hurdíka a Telce (1998) na závalu. Zvláštní institut „obchodního jmění“ zná obchodní zákoník (§ 6 odst. 2 obchodního zákoníku). Oproti jiným právním úpravám, ze kterých v souvislosti se jměním vyplývá, že se jmění skládá z aktiv (majetku) a pasiv (příslušných závazků), legální konstrukce „nadačního jmění“ ve zvláštním a vůči občanskému zákoníku přednostním zákonu o nadacích a nadačních fondech neobsahuje pasiva (závazky), nýbrž jen aktiva (majetek, skladebně tvořený z majetkových vkladů a z nadačních darů). Pojem nadační jmění je zcela odlišný kupříkladu od základního jmění společnosti s ručením omezeným. Zatímco základní jmění společnosti s ručením omezeným lze odcizit- podobně jako majetek nadačního fondu, anebo zastavit, což naopak nelze ani u majetku nadačního fondu, pak u nadačního jmění to zákon zakazuje. Nadační jmění je právně nedotknutelné, a to trvale (Hurdík, Telec, 1998: 46-47n).

Nadace: má nezastavitelný majetek složený z 1. nezcizitelného nadačního jmění, zapsaného v nadačním rejstříku a složeného z majetkových vkladů zřizovatelů vložených při zřízení, a to a. peněžitých, b. nepeněžitých, c. nadačních darů poskytnutých po zřízení, 2. zcizitelného „ostatního“ majetku bez zákonem stanovené výše v době zřízení, nebo i v jiné době. Minimální výše nadačního jmění činí 500 000 Kč v době zřízení i v jiné době.

Nadační fond: má nezastavitelný majetek, avšak složený z majetkových vkladů zřizovatelů vložených při zřízení, a to a. peněžitých, b. nepeněžitých, c. nadačních darů poskytnutých po zřízení. Není zákonem stanovená minimální výše majetku v době zřízení nebo v jiné době, čili nadační fond nedisponuje jměním a vlastní pouze majetek, jehož výše není zákonem ošetřena.

(3) Nadační fond používá k dosahování účelu, pro který byl zřízen, všechn svůj majetek.

(4) Nadačním příspěvkem se pro účely tohoto zákona rozumí vše, co je nadací nebo nadačním fondem v souladu s tímto zákonem a statutem nadace nebo nadačního fondu poskytnuto třetí osobě k účelu, pro který byly nadace nebo nadační fond zřízeny.

Komentář: „Nadační příspěvek“ je účelové majetkové plnění ze strany nadace nebo nadačního fondu poskytnuté v souladu se zákonem a statutem nadace nebo nadačního fondu třetí osobě ke splnění obecně prospěšného cíle, k němuž byla nadace nebo nadační fond zřízeny. Účelové poskytnutí nadačního příspěvku lze z hlediska českého soukromého práva teoreticky vymežit i negativně. Nadační příspěvek nesmí mít povahu obecně prospěšné služby (činnosti), protože jinak by se jednalo o vybočení z dnešního legálního pojetí nadačního práva. Obecně prospěšné služby (činnosti) totiž neposkytují nadace nebo nadační fondy, nýbrž jiné právnické osoby, a to obecně prospěšné společnosti viz. zák. č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech.

Nesmí jít o obecně prospěšné služby v takové oblasti veřejných statků jako je:

- výchova a vzdělání, která je jako jediná oblast výslovně zmíněna v zákoně č. 248/1995 Sb. (viz. § 20 odst 2),
- jiná oblast veřejných statků v zákoně č. 248/1995 Sb.

Nesmí jít ovšem ani o poskytnutí jiných služeb (činností) než obecně prospěšných, což ovšem nevylučuje poskytnutí různých majetkových práv a jiných majetkových hodnot, včetně majetkového prospěchu, neboť jde o poskytnutí majetku. Předmětem „nadačního příspěvku“ je totiž „majetek“, nikoliv „činnost“ jako služba (výkon), ať již obecně prospěšná nebo jiná. V tom spočívá základní pojmový a povahový soukromoprávní rozdíl mezi fondy (nadacemi a nadačními fondy) na jedné straně a obecně prospěšnými společnostmi.

3. Možnosti a omezení podnikání sociálních podniků v ČR z hlediska legislativy

3.1. Rozdíl mezi podnikáním a jinou výdělečnou činností

A. Co je jiná výdělečná činnost?

V pojetí podnikání podle obchodního zákoníku je dle Hurdíka a Telce (1998: 158n) pojmovým znakem, který odlišuje podnikání od jiné výdělečné činnosti, předpoklad veřejnoprávního oprávnění k činnosti; např. předpoklad živnostenského oprávnění. V ostatních případech, tj. tam, kde se tento předpoklad legálně nenaplnuje, se ani nejedná o podnikání, jak je legálně definuje obchodní zákoník, ale o jinou výdělečnou činnost. Tato „jiná“ výdělečná činnost může splňovat všechny legální pojmové znaky podnikání, kromě jednoho, tj. kromě předpokladu veřejnoprávního oprávnění k činnosti.

Dvořák (2001: 22n) se vyjadřuje podobně jako Telec s Hurdíkem, neboť uvádí, že je nutno důsledně diferencovat mezi předmětem podnikání a předmětem činnosti. Jestliže předmětem podnikání může být výkon pouze podnikatelských aktivit, předmětem činnosti může být i jiná než podnikatelská aktivita. Předmět podnikání nebo předmět činnosti- tedy jiná výdělečná činnost dle terminologie Hurdíka a Telce-, popř. obojí, je obligatorní náležitostí stanov [§ 226 odst. 1 písm. b) obchodního zákoníku] a zapisuje se do obchodního rejstříku [§ 28 odst. 1 písm. c) obchodního zákoníku].

Souhrnně a jednoznačně vyjádřeno, pojem výdělečnosti či jiné výdělečné činnosti- soukromým právem nedefinovaný- je pojmem širším než podnikání, jež je definováno v § 2 odst. 1 obchodního zákoníku, neboť pojem výdělečnosti/ jiné výdělečné činnosti není odvozen od pojmu podnikatele podle odst. 2 téhož ustanovení. V českém právu veřejném, zvláště daňovém, bývá pojem výdělečnosti chápán ve „zbytkovém“ významu ostatní samostatné výdělečné činnosti, než je podnikání. V tomto pojetí je podmětem „jiné“ výdělečné činnosti než podnikání osoba, která není z právního důvodu výkonu této činnosti zapsána v obchodním rejstříku, neboť tak zákon nestanoví (či lépe nepřipouští), ani tuto činnost nevykonává na základě živnostenského

nebo jiného veřejnoprávního oprávnění, neboť ani žádný zákon nestanoví předpoklad takového oprávnění k výdělečné činnosti (Telec, 1998: 167n).

B. Co je podnikání?

K pojmu podnikání viz. § 2 odst. 1 obchodního zákoníku:

§ 2

Podnikání

(1) Podnikáním se rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

Výše zmíněnou definici podnikání dle obchodního zákoníku živnostenský zákon poněkud doplňuje:

Živnost

§ 2

Živností je soustavná činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku a za podmínek stanovených tímto zákonem.

Pojmovými znaky podnikání tedy jsou:

1. soustavnost- tzn. činnost prováděná opakovaně (nikoliv jednorázově, příležitostně, nebo nahodile),
2. vlastní odpovědnost- tzn. podnikání je prováděno podnikatelem na principu individuální odpovědnosti podnikatele,
3. samostatnost- tzn. podnikání provádí podnikatel na základě svého vlastního rozhodnutí o zahájení a skončení podnikání, jakož i o jednotlivých dílčích aktivitách a krocích. přičemž se zde neřídí pokyny jiné osoby (na rozdíl od osob v pracovním nebo jiném podobné procesu),
4. vlastní jméno- tzn. podnikatelé zde vystupují pod obchodní firmou nebo názvem a

5. založení za účelem dosažení zisku. Podnikatelé usilují o dosažení zisku, tzn. majetkového prospěchu, který je záměrem a motivem podnikatele (Dvořák, 2001: 22n).
6. veřejnoprávní oprávnění k činnosti- například předpoklad živnostenského oprávnění k činnosti, které pojmově odlišuje podnikání od jiné výdělečné činnosti (Telec, 1998: 167n; Hurdík, Telec, 1998: 158n).

Nepůjde tedy o podnikání tehdy, nebudou-li naplněny všechny tyto znaky najednou. To se týká právě nevýdělečných organizací v těch případech, kdy budou poskytovat stejné služby jako jiní podnikatelé, avšak budou za ně účtovat jen částky pokrývající náklady na tyto služby a nebudou tak dosahovat žádného zisku [Deverová et al., 1996b): 67n]. S tímto názorem lze polemizovat v tom smyslu, že nevýdělečná organizace si může účtovat za služby, jež jsou v souladu s posláním organizace, sazby vyšší než minimální a zisk mohou použít k rozvoji dalších aktivit, jež jsou v souladu s jejím posláním.

Obdobným případem může být např. akce zaměřená na dosažení zisku, která však bude pouze jednorázová. Může jít třeba o zorganizování prodejní výstavy nebo aukce výrobků duševně postižených dětí. Nebude tu opět naplněn jeden z pojmových znaků podnikání- soustavnost této činnosti- a o podnikání tudíž nepůjde. Naopak je třeba si uvědomit, že definice podnikání pracuje s formulací „za účelem dosažení zisku“, tzn. že podnikání zůstává podnikáním, i když se stane ztrátovým nebo je takovým od počátku a pokud splňuje kritérium činnosti vykonávané za účelem dosažení zisku, jeho právní režim se nemění, i když v daném konkrétním případě zisk dosahován není [Deverová et al., 1996b): 68n].

O podnikání lze z hlediska právního režimu hovořit jako o podnikání:

- živnostenském podle živnostenského zákona. Dle živnostenského zákona existují dva základní druhy živností a to ohlašovací (které se dělí na volné, vázané a řemeslné) a koncesované.
- jiném provozovaném podle zvláštních předpisů. Výčet těchto podnikatelských aktivit, které se zásadně nepovažují za živnosti, je vypočten v § 3 živnostenského zákona.

Vztah pojetí podnikání dle živnostenského zákona a obchodního zákoníku lze vysvětlit na osobě podnikatele. Pokud jde o podnikatele podle § 2 živnostenského zákona, definice živnosti (viz. výše) se shoduje s definicí živnostenského podnikání podle obchodního zákoníku s tím, že živnostenský zákon k výše uvedenému výčtu znaků dodává, že se tak musí dít za podmínek stanovených živnostenským zákonem. Jinými slovy, každá živnost je podnikáním podle obchodního zákoníku, ale ne každé podnikání spadá pod režim živnostenského zákona [Deverová et al., 1996): 68n].

3.2. Družstvo

Podle Dvořáka (2001: 15n) je součástí družstevního desatera i ta zásada (jedná se zde o zásadu č. 10), že družstva fungují jako ekonomicky rentabilní subjekty tržní ekonomiky, což jinými slovy znamená, že družstva musí fungovat jako subjekty tržní ekonomiky. Avšak družstvo nemusí fungovat jen jako subjekt tržní ekonomiky, neboť existují i ta vyvíjející jinou než ekonomickou činnost (Helešic, 2005: 29n).

Otázkou je, zda družstva chápat v první řadě jako podnikatelské subjekty. Od prvopočátku existence družstevních vztahů jsou u nás upravovány samostatným právním předpisem, zákonem. Prvý byl zák. č. 70/1873 Sb. ř. z., který platil do padesátých let 20. století. Mocenské zájmy nové státní moci vzešlé z února 1948 způsobily, že byly družstevní vztahy nadále upravovány dvěma zákony: jednak zák. č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech a zák. č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a o družstevních organizacích. Tento dualismus legální úpravy za pomoci samostatných zákonů trval přes čtyřicet let, až do roku 1991. Helešic (2005) se domnívá, že obchodní zákoník (zák. č. 513/1991 Sb.) tuto více než stoletím osvědčenou systemizaci právní úpravy družstev porušil. Nejvýznamnějším nedostatkem této systemizace právní úpravy družstev dle něj je, že komplikuje obnovení svépomocného družstevnictví jako žádoucího směru jeho dalšího rozvoje v podmínkách tržního hospodářství. Za nich mají družstva zejména plnit úlohu nejrůznějšího servisu pro samostatně podnikající řemeslníky a rolníky a pro malé podniky vůbec. Pro podnikání jsou výhodnější různé obchodní společnosti. Zařazení úpravy družstev do obchodního zákoníku zřejmě nechtěně legislativně stvrdilo- píše Helešic- hlavní deformaci českého družstevnictví ve čtyřicetiletí totality. Na podkladě této systemi-

zace vznikly v části naší právní vědy teorie o tom, že družstva jsou podnikatelskými subjekty či obchodními společnostmi, i když svého druhu (Helešic, 2005: 19n). Jinak se na právní ošetření družstevní problematiky v obchodním zákoníku současně s obchodními společnostmi dívá Dvořák (2001), jenž naopak dualistické právní ošetření družstev pokládá za nevhodné a obchodní zákoník, zák. č. 513/1991 Sb., vítá jako pozitivum tento dualismus do jisté míry překonávající.

Dle Dvořáka (2001: 16- 17n) ze zákonné dikce obchodního zákoníku není příliš zřejmé, zda mohou existovat družstva založená za účelem výkonu podnikatelských a zároveň i nepodnikatelských aktivit. Dle jeho slov však jak soudní praxe, tak právní teorie dospěly ke shodnému stanovisku, totiž že družstvo může vykonávat oba druhy činností. Ze zákonné dikce mohou existovat tyto druhy družstev:

- "1. družstva výlučně podnikatelské povahy, tzn. družstva, která sama provozují podnikatelskou činnost,
2. družstva výlučně nepodnikatelské povahy, která zajišťují služby pro své členy,
3. družstva založená za účelem podpory podnikatelské činnosti svých členů a
4. družstva provozující zčásti podnikatelskou a zčásti nepodnikatelskou činnost“ (Dvořák, 2001: 16).

Podnikání a výdělečná činnost: Je nutno rozlišovat mezi A. *předmětem podnikání* a B. *předmětem činnosti* družstva. Jestliže předmětem podnikání může být pouze výkon podnikatelských aktivit, předmětem činnosti může být i jiná než podnikatelská činnost, tedy typicky např. zajišťování bydlení svých členů u bytových družstev. Předmět podnikání nebo předmět činnosti, popř. obojí, je obligatorní náležitostí stanov [§ 226 odst. 1 písm. b) obchodního zákoníku] a zapisuje se do obchodního rejstříku [§ 28 odst. 1 písm. c) obchodního zákoníku].

A. Podnikatelské oprávnění (Dvořák, 2001: 22- 25n):

Bez ohledu na to, zda je družstvo založeno za podnikatelským nebo jiným účelem, pokud má vykonávat též podnikatelskou činnost, musí mít k tomu

potřebné podnikatelské oprávnění. Podnikání v souvislosti s družstvy lze rozdělit do tří kategorií:

1. podnikání provozované podle živnostenského zákona a to na základě živnostenského oprávnění. Existují dva základní druhy živností: a) živnosti ohlašovací- ty může družstvo provozovat na základě ohlášení živnostenskému úřadu; živnostenské oprávnění zde vzniká zásadně dnem ohlášení, pokud družstvo splňuje zákonem stanovené požadavky. Živnostenský list má zde deklaratorní účinky; b) koncesované živnosti- vznikají dnem právní moci rozhodnutí živnostenského úřadu (§ 53 živnostenského zákona). Jejich vydání má konstitutivní účinky.
2. podnikání provozované podle zvláštních předpisů a to na základě zvláštního podnikatelského oprávnění. Výčet těchto podnikatelských aktivit, které se zásadně nepovažují za živnosti, je vypočten v § 3 živnostenského zákona. Jak plyne ze zvláštních zákonů, ne všechny druhy těchto podnikatelských činností může družstvo vykonávat. Například živností není bankovníctví [§ 3 odst. 3 písm. a) živnostenského zákona]. Družstvo však nemůže získat bankovní licenci, neboť zvláštní zákon stanoví, že bankou mohou být pouze akciové společnosti anebo pobočky zahraničních bank. Platí, že oprávnění k podnikání podle zvláštních předpisů družstvu dosud nevzniklému vzniká dnem zápisu do obchodního rejstříku, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak. Zápis do obchodního rejstříku má účinky ustavující. Pokud však družstvo již existuje, oprávnění k podnikání podle zvláštních předpisů vzniká dnem právní moci rozhodnutí, kterým bylo toto rozhodnutí uděleno. Zápis do obchodního rejstříku má zde účinky deklaratorní.
3. podnikání provozované bez podnikatelského oprávnění. Takovým podnikáním by byl případ, kdy by družstvo koupilo dům, ve kterém by pronajímalo za tržní nájemné byty pro dosažení zisku. Pokud by však družstvo tento dům pronajímalo svým členům, jednalo by se o zajišťování jejich potřeb, a tudíž by se nejednalo o podnikání.
4. podnikání prostřednictvím fyzických osob- pokud zvláštní zákon stanoví, že určitý druh podnikání mohou vykonávat pouze fyzické osoby, pak je možné tento druh podnikání vykonávat pouze tehdy, pokud družstvo tuto činnost bude vykonávat pouze s pomocí osob k tomu oprávněných (§ 56

odst. 3 obchodního zákoníku) a tuto skutečnost při podání návrhu na zápis do obchodního rejstříku prokáže (§ 30 odst. 2 obchodního zákoníku). Porušení této povinnosti může mít za následek rozhodnutí soudu o zrušení družstva a jeho vstupu do likvidace [§ 257 odst. 1 písm. e) obchodního zákoníku]. To však platí pouze za předpokladu, že zvláštní zákon konkrétně nevylučuje, aby určitý konkrétní druh podnikání vůbec vykonávalo družstvo, popř. právnická osoba obecně.

B. Předmět činnosti:

Dvořák (2001: 24n) uvádí, že předmětem činnosti družstva může být v zásadě vše, s výjimkou:

- a) činností, které jsou vyhrazeny státu nebo zákonem určeným právnickým osobám,
- b) aktivit, které jsou považovány za podnikání,
- c) činností, jejichž provozování je zákonem zakázáno. Typicky se jedná například o praní špinavých peněz. A
- d) činností, jejichž provozování by bylo v rozporu s principem dobrých mravů (viz. § 3 odst. 1 občanského zákoníku).

I přes toto legální dělení na předmět činnosti a předmět podnikání primárním účelem existence družstva, jak již bylo uvedeno výše, není pouze (a mnohdy primárně) podnikatelská činnost provozovaná za účelem dosažení zisku, ale jiné hodnoty, jež jsou zakotveny v tzv. družstevním desateru (viz. výklad v kapitole „2.2.1. Družstvo“). Stačí připomenout družstva sociální, která nejvýrazněji ukazují, že družstva jako právnické osoby naplňují v první řadě hodnoty jiné než vytváření zisku následně rozděleného mezi členy. Bohužel došlo k zamítnutí návrhu zákona o družstvu z roku 2001 (Helešic, 2005). Tento zamítnutý návrh zákona obsahuje návrh definice družstva, která lépe než doposud odpovídá jeho charakteru a postihuje více jeho typických znaků: „Družstvo je právnickou osobou, která je založena podle tohoto zákona. Je dobrovolným společenstvím neuzavřeného počtu osob, které se sdružily za účelem uspokojování a podpory svých hospodářských, sociálních, kulturních či jiných potřeb nebo zájmů buď společnou činností založenou na principech svépomoci, nebo společným podnikáním, či oběma těmito činnostmi. Družstvo je demokraticky říze-

no a kontrolováno členy družstva podle zákona stanov“ (Helešic, 2005: 56) Doplní-li se tato definice dvojjednou povahou družstev, tedy pojetím družstva jako společnosti a jako podniku, může být vzata za základ budoucí legální definice družstva. Toto pojetí však zřejmě nesdílí s Helešicem Dvořák (2001), který, jak již bylo uvedeno výše, obchodní zákoník pokládá za pozitivní počin ve vztahu k družstvům. Dvořák (2001: 17) též píše, že pokud je „družstvo založeno za nepodnikatelským účelem, pak jeho činnost musí směřovat k podpoře *hospodaření a jiných aktivit* jeho členů. Zásadně zde platí, že družstvo není možné založit za účelem podpory obecně prospěšných aktivit, nebo za účelem podpory jiných osob než právě členů družstva. K tomu účelu jsou mnohem vhodnější jiné druhy právnických osob, typicky např. nadace, obecně prospěšné společnosti, apod.“ To, že mnohdy skutečně není prvotním účelem zřízení družstva vytváření zisku a jeho následné přerozdělování svým členům, dokládá tzv. sociální družstvo.

Sociální družstva (SČMVD, 2001):

Současná právní úprava vyhovuje družstvu se zvýrazněnou sociální funkcí. Dvořák (2001: 17n) naopak soudí, že dnešní česká legislativa- vzhledem k nemožnosti založení družstva za účelem podpory obecně prospěšných aktivit, nebo za účelem podpory jiných osob, než právě členů družstva- není připravena na existenci a činnost tzv. sociálních družstev.

Z více než 130 existujících subjektů tohoto typu v České republice je v současné době nejméně 50 družstev, která zaměstnávají více než 50tiprocentní podíl osob se změněnou pracovní schopností. S rostoucími nároky trhu práce, ale i díky vstupu do Evropské unie, lze očekávat, že řada existujících družstev i nově vznikajících družstev sociálního typu bude prohlubovat sociální funkci. U sociálního družstva půjde zejména o principy (obvyklé v Evropské unii):

- a) nerozdělování zisku mezi členy, event. navyšování „sociálního kapitálu“,
- b) demokratickou samosprávnost,
- c) pozitivní externality (vyjádřené podnikatelskými záměry a hodnocením plnění cílů,
- d) ochrany poživatelů výhod.

Zatímco míra nezaměstnanosti stagnuje, či případně mírně klesá, podíl a počet nezaměstnaných předem znevýhodněných na trhu práce dosti výrazně roste. K nejcitlivějším skupinám patří zejména zdravotně postižení. Činnost sociálních družstev lze jednoznačně označit jako sociální podnikání, tedy sociální družstva představují „klasický“ podnik sociální ekonomiky, neboť ze všech družstevních forem má sociální družstvo svou filosofií nejbližší k principům solidarity a sociální ekonomiky.

Legislativní ošetření problematiky sociálních družstev (SČMVD, 2001: 8- 9n):

- Zdravotně postižený občan ve znění stávající zákonné úpravy je občan se změněnou pracovní schopností, definovaný zejména v § 21 zák. č. 1/ 1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění zák. č. 167/1999 Sb. Je nesporné, že tato skupina zaměstnanců je na trhu práce znevýhodněna a je nutné věnovat jí vyšší pozornost a péči. Svědčí o tom stálý růst podílu nezaměstnaných uchazečů o práci z řad zdravotně postižených v produktivním věku.
- V oblasti klasické politiky zaměstnanosti, tedy ve vztahu zaměstnavatel- zaměstnanec upravuje odlišné podmínky u zdravotně postižených Zákoník práce (zejména u vzniku a skončení pracovního poměru), zákon o zaměstnanosti č. 1/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zejména v § 24. Dále zák. č. 9/1991 Sb., o hlavních povinnostech úřadů práce a zaměstnavatelů.
- Způsoby podpory vzniku a rozvoje tzv. chráněných pracovních míst a chráněných dílen upravuje Vyhláška 115/1992 Sb., o pracovní rehabilitaci postižených. Zdravotně postižení mohou být zaměstnáni na tzv. volném trhu práce, v běžných obchodních společnostech, což je řešení ideální, zpravidla však obtížnější. Druhou možností je zaměstnávání postižených ve specializovaných společnostech (společenstvích) zaměstnávajících významný podíl postižených. V České republice se jedná zpravidla o následující subjekty zaměstnávající vždy více než 55% postižených:
 1. obchodní společnosti a družstva (sem patří i cca. 50 výrobních družstev invalidů),
 2. chráněné dílny zřízené a provozované fyzickou nebo právnickou osobou (obchodní společností).

Podporu vzniku a existence těchto pracovišť ve vztahu stát- zaměstnavatel se uskutečňuje formou dotací podle Zásad pro poskytování dotací ze Státního rozpočtu České republiky Ministerstva financí, dále formou poskytování slev z daně z příjmu právnických osob podle zák. č. 586/1995 Sb.

- Vedle dotací a slev je dáno zvýhodnění zaměstnavatelů obchodního typu a sice nařízením vlády č. 228/2000 Sb. (odebíráním výrobků a služeb je možno plnit stanovený podíl zaměstnanců se změněnou pracovní schopností) a dále zák. č. 199/1994 Sb., o zadávání veřejných zakázek, ve znění pozdějších předpisů (zvýhodnění zaměstnavatelů zdravotně postižených osob v nabídkové ceně).

V souvislosti se sociálními družstvy ovšem vyvstávají otázky. Dvořák (2001: 17), jenž, jak je výše citováno, uvádí, že „družstvo není možné založit za účelem podpory obecně prospěšných aktivit, nebo za účelem podpory jiných osob, než právě členů družstva“, na jiném místě klade otázku, zda je možno připustit, aby sociální družstva poskytovala služby i ve prospěch nečlenů. Píše: „Je totiž třeba si uvědomit, že sociální družstva mají svůj význam zejména v těch zemích, kde neexistuje právní úprava právnických osob neziskového sektoru, zejména nadací, obecně prospěšných společností, a kde tudíž tuto funkci plní sociální družstva. To ovšem není případ České republiky. Na druhé straně ovšem není podle všeho žádný rozumný důvod, proč existenci sociálních družstev bránit“ (Dvořák, 2001: 17).

3.3. Spolek/ občanské sdružení²⁴

Spolky jsou- hospodářsky vzato- založeny na principu samofinancování- tedy hospodářské soběstačnosti. Toto pojetí vyplývá z Ústavou zaručené odluky státu a spolků a je jejím hospodářským vyjádřením. Ačkoliv náklady na spolky nejsou většinou příliš vysoké, nelze to zevšeobecnit. Některé spolky se prakticky neobejdou bez vnějších finančních zdrojů, ať již plynou z veřejných nebo soukromých zdrojů. Pojmovým základem je ovšem samofinancování spolků.

²⁴ Vzhledem k tomu, že pojem „spolek“ správněji vystihuje podstatu právnické osoby (viz. kapitola „2.2.2 Spolek/ občanské sdružení“), o které v této kapitole pojednávám, budu tento pojem používat namísto pojmu „občanské sdružení“, jenž je z právního hlediska vadný.

Zásady hospodaření: Stanovení zásad hospodaření, ačkoliv není prakticky vůbec ošetřeno v zák. č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, je jednou z obligatorních obsahových náležitostí stanov podle cit. zákona [viz. § 6 odst. 2 písm. f) cit. zák. č. 83/1990 Sb.]. O úpravě majetkových poměrů jako o obligatorním obsahu stanov hovoří i § 20h odst. 1 občanského zákoníku (viz. Příloha č. I.)-pokud jde o tzv. zájmová sdružení právnických osob. Co je zdrojem příjmů, tedy určí stanovy spolku. Žádný zvláštní zákon spolkového práva, ani obecná občanskoprávní ustanovení nic o těchto zdrojích nestanoví (Telec, 1998: 163n). Neuvádí je ani příkladmo.

Zdroje příjmů:

1. Pravidelným, nikoliv však ze zákona obligatorním finančním zdrojem jsou *členské příspěvky*. Je-li vznik a trvání spolku vázáno na zaplacení členských příspěvků, pak je zapotřebí, aby tak určily stanovy. Z hlediska principu spolkové samosprávy mají členské příspěvky pro spolky základní hospodářský a v podstatě i pojmový význam, přestože nejsou ze zákona obligatorní. Placeny jsou pouze členy, což vyplývá z jejich povahy, čímž na sebe člen přebírá platební závazek (atypická smlouva uzavřená mezi spolkem a členem ve smyslu § 51 občanského zákoníku). Členské příspěvky do spolků je třeba pojmově odlišit od vkladů do obchodních společností a družstev. Přestože i členské příspěvky do spolků jsou, či mohou být, souhrnem peněžních prostředků a penězi ocenitelných hodnot, které se člen zavazuje splatit či poskytnout spolku, nepodílí se jimi na výsledku činnosti spolku, a to ani tehdy, když spolek podniká.
2. Mezi zdroje spolkových příjmů patří i *dary*, méně častěji i *dědictví*²⁵. Namísto pojmu dar se někdy používá méně správný výraz „příspěvek“, neboť výraz „příspěvek“ je v kontextu práva vhodné používat jen ve spojení „členský příspěvek“.
3. Vedle členských příspěvků bývají obvyklým spolkovým finančním zdrojem *výnosy z vlastního majetku* spolku, například úroky z vkladů na účtech bank, výnosy cenných papírů, výnosy z nájemného atd.

²⁵ Dle Telce (1998: 164n) se v budoucnu v důsledku přijetí připravované civilní rekodifikace mezi tyto příjmy asi opět zařadí i *odkazy*.

4. K druhotným příjmům spolků se řadí *dotace* z veřejných rozpočtů. Jedná se o možné dotace ze státního rozpočtu, rozpočtu jiného územního orgánu státní správy nebo o dotace ze státního fondu anebo z rozpočtu obce či kraje. Může jít i o podporu z Grantové agentury České republiky podle zvláštního zákona.

- Pro spolky nejsou z hlediska jejich hospodaření zákonem stanoveny žádné povinné fondy (ani fond rezervní), do nichž by byl převáděn disponibilní zisk anebo jeho část. Se ziskem se totiž ani příliš nepočítá (či by v ideálnějším případě počítat- v první řadě- nemělo), současně se však nevylučuje. Rovněž tak se nepočítá se ztrátou, neboť nejde o práv. osoby, které by byly založeny za účelem podnikání, s nímž je hospodářské nebezpečí ztráty či úpadku vždy spojeno. Ke ztrátě však může dojít i bez ohledu na podnikání, neboť záporný hospodářský výsledek může být zapříčiněn i běžnou spolkovou činností. Je věcí stanov, zda spolek zřídí vnitřní fondy a kdo bude oprávněn s nimi nakládat.

Cit. zákon č. 83/1990 Sb., ani ustanovení § 20f a násl. občanského zákoníku nemají (např. oproti úpravě obecně prospěšných společností) žádné vlastní a zvláštní ustanovení o právním vztahu spolků k veřejným rozpočtům. Dotace se mohou spolkům poskytovat, ovšem na jejich poskytnutí ony nemají právní nárok (Telec, 1998: 166n).

Vedlejší hospodářská činnost spolku:

Jedním z pojmových znaků spolku je založení spolku za jiným účelem, než podnikáním a než jinou výdělečnou činností. Jiným účelem než podnikáním se rozumí *společný účel zájmový*, jenž je vzájemně (skupinově)- tedy soukromě-prospěšný. Anebo se jím rozumí účel veřejně prospěšný, který může mít svým způsobem také zájmovou povahu. Dle Telce (1998: 58n) je ovšem teoretickou otázkou, zda je kritérium podnikání a jiné výdělečné činnosti vůbec dostatečné, a zda by nemělo být raději výlučně stanoveno jen kritérium rozdělení či nerozdělení zisku a likvidačního zůstatku. Otázka podnikání a jiné výdělečné činnosti totiž ještě neříká nic o tom, co se má s dosaženým ziskem stát, nehledě na skutečnost, že za jiným účelem než podnikáním lze založit i obchodní společnost či družstvo.

Žádná ze soukromoprávních zvláštních norem spolkového práva nic výslovně nestanoví o podnikání spolků (Telec, 1998: 166n). Nic takového nestanoví ani obecná ustanovení občanského zákoníku o právnických osobách. Žádný zákon ovšem podnikání spolků ani nezakazuje. Naopak, účetní předpisy s touto možností výslovně počítají. Hovoří se tedy v souvislosti se spolky o hlavní činnosti spolkové a možné vedlejší činnosti hospodářské. Problematiku hospodářské činnosti spolků však nelze zužovat pouze na hledisko legální definice podnikání dle § 2 odst. 1 obchodního zákoníku. Toto hledisko je mimo jiné definičně vázáno na osobu podnikatele vyznačujícího se veřejnoprávním oprávněním ke své hospodářské činnosti. U spolků se ve skutečnosti jedná i o jinou výdělečnou činnost, než je jejich podnikání úzce vymezené obchodním zákoníkem. Dle Telce lze v dnešní nauce spolkového práva dovodit, že spolky mohou podnikat anebo vyvíjet jinou výdělečnou činnost, jestliže to jejich stanovy nezakazují, a to podle toho, jak stanovy určí. Spolek podniká či nepodniká na základě stanov a totéž platí i pro vyvíjení jakékoliv jiné výdělečné činnosti. Podnikání spolků by mělo být v souladu s cíli jejich spolkové činnosti, přičemž stanovení cílů spolkové činnosti je obligatorní součástí stanov.

Ovšem spolky jsou zakládány za jiným účelem, než podnikáním a než jinou výdělečnou činností- tedy podnikání ani jiná výdělečná činnost nemůže být účelem, k němuž byl spolek založen ani důvodem vzniku spolku. Proto není tedy cílem spolkové činnosti dosahování zisku z podnikání nebo z jiné výdělečné činnosti.

3.4. Obecně prospěšná společnost

Podnikatelské či jiné výdělečné činnosti obecně prospěšné společnosti jsou v zák. č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ošetřeny zvláště § 5 odst. 4 a dále § 17 jež se nachází v Hlavě 5 (Hospodaření obecně prospěšné společnosti):

§ 5

(...)

(4) Pokud obecně prospěšná společnost bude vykonávat činnosti, k jejichž výkonu se vyžadují zvláštní podmínky, popřípadě způsob jejich provádění, je zakladatel povinen splnění těchto skutečností prokázat.^{2a)}

Komentář k odst. 4 (Dvořák, 2004: 22n): Obecně prospěšná společnost je pojmově nepodnikatelem; i ona však (jako doplňkovou činnost- viz. § 17 zák. č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech) může podnikat. Pak se ovšem i ona stává registrovaným podnikatelem, který musí splňovat všechny podmínky jako jiné podnikající fyzické a právnické osoby. Přitom může podnikat ve všech oborech podnikání, pokud to zvláštní zákon výslovně nezakazuje (což se týká např. bankovníctví). Jestliže hodlá obecně prospěšná společnost vykonávat jakoukoliv podnikatelskou činnost, ke které je třeba podnikatelské oprávnění, pak si jej vždy musí opatřit a k návrhu na zápis do rejstříku obecně prospěšných společností doložit. To platí bez zřetele k tomu, o jaký druh podnikatelského oprávnění se jedná; přitom obecně prospěšná společnost musí k návrhu na zápis doložit i získání živnostenského listu u živností volných.

§ 17

(1) Kromě obecně prospěšných služeb, k jejichž poskytování byla založena, obecně prospěšná společnost může vykonávat i jiné činnosti („doplňková činnost“) za podmínky, že doplňkovou činností bude dosaženo účinnějšího využití majetku a zároveň tím nebude ohrožena kvalita, rozsah a dostupnost obecně prospěšných služeb.

Komentář k odst. 1 (Dvořák, 2004: 43n): Obecně prospěšná společnost může- mimo jiné i za účelem financování svých hlavních, obecně prospěšných aktivit- být podnikatelem. K tomu ovšem musí splňovat podmínky stanovené zvláštními zákony pro výkon podnikatelské činnosti (též viz. § 5 odst. 4 zákona 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a komentář k němu). Podmínka, že doplňkovou činností bude dosaženo účinnější využití majetku a zároveň tím nebude ohrožena kvalita, rozsah a dostupnost obecně prospěšných služeb, je sice racionální, ale v praxi může být značně problematické posuzování, zda výkon konkrétní aktivity je či není v souladu s touto podmínkou. Obecně je účelem této klauzule zajištění, že se obecně prospěšná společnost nezpronevěří

^{2a)} Například zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

svému smyslu činnosti a nestane se jen dalším z podnikatelů. Při posuzování, zda je či není podmínka splněna, však nelze postupovat schematicky, ale se zřetelem ke konkrétním okolnostem každého jednotlivého případu²⁶.

(2)Obecně prospěšná společnost se nesmí účastnit na podnikání jiných osob. Organizační složky mimo území České republiky smí obecně prospěšná společnost zřizovat za předpokladu, že právní řád státu, ve kterém má být organizační složka obecně prospěšné společnosti zřízena, upravuje hospodaření obecně prospěšné společnosti obdobně jako tento zákon.

Komentář k odst. 2 (Dvořák, 2004: 43- 44n): Zákaz účasti na podnikání jiných osob je racionální; snadno by se mohlo stát, že by se takto obecně prospěšná společnost stala- zejména jako společník s (ne)omezeným ručením- povinnou k úhradě dluhů z titulu zákonného ručení za závazky podnikatele, nebo by přišla o investované prostředky, popř. by mohly nastat obě situace zároveň. Konstrukce však není bezesbýtku vyhovující, neboť obecně prospěšné společnosti brání nabývat akcie (jakož i podíly na akciových společnostech) např. i formou daru. Smlouva o nabytí akcií by proto nutně byla neplatná (§ 39 občanského zákoníku). To ovšem není racionální, neboť akcionáři za závazky akciové společnosti neručí vůbec (§ 154 odst. 1 obchodního zákoníku). Právní úprava nadací a nadačních fondů je v tomto ohledu racionálnější, neboť nadace a nadační fondy mohou nabývat určité druhy cenných papírů [§ 23 odst. 3 písm. a) zák. č. 227/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů; viz. kapitola „3.5. Nadace a nadační fond“]. Druhá věta odstavce je dle Dvořáka (2004: 44n) poněkud podivná: 1. nelze přehlédnout, že konstrukce obecně prospěšné společnosti je českým unikátem a je proto otázkou, jak by se činnost obecně prospěšné společnosti a zejména zřizování jejích organizačních složek na území cizího státu slučovalo s tamním právním řádem; 2. vzhledem k tomu, že právní forma obecně prospěšné společnosti je českou specialitou a tudíž formou v cizích právních řádech neznámou, je podmínka, že organizační složky mimo území ČR obecně prospěšnou společnost smí zřizovat za předpokladu, že právní řád státu, ve kterém má být tato organizační složka zřízena, upravuje hospodaření obecně prospěšné společnosti obdobně jako tento zákon, ve své podstatě pod-

²⁶ Tak např. je jasné, že má-li obecně prospěšná společnost dům s volným nebytovým prostorem, je účelné ho pronajmout, aby byly zajištěny další finanční zdroje. Ale není v souladu se zákonem, jestliže by se obecně prospěšná společnost stala regulérním obchodníkem s vojenským materiálem.

mínkou nemožnou. Jestliže cizí právní řád obecně prospěšnou společnost jako druh právnické osoby nezná, pak ani nemůže upravovat obdobně její hospodaření. Tudíž úmysl zákonodárce umožnit zakládání organizačních složek obecně prospěšných společností v cizině se nutně mívá se skutečností.

(3) Hospodářský výsledek po zdanění, vykázaný ke konci účetního období, převádí obecně prospěšná společnost v celé výši do rezervního fondu. Rezervní fond používá nejprve ke krytí ztráty vykázané v následujících účetních obdobích.

Komentář k odst. 3 (Dvořák, 2004: 44n): Předpis odstavce 3 upravuje způsob naložení se ziskem po zdanění dosaženým z případných podnikatelských doplňkových aktivit.

3.5. Nadace a nadační fond

Nakládání s majetkem nadace a nadačního fondu je ošetřeno v zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Majetek je definován v cit. zák. v § 2. Jeho užití nadací či nadačním fondem je ošetřeno v Hlavě V a to v §§ 21- 23 (viz. Příloha č. II.). Jinou výdělečnou činnost a účast na podnikání jiných osob ošetřuje zvláště § 23 nazvaný „Zákazy a omezení“; § 23 prodělal v průběhu novelizování zákona č. 227/1997 Sb. nejvýraznější legislativní změny.

Souhrn: Způsob použití nadačního jmění upravuje zákon formou nařízení (komentně). Nadační jmění lze použít pouze v souladu a s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině a ve statutu nadace k naplnění obecně prospěšného cíle a dále k úhradě nákladů souvisejících se správou nadace. Dále zákon zakotvuje požadavek hospodárnosti nadace. Nadační jmění by nemělo být prohospodařováno na odměnách členům orgánů nadace, honosných sídlech, vozidlech a podobně. Za tím účelem musí nadační listina nebo statut nadace obligatorně stanovit jedno z pravidel omezení nákladů souvisejících se správou nadace v zákoně uvedených. V zájmu zabránění neoprávněným výhodám při nakládání s nadačním jměním zákon dále stanoví omezení pro členy orgánů nadace a některé další osoby, jež při prodeji věcí nebo jiných majetkových hodnot a při pronájmu nemovitostí patřících do nadačního jmění nesmějí být kupujícími nebo nájemci. Nadace nesmí vlastním jménem podnikat, může se však

účastnit podnikání jiných osob. Možnosti účasti na podnikání byly v rámci zák. č. 227/1997 Sb. rozšířeny jeho novelou- zák. č. 210/2002 Sb. Blokáce podnikatelských aktivit nadace má základ v účelovém určení nadačního jmění. Zákon proto vylučuje provozování živností, popř. jiného podnikání svým jménem. Z tohoto zákazu zákon připouští výjimky, které výslovně jmenuje- pronájem nemovitostí, pořádání loterií, tombol ,veřejných sbírek, kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí. V zájmu ochrany nadačního jmění proti event. obchodním rizikům spjatým s majetkovou účastí nadace na podnikání jiných osob zákon ustanovuje i určité omezení těchto majetkových účastí. Povolenou majetkovou účastí se zejména rozumí držení cenných papírů, držení obchodního podílu společníka společnosti s ručením omezeným a komandisty komanditní společnosti a další. Z důvodu maximálního možného vyloučení rizika ztráty nadačního jmění, v zájmu maximálního možného použití nadačního jmění pro stanovený účel nadace, se vylučuje možnost zřizovat u nadačního jmění zástavní a jiné zajišťovací závazky (Hurdík, Telec, 1998: 148-149n).

Možnosti a omezení podnikání:

Smyslem ustanovení omezujícího podnikatelské aktivity- jedná se zvláště o § 23 zák. č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech,- je vyvarovat nadaci nebo nadační fond nebezpečí ztráty jejich majetku v případě podstoupení podnikatelských rizik, na kterých by se nadační majetek účastnil. Účelem je také zohlednit zřizovací účel, jímž je dosahování obecně prospěšného cíle poskytováním nadačních příspěvků jiným osobám, nikoliv dosahování zisku. K tomu slouží jiné typy právnických osob, kterých je celá řada.

Sama skutečnost, že nadace nebo nadační fond mohou výjimečně podnikat (přesněji řečeno účastnit se na podnikání jiných osob), neznamená, že by snad byly založeny za účelem podnikání. Možnost podnikání je u nich zcela vedlejší a navíc zákonem velmi omezená. Účelem zřízení nadace nebo nadačního fondu jako účelového sdružení majetku je totiž dosahování obecně prospěšného cíle používáním tohoto majetku formou poskytování účelových nadačních příspěvků jiným osobám. Takováto finanční a jiná majetková činnost nadace nebo nadačního fondu (nadační činnost) nemá nic společného s podnikáním (viz. výše rozlišení mezi podnikáním a výdělečnou činností). Telec (1998: 158n) píše, že užití výrazu podnikat „vlastním jménem“, zmíněného v § 23 odst. 1 cit. zák., je

pojmově nadbytečné a může být matoucí. Provozovat podnikání jinak než „vlastním jménem“ by ani dost dobře nešlo, neboť by se v takovém případě nejednalo o podnikání, jak je chápe obchodní zákoník. V něm totiž výraz podnikání vlastním jménem je pojmově zakotven v § 2 odst.1 cit. zák.

V pojetí podnikání podle obchodního zákoníku je pojmovým znakem, který odlišuje podnikání od jiné výdělečné činnosti, předpoklad veřejnoprávního oprávnění k činnosti; např. předpoklad živnostenského oprávnění. V ostatních případech, tj. tam, kde se tento předpoklad legálně nenaplnuje, se ani nejedná o podnikání, jak je legálně definuje obchodní zákoník, ale o jinou výdělečnou činnost. Tato „jiná“ výdělečná činnost může splňovat všechny legální pojmové znaky podnikání, kromě jednoho- tedy kromě předpokladu veřejnoprávního oprávnění k činnosti.

Výjimky z legálního zákazu podnikání nadací nebo nadačních fondů vlastním jménem jsou taxativně vyjmenovány v zákoně. Jedná se o činnosti, které jsou obvykle spojené se správou nadačního majetku nebo s činností nadací nebo nadačních fondů v souladu s § 1 odst. 1- tj. v souladu s dosahováním obecně prospěšného cíle. Telec (1998: 159n) soudí, že legální pojetí § 23 odst 1 (taxativní výčet výjimek podnikání pro nadace a nadační fondy) je vadné. 1) Jednak pronájem nemovitostí lze mezi podnikání zařadit jen tehdy, je-li s ním spojeno i pronajímatelovo poskytování jiných než základních služeb zajišťujících řádný provoz nemovitostí. Pouze v takovém případě je legální výjimka z podnikání, obsažená v zákonu o nadacích a nadačních fondech, na místě, neboť jinak vůbec nejde o podnikání. 2) Pořádání veřejných sbírek také není podnikání a to ani živnostenské, protože se jím sleduje obecně prospěšný cíl, který spočívá v něčem jiném, než je sledování zisku.

Rozmezí podnikání:

Podniká-li nadace nebo nadační fond, třeba jen v úzkých mezích zákonné přípustnosti, je podnikatelem (§ 2 odst. 2 obchodního zákoníku) a jedná jako podnikatel (§ 13 a násl. obchodního zákoníku), má podnik, který provozuje (§ 5 obchodního zákoníku), může mít organizační složku podniku (§ 7 obchodního zákoníku), má obchodní majetek a obchodní jmění (§ 6 obchodního zákoníku), což nelze zaměňovat za nadační jmění (Telec, 1998: 160).

Vedle zákonem omezeného podnikání může nadace nebo nadační fond vykonávat i *jiné činnosti*, a to i výdělečné, pokud tím ovšem nenaplní skutkovou podstatu (pojmové znaky) podnikání. Zákon stanoví zásadu nezczitelnosti nadačního jmění. Současně zákon ukládá zákaz půjčování peněžních prostředků tvořících nadační jmění. Peněžní prostředky nadace může pouze:

- a) buď uložit na zvláštním účtu u banky; výrazem „zvláštní“ účet u banky je třeba rozumět běžný nebo vkladový účet, na němž nejsou uloženy peněžní prostředky „ostatního“ majetku nadace, neboť jde o oddělení nadačního jmění od „ostatního“ majetku nadace, což se týká i oddělení účtů nadace u banky,
- b) nebo je použít jednak na nákup investičních nástrojů emitovaných v členském státě Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj [jedná se o tyto investiční nástroje: i. nástroje peněžního trhu, ii. dluhopisy a jiné cenné papíry představující pohledávku, které jsou kótovány na regulovaném trhu v členském státě OECD, iii. podílové listy otevřených podílových fondů popř. podíly vydané jednotkami kolektivního investování jinými než uzavřeného typu, jejichž statut omezuje investice do akcií a obdobných nástrojů do výše 30%, iv. podílové listy ostatních otevřených podílových fondů, popř. podíly vydané jednotkami kolektivního investování jinými než uzavřeného typu, v. dluhopisy, jejichž emitenty jsou státy nebo centrální banky- viz. § 23 odst 3 písm a) body 1.- 5.; viz Příloha č. II.] a jednak na nákup nemovitostí [§ 23 odst. 3 písm. b) cit. zák.; viz. Příloha č. II.].

Nadace se může podílet na podnikání (resp. může úplatně nabývat majetkové účasti) akciových společností, nikoliv na podnikání jiných (fyzických či právnických) osob. K tomuto podnikání vzhledem k omezení nakládání s nadačním jměním lze použít pouze „ostatní“ majetek nadace. Jiným případem je legální umožnění nadaci založit obecně prospěšnou společnost. V tomto případě se však nejedná o skutek spojený s podnikáním, neboť obecně prospěšná společnost se tímto stává samostatnou právnickou osobou a dále ona není primárně subjektem podnikatelským. Podíl-li se nadace na podnikání akciových společností, je tato možnost kvantitativně omezena do výše 20% „ostatního“ majetku nadace. Obchodování s kótovanými cennými papíry akciových společností, nikoliv však s veřejně obchodovatelnými papíry jiných eminentů, je u nadace omezeno pouze na regulované trhy; viz. např. zákon č. 214/1992 Sb., o burze

cenných papírů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o nadacích a nadačních fondech z těchto veřejně obchodovatelných, kótovaných cenných papírů nevyklučuje tyto cenné papíry zahraniční.

Omezen je i obchodní (akciový) podíl nadace na majetku jedné akciové společnosti do výše 20%. Zákon v § 23 odst. 8 (též viz. Příloha č. II.) uvádí taxativní výčet zakázaných podnikatelských činností: „(8) Nadace nebo nadační fond nesmí být společníkem veřejné obchodní společnosti, komplementářem komanditní společnosti, tichým společníkem nebo členem družstva, jehož členové mají uhrazovací povinnost přesahující členský vklad na krytí ztrát družstva, nebo nesmí být členem jiné právnické osoby, ručí-li takový člen za její závazky.“ Odstavec 4, § 23 cit. zák. (viz. Příloha č. II.) sice nijak nehovoří o nadačním fondu, kladně ani záporně, nicméně systematickým výkladem ve vztahu k odst. 8 třeba dovodit, že možnost, kterou skýtá odstavec 6 a 7 (viz. Příloha č. II.), se vztahuje výlučně na nadace. K tomu přispívá i to, že zákon používá pojem nadačního jmění, které nadační fond nemá. Odkaz na odstavce 3- 7 § 23 cit. zák. se proto týká jen nadací. Z dikce § 23 odst. 3 lze dovodit, jak uvádí Telec (1998: 162n), argumentem z opaku (*argumentem a simile*), že ohledně „ostatního“ majetku nadace nebo majetku nadačního fondu neplatí striktní zákaz jeho zcizování, platný pro nadační jmění. Tento závěr, píše dále Telec, však koresponduje pouze zčásti s dikcí odstavce 9 (viz. Příloha č. II.), který stanoví podmínky při prodeji pouze majetku nadačního fondu (nikoliv tedy při prodeji majetku nadace). Z tohoto rozporného vztahu dvou ustanovení lze usoudit, že zákon výslovně nebrání nadaci v prodeji svého „ostatního“ majetku. Zřejmě však i pro něj nutno za pomoci argumentu z opaku užít omezení uvedená v § 23 odst. 9, poněvadž nelze shledat žádné dostatečné důvody pro odlišení režimu zcizení „ostatního“ majetku nadace nebo majetku nadačního fondu.

3.6. Shrnutí

Spolkům, družstvům, obecně prospěšným společnostem, nadacím a nadačním fondům české právo umožňuje jinou výdělečnou/ hospodářskou činnost, v některých případech i podnikání. Veškeré uvedené české sociální podniky tedy mohou nabývat zisk. Podnikatelské aktivity však mohou tyto subjekty vykonávat pouze jako vedlejší, s účelem onoho subjektu podobnou, činnost. Účel založení

je u spolků a družstev především vzájemně prospěšný, v případě obecně prospěšných společností a nadací a nadačních fondů veřejně prospěšný.

Družstva: Do oblasti nevýdělečného sektoru lze ze čtyř druhů družstev (1. družstva výlučně podnikatelské povahy, 2. družstva nepodnikatelské povahy, 3. družstva založená za účelem podpory podnikatelské činnosti svých členů, 4. družstva provozující zčásti podnikatelskou a zčásti nepodnikatelskou činnost) zařadit pouze družstva výlučně nepodnikatelské povahy (Telec, 1998: 28n), případně družstva provozující zčásti podnikatelskou a zčásti nepodnikatelskou činnost. V druhém případě tak lze učinit pouze tehdy, je-li hlavním účelem založení družstva nevýdělečná činnost povahy vzájemně popř. veřejně prospěšné (tzv. sociální družstva). V těchto případech podnikatelská činnost není primárním účelem založení družstva. Dle Dvořáka (2001: 17n) není dle platného českého práva možné založit družstvo k plnění veřejně prospěšných činností- k tomu lépe slouží jiné právnické osoby. Bylo by však nerozumné družstvům založeným k vzájemně prospěšným účelům bránit ve výkonu veřejně prospěšných cílů.

Spolky: Spolkům není zakázáno ani podnikání, ani jiná výdělečná činnost. Musí však být splněna jedna podmínka, totiž že ani podnikání, ani jiná výdělečná činnost nejsou hlavním účelem založení spolku. Tím musí vždy být hlavní činnost spolková. Vedlejší hospodářskou činnost lze charakterizovat jako jakoukoliv činnost spolků, která jim přináší zisk (anebo jim hrozí ztrátou). Povaha podnikání či jiné hospodářské činnosti by měla být v souladu s cíli založení spolku. Zdroji příjmu zpravidla jsou: členské příspěvky, dary (dědictví), výnosy z vlastního majetku, dotace z veřejných rozpočtů. K nim lze přičíst zisky z vedlejší hospodářské činnosti, která není účelem založení, ale měla by být v souladu s účelem založení.

Obecně prospěšné společnosti: U tohoto- slovy Telce- „veřejně účelného soukromého ústavu“ je veřejný, či obecně prospěšný účel přímo zákony druhově deklarován a individuálně taky vyžadován. Činnosti podnikatelské a jiná výdělečná činnost je této právnické osobě umožněna, ačkoliv ona je chápána českou legislativou pojmově jako nepodnikatelský subjekt. Podnikatelská činnost musí být podložena podnikatelským oprávněním, příp. živnostenským listem, přičemž touto doplňkovou činností musí být dosaženo účinnější využití majetku.

Nadace a nadační fondy: Nadace i nadační fond mohou vykonávat jinou výtěžnou činnost, mohou však- ovšem ve výjimečných a příslušným zákonem silně omezených podmínkách- podnikat. Nicméně možnost podnikání je u nich zcela vedlejší a zákonem velmi omezená. Vedle zákonem omezeného podnikání může tedy nadace nebo nadační fond i vykonávat jiné výtěžné činnosti, pokud tím nenaplní skutkovou podstatu (pojmové znaky) podnikání.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

Empirické šetření bylo provedeno ve formě sociologické sondy. Důvodem jeho uskutečnění mi bylo zjistit, zda a jak sociální podniky využívají možnosti a jak vnímají omezení v oblasti podnikání a jiné výdělečné činnosti, jež jim skýtá resp. zakazuje příslušná česká legislativa.

Sociologickou sondu jsem zrealizoval za pomoci polostandardizovaných dotazníků, neboť dotazník obsahoval (viz. Příloha č. III.) osm základních otázek jak uzavřeného, tak otevřeného typu, přičemž u uzavřených otázek respondent dostal možnost reagovat formou otevřené doplňující odpovědi. Rozhovory jsem provedl s pěti sociálními podniky: jedním družstvem (Dipra- výrobní družstvo), dvěma spolky (Hestia- národní dobrovolnické centrum, o.s., Svaz tělesně postižených na Praze 3, o.s.), jednou obecně prospěšnou společností (Centrum komunitní práce Praha 10) a s jednou nadací (Nadace Jedličkova ústavu).

Za sociální podnik (otázka č. 1; viz. Příloha č. III.) se pokládají oba spolky a obecně prospěšná společnost. Důvody byla různé: protože jsou nevýdělečnou organizací poskytující veřejně prospěšné služby a protože vykonávají vedlejší výdělečnou činnost (Hestia- národní dobrovolnické centrum, o.s.), protože provádějí osvětovou činnost pro tělesně postižené občany (Svaz tělesně postižených na Praze 3, o.s.), či kvůli tomu, že nabízejí veřejnosti sociální služby (Centrum komunitní práce Praha 10). Za sociální podnik se nepovažují nadace a družstvo, ovšem důvody jsou v obou případech naprosto rozdílné: jednak příslušná zákonná úprava nedovoluje nadacím a nadačním fondům podnikání a jednak ony fugují jako charitativní organizace, ne jako sociální podniky (Nadace Jedličkova ústavu), naopak představitel družstva řekl, že primárním účelem založení je dosahování zisku (Dipra- výrobní družstvo).

Všech pět dotázaných sociálních podniků má příjmy ze zdrojů nevýdělečné povahy (otázka č. 3; viz. Příloha č. III.), přičemž nejčastěji zmiňována- 4x- byla položka „Dary“, kterou neuvedl představitel družstva (Dipra- výrobní družstvo), a položka (též 4x zmíněná) „Dotace z veřejných rozpočtů“, jež se netýká nadace (Nadace Jedličkova ústavu). Celkem 3x byla uvedena položka „Výnosy z vlastního majetku“ a to v případě družstva, nadace a jednoho spolku (Hestia- národní dobrovolnické centrum, o.s.). Navazující 4. otázka mapovala, jaký poměr je mezi příjmy z nevýdělečné činnosti na jedné straně a příjmy z podnikání a jiné výdělečné činnosti na straně druhé. Pouze dva sociální podniky mají pří-

jem z podnikání či jiné výtěžné činnosti- družstvo s 90 % příjmů z podnikání a 10 % příjmů nevýtěžné povahy a jeden spolek (Hestia- národní dobrovolnické centrum, o.s.), jenž získává pouze přibližně 5 % příjmů z výtěžné činnosti, tzn. zhruba 95 % příjmů pochází ze zdrojů nevýtěžné povahy. Zbylé tři sociální podniky, tedy jeden spolek (Svaz tělesně postižených na Praze 3, o.s.), nadace (Nadace Jedličkova ústavu) a obecně prospěšná společnost (Centrum komunitní práce Praha 10) získávají pouze příjmy nevýtěžné povahy.

7. otázka (viz. Příloha č. III.), tedy zda provozují výtěžnou činnost či podnikání od samého počátku fungování, se týkala pouze těch subjektů, které předtím uvedly, že vedle příjmů nevýtěžné povahy mají též příjmy povahy výtěžné (podnikání a jiná výtěžná činnost): družstvo, jehož primárním účelem založení bylo nabývání zisku, podniká od počátku své existence, jeden spolek (Hestia- národní dobrovolnické centrum, o.s.) sice neprovozoval výtěžnou činnost od počátku své existence, ovšem z důvodu zlepšení finanční situace tento druh činnosti zahájil před zhruba 3- 5 lety. Poslední 8. otázka- „Je podle Vás zisk slučitelný se sociálním posláním Vašeho podniku a kde vidíte limity, za kterými už to slučitelné není?“- byla, v tom případě, že z předešlého rozhovoru vyplynulo, že sociální podnik nepodniká a neprovozuje jinou výtěžnou činnost, položena jako otázka obecná. Na tuto otázku kladně odpověděli představitelé obou spolků, představitel nadace tvrdil, že současný zákon o nadacích a nadačních fondech je v oblasti podnikání příliš přísný a podnikání zcela zakazuje, což dle respondenta je na škodu lepšího fungování nadací a nadačních fondů. Představitel družstva uvedl, že obecně je zisk určitě slučitelný se sociálním posláním sociálních podniků, což prý existence jejich družstva (Dipra- výrobní družstvo) názorně dokládá (jedná se o tzv. sociální družstvo, jež zaměstnává více než 50 % osob se změněnou pracovní schopností). Dále uvedl, že se lze pohybovat v běžném podnikatelském prostředí a přitom vytvářet sociální podmínky, nicméně musí tomu být přizpůsobeny zákony. Jediný, kdo plně odmítl myšlenku, že zisk je slučitelný se sociálním posláním podniku, byl respondent z obecně prospěšné společnosti. V případě své organizace to zdůvodnil faktem, že dary zcela pokryjí náklady obecně prospěšné společnosti.

IV. ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo odpovědět na výzkumnou otázku, zda a jaké možnosti a jaká omezení v oblasti propojení sociálních a ekonomických funkcí mají dle současné české legislativy české sociální podniky. Jinak řečeno, co v oblasti podnikání a v oblasti jiné výdělečné činnosti je českou legislativou sociálním podnikům dovoleno, resp. zakázáno.

V teoretické části diplomové práce jsem zjistil na základě komparace převážně česky psaných právně-teoretických prací významných právních teoretiků, že české sociální podniky- jedná se o družstva, spolky, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy- mohou vykonávat tzv. jinou výdělečnou činnost, ovšem také podnikat. Co se týká nadací a nadačních fondů, je zákon v případě podnikání výrazně přísnější, než u ostatních právních forem sociálních podniků. Naopak nejliberálnější právní úprava se vztahuje k družstvům, jež spadají pod pravomoc obchodního zákoníku, který legislativně ošetřuje podnikatelské subjekty.

Družstva se od zbylých právních forem sociálních podniků liší v tom, že primárním účelem založení družstva může být i (dle Dvořáka především) nabývání zisku za účelem jeho přerozdělení vlastníkům/ podílníkům. Tento pojmový znak ovšem zásadně neplatí u spolků, obecně prospěšných společností, nadací a nadačních fondů. Tyto jsou primárně založeny za účelem buď vzájemně prospěšným, nebo veřejně prospěšným. Vytváření zisku za pomoci podnikání a jiné výdělečné činnosti je sice možné, ale vždy jen jako vedlejší činnost, jejíž zaměření musí být v souladu s primárním účelem založení sociálního podniku- tedy spolku, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadačního fondu.

Tedy možnosti k podnikání a jiné výdělečné činnosti sociální podniky mají, i když poměrně úzce vymezené. Za pomoci empirického šetření vedeného ve formě drobné sociologické sondy jsem chtěl zjistit, zda možnost podnikat a provozovat jinou výdělečnou činnost sociální podniky využívají. Z výše uvedené empirické části vyplývá, že spíše tuto možnost nevyužívají. Ovšem na otázku, zda je zisk slučitelný se sociálním posláním (tedy samotná podstata mé výzkumné otázky), čtyři respondenti z pěti odpověděli kladně. To je pro mne, i přes zřejmě do určité míry v České republice nevyužitý prostor k provozování podnikatelských aktivit a jiné výdělečné činnosti ze strany sociálních podniků, dobré znamení, že totiž sociální podniky by do budoucna mohly více propojit

své sociální (tedy spojené s primárním účelem založení, ať už je vzájemně nebo veřejně prospěšný) funkce s funkcemi ekonomickými, což by, domnívám se, podpořilo jejich větší samostatnost, nezávislost na veřejných dotacích, sponzorských příspěvcích ad.

České sociální podniky se nacházejí v příhodné době pro svůj větší rozvoj, neboť Česká republika je členem Evropské unie, která výrazně podporuje šíření a posilování konceptu sociální ekonomiky. Vzhledem ke staleté tradici spolkového a družstevního života lze v České republice navazovat na silnou tradici a z ní vycházet.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

Borzaga, Carlo, Giulia Galera. 2004. „Social Economy in Transition Economies: Realities and Perspectives“. In Borzaga, Carlo, Roger Spear (eds.). *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*. Trento: Edizioni31.

Borzaga, Carlo, Roger Spear (eds.). 2004. *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*. Trento: Edizioni31.

Boschee, Jerr, Jim McClurg. 2003. *Towards a better understanding of social entrepreneurship: Some important distinctions* [online]. S.d.: Social Enterprise Alliance [cit. 28. 7. 2005]. Dostupné z: <http://www.se-alliance.org/better_understanding.pdf>.

CVNS. 2005. *Sociální ekonomika a NNO v ČR* [online]. S.l.: CVNS [cit. 27.2. 2006]. Dostupné z.: <http://www.nros.cz/03globalniGrant/dload/Socialni_ekonomika_a_NNO.pdf>

Čepelka, Oldřich. 2003. *Průvodce neziskovým sektorem Evropské unie*. Liberec: Omega.

Dees, J. Gregory. 2001. *The Meaning of „Social Entrepreneurship“* [online]. The Kaufmann Center for Entrepreneurial Leadership and Ewing Marion Kaufmann Foundation [cit. 19. 7. 2005]. Dostupné z: <http://www.fuqua.duke.edu/centers/case/documents/dees_SE.pdf>.

Defourny, Jacques. 2004. *Sociální podniky v rozšířené Evropě. Koncept a skutečnosti* [online]. Praha: CECOP-EST [cit. 18. 12. 2005]. Dostupné z: <http://www.cecop-est.cz/download/Socialni_podniky_Defourny_EMES1.pdf>.

Deverová, Lenka, Petr Pajas, Božena Petrlíková, Ondřej Sekanina, Lucie Sekaninová. 1996a). *Průvodce neziskovým právem. I. díl*. Praha: ICN.

Deverová, Lenka, Petr Pajas, Božena Petrlíková, Lucie Sekaninová, Alena Strunová. 1996b). *Průvodce neziskovým právem. II. díl*. Praha: ICN.

Dohnalová, Marie. 2003. „Sociální ekonomika- prostor pro sociální práci”. *Sociální práce* 21 (2): 106- 118.

Dohnalová, Marie. 2004. *Antropologie občanské společnosti*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana.

Dvořák, Tomáš. 2001. *Družstevní právo*. Praha: C. H. Beck.

Dvořák, Tomáš. 2004. *Obecně prospěšná společnost*. Praha: ASPI Publishing.

Finanční stabilita neziskových organizací: Samofinancování. 1999. Praha: Lotos.

Frič, Pavol, Rochdi Goulli et al. 2001. *Neziskový sektor v ČR*. Praha: EURO-LEX BOHEMIA.

Giddens, Anthony. 2001. *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*. Praha: Mladá fronta.

Havrda, Marek. S.d. *Essay Cover Sheet. What do we mean by public value-how can it be created, sustained and measured?* [email]. Nepublikovaný rukopis 23. 2. 2006 15:43 [cit. 24. 2. 2006].

Havrda, Marek. 2006. „Některé problémy konceptu ‚social enterprise’”. *Seminář: Sociální ekonomika a uplatnění NNO v tomto konceptu*. 3. února 2006. Praha: Rada vlády pro NNO.

Helešic, František. 2005. *Obecné otázky evropského a českého družstevního práva*. Praha: Družstevní asociace ČR.

Hunčová, Magdaléna. 2004. „The Czech co-operative reality and its social aspects”. In Carlo Borzaga, Roger Spear (eds.). *Trends and Challenges for Cooperatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*. Trento: Edizioni31, s. 211- 228.

Hurdík, Jan, Ivo Telec. 1998. *Zákon o nadacích a nadačních fondech*. Praha: C. H. Beck.

Johanisova, Nadia. 2005. *Living in the Cracks. A Look at Rural Social Enterprise in Britain and the Czech Republic* [online]. Dublin: FEASTA [cit. 28. 2.

- 2006]. Dostupné z: http://www.feasta.org/documents/living_in_the_cracks/index.htm.
- Keller, Jan. 2005. *Soumrak sociálního státu*. Praha: SLON.
- Kelly, Gavin, Geoff Mulgan, Stephen Muers. 2002. *Creating Public Value* [online]. London: Strategy Unit, Cabinet Office [cit. 16. 2. 2006]. Dostupné z: http://www.strategy.gov.uk/downloads/files/public_value2.pdf.
- Moore, Mark M. 1995. *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. Cambridge: Harvard University Press.
- OECD. 1999. „Social Enterprises“. In OECD (ed.). *Social Economy and Social Innovation*. Trento: OECD.
- OECD. 2003. „The Nonprofit Sector in a Changing Economy“. In OECD (ed.) *Social Economy and Social Innovation*. Trento: OECD.
- OECD (ed.). 2004. *Social Economy and Social Innovation*. Trento: OECD.
- Orfeus. 2004. *Sociální ekonomika v Evropské unii a její aplikace na podmínky České republiky*. Praha: Orfeus.
- Pajas, Petr, Lenka Deverová. 2001. „Právní základy fungování neziskového sektoru v ČR“. In Frič, Pavol, Rochdi Goulli et al. 2001. *Neziskový sektor v ČR*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. 59- 72.
- Roelants, Bruno (ed.). 2002. *Sociální ekonomie v Praze v roce 2002. Rozšíření sociální ekonomie* [online]. Praha: CECOP [cit. 17.4. 2005]. Dostupné z: <http://www.krakow2004.coop/files/presse/enlargingsocialeconomy.cz.pdf>.
- SČMVD. 2001. *Sociální družstva- nový prvek v české ekonomice*. Praha: SČMVD.
- Seymour, Helen. 2002. „Social enterprise in the USA“. *New sector* [online] 51 (July/ August) [cit. 10. 3. 2006]. Dostupné z: <http://www.newsector.co.uk/articles/51usa.htm>.
- Smallbone, David, Mel Evans, Ignatius Ekanem, Steven Butters. 2001. *Researching social enterprise* [online]. London: Middlesex University Business

School. [cit. 22.2. 2006]. Dostupné z: http://www.sbs.gov.uk/SBS_Gov_files/researchandstats/researching-social.pdf.

Telec, Ivo. 1998. *Spolkové právo*. Praha: C. H. Beck.

Vomáčková, Helena (ed.). 2001. *Ekonomika neziskového sektoru a rozvoj regionu*. Ústí nad Labem: FSE UJEP Ústí nad Labem.

Vomáčková, Helena (ed.). 2003. *Sociální stát a sociální ekonomie- hrozba, přežitek nebo příležitost?* Ústí nad Labem: FSE UJEP Ústí nad Labem.

Young, Dennis R. 2001. *Social Enterprise in the United States: Alternative Identities and Forms* [online]. Trento: The EMES Conference [cit. 10. 3. 2006]. Dostupné z: <http://www.nationalcne.org/papers/italypap.htm>.

Young, Dennis R. 2002. *Social enterprise: A strategy for nonprofit mission and sustainability* [online]. S.I.: North Carolina State University [cit. 19.7. 2005]. Dostupné z: http://www.chass.ncsu.edu/nonprofit/engagement/young_keynote.pdf.

Webové stránky:

<http://www.mvcr.cz/sbirka/>

<http://www.nesst.org>

http://en.wikipedia.org/wiki/Social_enterprise

<http://www.sel.org.uk/knowledge.aspx>

<http://www.sel.org.uk/upload/resource/SESFs.pdf>

<http://www.socialenterprise.org.uk/Page.aspx?SP=1878>

Zákony:

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předisů.

Zákon č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem v ČSSR, ve znění zák. č. 157/1989 Sb.

Zákon č. 83/1990 Sb, o sdružování občanů.

Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění zák. č. 167/1999 Sb.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech.

Vyhláška č. 115/1992 Sb., o provádění pracovní rehabilitace občanů se změněnou pracovní schopností.

Zákon č. 248/1995 Sb, o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 227/1997 Sb, o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů.

Rozhovory:

Rozhovor 1. PhDr. Helena Malá, výkonná ředitelka, *Nadace Jedličkova ústavu Praha*. Vedl Jan Skopeček 24. 4. 2006.

Rozhovor 2. Josef Pajer, výkonný ředitel, *Centrum komunitní práce Praha 10, o.p.s.* Vedl Jan Skopeček 25. 4. 2006.

Rozhovor 3. PhDr. Jiří Tošner, předseda sdružení, *Hestia- národní dobrovolnické centrum, o.s.* Vedl Jan Skopeček 25. 4. 2006.

Rozhovor 4. Karel Skopeček, předseda sdružení, *Svaz tělesně postižených na Praze 3, o.s.* Vedl Jan Skopeček 26. 4. 2006.

Rozhovor 5. Petr Pálek, předseda družstva, *Dipra- výrobní družstvo*. Vedl Jan Skopeček 28. 4. 2006.

Přílohy

Příloha č. I:

40/1964 Sb.

ZÁKON

ze dne 26. února 1964

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

ve znění pozdějších předpisů

(...)

Oddíl druhý

Právnícké osoby

§ 18

(1) Způsobilost mít práva a povinnosti mají právnícké osoby.

(2) Právníckými osobami jsou

- a) sdružení fyzických nebo právníckých osob,
- b) účelová sdružení majetku,
- c) jednotky územní samosprávy,
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.

§ 19

(1) Ke zřízení právnícké osoby je potřebná písemná smlouva nebo zakládací listina, pokud nestanoví zvláštní zákon jinak.

(2)Právnícké osoby vznikají dnem, ke kterému jsou zapsány do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku, pokud nestanoví zvláštní zákon jejich vznik jinak.

§ 19a

(1)Způsobilost právnícké osoby nabývat práva a povinnosti může být omezena zákonem.

(2)Právnícké osoby, které se zapisují do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku, mohou nabývat práva a povinnosti ode dne účinnosti zápisu do tohoto rejstříku, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

§ 19b

(1)Právnícké osoby mají svůj název, který musí být určen při jejich zřízení.

(2)Při neoprávněném použití názvu právnícké osoby je možné se domáhat u soudu, aby se neoprávněný uživatel zdržel jeho užívání a odstranil závadný stav; je možné se též domáhat přiměřeného zadostiučinění, které může být požadováno v penězích.

(3)Odstavec 2 platí přiměřeně i pro neoprávněný zásah do dobré pověsti právnícké osoby.

§ 19c

(1)Při zřízení právnícké osoby musí být určeno její sídlo.

(2)Sídlo musí být určeno adresou, kde právnícká osoba sídlí skutečně, tedy místem, kde je umístěna její správa a kde se veřejnost může s právníckou osobou stýkat.

(3)Uvádí-li právnícká osoba jako své sídlo jiné místo než své sídlo skutečné, může se každý dovolávat i jejího skutečného sídla.

(4)Sídlo právnícké osoby může být v bytě pouze v případě, že je to slučitelné s jejím účelem a odpovídá to i povaze a rozsahu její činnosti.

(5)U právnícké osoby zapsané do obchodního nebo jiného veřejného rejstříku postačí, pokud její zakladatelský dokument uvede namísto adresy sídla jen

obec, kde je její sídlo. K zápisu do tohoto rejstříku však musí ohlásit plnou adresu svého sídla.

§ 20

- (1) Právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (statutární orgány).
- (2) Za právnickou osobu mohou činit právní úkony i její pracovníci nebo členové, pokud je to stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Překročili-li tyto osoby své oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý účastník nemohl vědět.

§20a

- (1) Právnická osoba se zrušuje dohodou, uplynutím doby nebo splněním účelu, pro který byla zřízena, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.
- (2) Právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku nebo v jiném zákonem určeném rejstříku zaniká dnem výmazu z tohoto rejstříku, pokud zvláštní zákony nestanoví jinak.
- (3) Před zánikem právnické osoby se vyžaduje její likvidace, pokud celé její jmění nenabývá právní nástupce nebo zvláštní zákon nestanoví jinak.
- (4) Ustanovení obchodního zákoníku o likvidaci obchodních společností se přiměřeně použijí i pro likvidaci jiné právnické osoby, pokud z ustanovení upravujících tyto právnické osoby nevyplývá něco jiného.

§ 20b až 20e²⁷

²⁷ § 20b až § 20e- viz zák. č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník:

Nadace

§ 20b

- (1) Fyzická nebo právnická osoba mohou jednotlivé nebo společně zřizovat nadace (fondy) k obecně prospěšným cílům, zejména za účelem rozvoje duchovních hodnot, ochrany lidských práv nebo jiných humanitních cílů, k ochraně a tvorbě životního prostředí, zachování přírodních hodnot i ochraně kulturních památek.

zrušeny

§ 20h

(1) Stanovy sdružení určí název, sídlo a předmět činnosti sdružení, úpravu majetkových poměrů, vznik a zánik členství, práva a povinnosti členů, orgány sdružení a vymezení jejich působnosti, způsob zrušení sdružení a naložení s jeho likvidačním zůstatkem. Členství ve sdružení lze vázat na určitý členský příspěvek.

(...)

§ 477

(1) V závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, které jim mají připadnout. Nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, platí, že podíly jsou stejné.

(2) Zůstavitel může závětí zřídit nadaci nebo nadační fond.

(2) Fyzická osoba může nadaci zřídit i závětí.

(3) Nadace je právnickou osobou; vzniká registrací u příslušného státního orgánu.

§ 20c

Zřizovatel vydává statut nadace, který obsahuje zejména

- a) název a sídlo nadace,
- b) cíl, který bude nadací podporován,
- c) zdroje nadace,
- d) způsoby použití prostředků nadace a komu je lze poskytnout,
- e) určení správce nadace a kdo ji zastupuje v právních vztazích,
- f) způsob majetkového vypořádání při zániku nadace.

§ 20d

Prostředky poskytnuté z nadace jsou účelově vázány a ten, komu byly poskytnuty, je povinen použít je podle stanovených podmínek; jinak může správce nadace požadovat jejich vrácení nebo náhradu.

§ 20e

(1) Na zrušení a zánik nadace se použije přiměřeně § 20a.

Příloha č. II:

227/1997 Sb.

ZÁKON

ze dne 3. září 1997

**o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých
souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech)**

ve znění pozdějších předpisů

(...)

HLAVA V

POUŽITÍ MAJETKU NADACE NEBO NADAČNÍHO FONDU

§ 21

- (1) Majetek nadace nebo nadačního fondu smí být použit pouze v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině nebo ve statutu nadace nebo nadačního fondu jako nadační příspěvek a k úhradě nákladů souvisejících se správou nadace nebo nadačního fondu.
- (2) Náklady související se správou nadace nebo nadačního fondu musí vést nadace nebo nadační fond odděleně od nadačních příspěvků. Náklady související se správou nadace nebo nadačního fondu zahrnují zejména náklady na udržení a zhodnocení majetku nadace nebo nadačního fondu, náklady na propagaci účelu nadace nebo nadačního fondu a náklady související s provozem nadace nebo nadačního fondu, včetně odměn za výkon funkce člena správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizora.
- (3) Nadační příspěvek poskytnutý nadací nebo nadačním fondem v souladu s účelem, pro který byly nadace nebo nadační fond zřízeny, je osoba, které byl poskytnut, povinna použít v souladu s podmínkami stanovenými nadací nebo nadačním fondem; jinak je povinna tento nadační příspěvek vrátit, nebo

(2) Podrobnější úpravu o nadacích (fondech) stanoví zákon Federálního shromáždění.

vrátit náhradu v penězích ve lhůtě stanovené nadací nebo nadačním fondem.

- (4) Osoba, které byl nadační příspěvek nadací nebo nadačním fondem poskytnut, je povinna na požádání nadace nebo nadačního fondu prokázat, jakým způsobem a k jakému účelu byl užit.
- (5) Členům orgánů nadace nebo nadačního fondu nebo revizorovi nelze poskytnout nadační příspěvek.
- (6) Nadace nebo nadační fond se nesmí podílet na financování politických stran nebo politických hnutí.

§ 22

- (1) Nadační listina nebo statut nadace nebo nadačního fondu musí stanovit pro omezení nákladů souvisejících se správou nadace nebo nadačního fondu jedno z těchto pravidel:
 - a) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento ročních celkových výnosů nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu,
 - b) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento hodnoty ročně poskytnutých nadačních příspěvků nebo
 - c) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu podle jeho stavu k 31. prosinci téhož roku.
- (2) Pravidlo stanovené podle odstavce 1 nelze měnit nejméně po dobu pěti let. Rozhodným obdobím podle odstavce 1 je kalendářní rok.

§ 23

- (1) Nadace nebo nadační fond nesmí vlastním jménem podnikat, s výjimkou pronájmu nemovitostí, pořádání loterií, tombol, veřejných sbírek, kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí. Nadace nebo nadační

fond nesmí použít svého majetku k nabytí majetkové účasti na jiných osobách, nestanoví-li tento zákon jinak.

(2)Majetek nadace nebo nadačního fondu nesmí být zástavou ani předmětem jiného zajištění závazku.

(3)Nadační jmění je nezcizitelné, pokud je tak stanoveno zřizovatelem nebo dárce; v ostatních případech s ním lze disponovat, včetně změny věcné skladby nadačního jmění, avšak pouze v souladu s cílem nadace a s péčí řádného hospodáře. Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, je nadace povinna uložit na zvláštní účet u banky nebo pobočky zahraniční banky působící na území České republiky, nebo je může použít:

a) na nákup investičních nástrojů emitovaných v členském státě organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále jen „OECD“), a to těchto investičních nástrojů znějících na českou nebo cizí měnu:

1. nástroje peněžního trhu,
2. dluhopisy a jiné cenné papíry představující pohledávku, které jsou kótovány na regulovaném trhu v členském státě OECD,
3. podílové listy otevřených podílových fondů, popřípadě podíly vydané jednotkami kolektivního investování, jinými než uzavřeného typu, jejichž statut omezuje investice do akcií a obdobných nástrojů do výše 30%,
4. podílové listy ostatních otevřených podílových fondů, popřípadě podíly vydané jednotkami kolektivního investování jinými než uzavřeného typu,
5. dluhopisy, jejichž emitenty jsou státy nebo centrální banky,

b) na nákup nemovitostí.

(4)Celková hodnota následujících investičních nástrojů nesmí přesáhnout 30% hodnoty nadačního jmění:

a) investičních nástrojů v cizí měně,

- b) podílových listů otevřených podílových fondů, popřípadě podílů vydaných jednotkami kolektivního investování jinými než uzavřeného typu, mimo podílové fondy a jednotky kolektivního investování uvedené v odstavci 3 písm. a) bodě 3, a
 - c) dluhopisů, jejichž hodnocení kvality investičního nástroje a účastníka kapitálového trhu (dále jen „rating“), provedené alespoň dvěma mezinárodními ratingovými agenturami, nedosahuje nejméně stejné kvality jako rating České republiky nebo které nemají garanci státu anebo garanci jiného subjektu s ratingem dosahujícím nejméně stejné kvality jako rating České republiky a provedeným alespoň dvěma mezinárodními ratingovými agenturami.
- (5) Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, není možno půjčovat.
- (6) Nadace může
- a) úplatně nabývat majetkové účasti na akciových společnostech v rozsahu stanoveném tímto zákonem,
 - b) být zakladatelem obecně prospěšné společnosti.
- (7) Celkový rozsah úplatně nabyté majetkové účasti nadace na akciových společnostech nesmí přesáhnout 20% z majetku nadace po odečtení hodnoty nadačního jmění. Kótované cenné papíry akciových společností může nadace nakupovat a prodávat pouze na regulovaných trzích. Obchodní podíl nadace na majetku akciové společnosti nesmí být větší než 20% majetku akciové společnosti.
- (8) Nadace nebo nadační fond nesmí být společníkem veřejné obchodní společnosti, komplementářem komanditní společnosti, tichým společníkem nebo členem družstva, jehož členové mají uhrazovací povinnost přesahující členský vklad na krytí ztrát družstva, nebo nesmí být členem jiné právnické osoby, ručí-li takový člen za její závazky.
- (9) Při prodeji majetku nadačního fondu nebo pronájmu nemovitostí, které jsou součástí majetku nadace nebo nadačního fondu, nesmí být kupujícím nebo nájemcem člen správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizor ani osoby jim

blízké ani právnická osoba, pokud členem jejího statutárního orgánu je člen správní rady či dozorčí rady nadace nebo nadačního fondu nebo revizor.

(10) Nadační jmění se zvyšuje

- a) vkladem prostředků uvedených v § 3 odst. 5, jsou-li nadačním darem,
- b) vkladem peněžních prostředků a cenných papírů (investičních nástrojů) uvedených v § 23 odst. 3, nebo
- c) vkladem nemovitostí.

(11) Dojde-li v průběhu trvání nadace ke snížení hodnoty nadačního jmění pod hodnotu zapsanou nadačním rejstříkem, provede nadace doplnění nadačního jmění na takto zapsanou hodnotu. Nedojde-li k doplnění nadačního jmění na zapsanou hodnotu do dvou let od konce účetního období, v němž ke snížení došlo, je nadace povinna do tří let od konce účetního období, v němž ke snížení nadačního jmění došlo, rozhodnout o snížení nadačního jmění v souladu se skutečným stavem.

(12) Dojde-li v průběhu trvání nadace ke snížení hodnoty nadačního jmění pod 500 000 Kč a nebude-li nadační jmění doplněno alespoň do výše 500 000 Kč do jednoho roku od konce účetního období, v němž ke snížení nadačního jmění došlo, je správní rada nadace povinna rozhodnout o návrhu na sloučení nadace s jinou nadací podle § 8 odst. 1, nebo podat soudu návrh na zrušení nadace.

Příloha č. III.:

Dotazník:

Téma: Sociální ekonomika v ČR

Autor: Jan Skopeček

Sociální podnik: je nevýdělečná organizace, která ve výjimečných případech může podnikat, či vyvíjet tzv. jinou výdělečnou činnost. Hlavní účel založení sociálního podniku je buď veřejně prospěšný (poskytování služeb veřejnosti), nebo vzájemně prospěšný (poskytování služeb členům sociálního podniku). Podnikání, či jiná výdělečná činnost tedy nejsou hlavními účely založení.

Jinou výdělečnou činností je míněna na zisk orientovaná vedlejší činnost, která nespĺňuje zákonné podmínky pro podnikání dle obchodního zákoníku. Pojem výdělečnosti či výdělečné činnosti- soukromým právem nedefinovaný- je pojmem širším než podnikání, jež je definováno v § 2 odst. 1 obchodního zákoníku, neboť pojem výdělečnosti/ výdělečné činnosti není odvozen od pojmu podnikatele podle odst. 2 téhož ustanovení. V českém právu veřejném, zvláště daňovém, bývá pojem výdělečnosti chápán ve „zbytkovém“ významu ostatní samostatné výdělečné činnosti, než je podnikání. V tomto pojetí je podmětem „jiné“ výdělečné činnosti než podnikání osoba (subjekt práva), která není z právního důvodu výkonu této činnosti zapsána v obchodním rejstříku, neboť tak zákon nestanoví (či lépe nepřipouští), ani tuto činnost nevykonává na základě živnostenského nebo jiného veřejnoprávního oprávnění.

1. otázka: Pokládáte se za sociální podnik?

- Ano
- Ne

Proč?

2. otázka: Jakou podnikatelskou či jinou výdělečnou činnost provozujete?

Prosím, vyjmenujte.

3. otázka: Jaké máte zdroje příjmů nevýdělečné povahy?

- Členské příspěvky
- Dary
- Dědictví
- Výnosy z vlastního majetku
- Dotace z veřejných rozpočtů (i z fondů EU)
- Jiné. (prosím, uveďte).

4. otázka: Jaký je poměr mezi příjmy z nevýdělečných činností (dary, příspěvky ze státního rozpočtu, členské příspěvky atd.) a příjmy z podnikatelské + jiné výdělečné činnosti?

- Příjmy z nevýdělečné činnosti-..... %
- Příjmy z podnikání a jiné výdělečné činnosti.....%

5. otázka: Kolik má Váš podnik stálých zaměstnanců?

6. otázka: Je Váš podnik založen primárně za účelem dosahování zisku? Pokud ne, jaký/é je/Jsou primární účel/y založení. Prosím, vyjmenujte.

7. otázka: Provozujete jinou výdělečnou činnost či podnikání od samotného počátku Vašeho podniku?

- Ano
- Ne

Pokud ne, proč jste se rozhodli tyto činnosti zahájit?

8. otázka: Je podle Vás zisk slučitelný se sociálním posláním Vašeho podniku a kde vidíte limity, za kterými už to slučitelné není?

DĚKUJI VÁM ZA ROZHOVOR.

Slovník důležitých jmen a pojmů

Pozn.: Vzhledem k tomu, že se v řadě zde uvedených případů jedná o pojmy nové, uvádím pod vlastním českým překladem znění v původním jazyce.

„Dobročinné právnické osoby (korporace)- Sociální podniky mohou záměrně být výdělečnými obchodními společnostmi, jež se rozhodly užít některé ze svých zdrojů, aby rozvíjely sociální procesy, nebo aby podporovaly v jednotlivých oblastech veřejné blaho (...). Korporátní dobročinné organizace jsou obchodními společnostmi, jejichž základní linií je maximalizovat zisk nebo navyšovat tržní podíl. Angažování se při společensky prospěšných činnostech, jako třeba dárcovství korporací, dobrovolnictví zaměstnanců společnosti, nebo sponzorství a společné podniky korporací s nevýdělečnými organizacemi, může být oceněno v této souvislosti jako základní prvek ‚strategické dobročinnosti‘ (...), přičemž dobročinné aktivity přispívají k výkonnosti zaměstnanců korporací, k utržení za výrobky korporace, nebo vylepšení celkového veřejného dojmu korporace, vše z důvodu (dlouhodobého) hospodářského úspěchu“ (Young, 2001: 4; vlastní překlad).

„Corporate Philanthropies- Social enterprises can be intendedly for-profit businesses that decide to use some of their resources to advance social causes or promote the public good in a particular way. Basically, however, Corporate Philanthropist organizations are businesses whose bottom lines are to maximize profit or increase market share. Engaging in socially beneficial activities such as corporate grant-making, volunteering of company personnel, or corporate sponsorships and joint ventures with nonprofit organizations, can be appreciated in this context as elements of ‚strategic philanthropy‘ (...) wherein philanthropic activity contributes to the productivity of corporate employees, the marketing of corporate products or the polishing of the corporation’s public image, all in the cause of (long term) economic success“ (Young, 2001: 4).

„Hybridní podniky- (...) Obchodní společnosti, jež si nárokují mít dvojí cíl- vydělávat pro své vlastníky a přispívat k širšímu sociálnímu blahu. Ben and Jerry’s Ice Cream a The Body Shop jsou dvěma příklady tohoto druhu. Takové podniky, teoreticky, drží v jistých mezích svoji rovinu vytváření výdělku, aby se přizpůsobily sociálním měřítkům, jako třeba zachování životního prostředí (např. užíváním pouze recyklovaných látek nebo vytvářením z hlediska životního prostředí přátelských nebo zdravých výrobků), nebo sociální spravedlnosti

(např. využití praxe najímání a podpory příznivé k menšinám a znevýhodněným zaměstnancům); nebo odevzdávají podstatný díl svých výdělků, aby podpořily sociální procesy, spíše než by je přerozdělovaly vlastníkům“ (Young, 2001: 4- 5).

„Hybrids- A fairly recent development is the emergence of businesses that claim to have dual objectives- to make a profit for their owners and to contribute to the broader social good. Ben and Jerry’s Ice Cream and The Body Shop are two examples of this genre. Such enterprises, in theory, constrain their levels of profit making in order to accommodate social criteria such as environmental conservation (e.g., using only recyclable materials or producing environmentally friendly or healthful products) or social justice (e.g., utilizing hiring and promotion practices favorable to minorities or handicapped workers); or they give away a substantial portion of their profits to support social causes rather than distribute them to owners“ (Young, 2001: 4-5).

Jiná ekonomická činnost- viz. pojem „Jiná výdělečná činnost“

Jiná hospodářská činnost- viz. pojem „Jiná výdělečná činnost“

Jiná výdělečná činnost- „Pojem výdělečnosti, soukromým právem nedefinovaný, je pojmem širším, než podnikání, definované v §2 odst. 1 obchodního zákoníku, neboť není odvozen od pojmu podnikatele podle odst. 2 téhož ustanovení. V českém právu veřejném, zvláště daňovém, bývá pojem výdělečnosti chápán ve „zbytkovém“ významu ostatní samostatné výdělečné činnosti než je podnikání. V tomto pojetí je podmětem „jiné“ výdělečné činnosti než podnikání osoba, která není z právního důvodu výkonu této činnosti zapsána v obchodním rejstříku, neboť tak zákon nestanoví (...), ani tuto činnost nevykonává na základě živnostenského nebo jiného veřejnoprávního oprávnění (...). Typicky se v takovém případě jedná například o výdělečný pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor, pokud s ním nejsou pronajímatelem poskytovány jiné než základní služby, zajišťující řádný provoz nemovitostí, bytů a nebytových prostor (...). Účelem této výdělečné činnosti přitom může být dosahování zisku ze soustavného samostatného pronajímání těchto věcí, provozovaného pronajímatelem samostatně vlastním jménem a na vlastní odpovědnost. Není však splněn legální předpoklad živnostenského nebo jiného veřejnoprávního oprávnění k této výdělečné činnosti na straně jejího podmětu. Pro takovou výdělečnou činnost totiž zákon neještě nestanoví předpoklad živnostenského oprávnění (...), ale

nestanoví ani předpoklad veřejnoprávního oprávnění jiného“ (Telec, 1998: 168). Jinou výdělečnou činností též je činnost taková, která nesplňuje být jen jediný (samozřejmě i více) pojmový znak podnikání, jimiž jsou (viz. § 2 odst. 1 obchodního zákoníku a § 2 živnostenského zákona): samostatnost, soustavnost, vlastní odpovědnost, vlastní jméno a založení za účelem zisku (více viz. pojem „Podnikání“).

Nestátní nevýdělečná organizace příp. nestátní nevýdělečný podnik- pro tuto právnickou osobu se někdy též- nesprávně (zdůvodnění viz. kapitola „1.3. Shrnutí“)- používá pojem nezisková organizace, nevládní nezisková organizace, ad. Nestátní nevýdělečná organizace je soukromoprávní právnická osoba, jež představuje institucionální vyjádření občanské společnosti. Ve svém působení a existenci je nezávislá na státu i na územní samosprávě obcí a krajů.

Nestátní nezisková organizace- viz. pojem „Nestátní nevýdělečná organizace“

Nevýdělečný sektor- vyjadřuje institucionalizaci občanské společnosti. Politickou a sociální podstatou nevýdělečného sektoru je zájmová samospráva, nezávislá na státu i na územní samosprávě obcí a krajů. V rámci právně pojmové dichotomie soukromý sektor - veřejný sektor bývá nevýdělečný sektor někdy řazen samostatně. Soukromým, přesněji soukromoprávním, je nevýdělečný sektor z hlediska založení svých institucionálních právních norem. Veřejným je pak s ohledem na veřejné úkoly, které v řadě případů plní (Telec, 1998: 27n).

Neziskový sektor- viz. pojem „Nevýdělečný sektor“

„Organizace se sociálním zaměřením- (...) (Soukromoprávní) organizace věnující se dosahování sociálního blaha. Taková organizace je řízena účelem jiným, než je vytváření výdělku; nicméně obchodní příjem a obchodní činnost jsou viděny buď jako strategický prostředek vytváření příjmu, jenž podporuje poslání, nebo jako strategie k výkonnému provádění na poslání vázaných funkcí, nebo obojí. Například prodávání pečiva je pojímáno jako tvůrce příjmu pro Girl Scouts a také vzdělávací (na účel založení vázaná) zkušenost dívek, které se toho účastní. Organizace, jež rozjíždějí programy chráněných dílen, které zhotovují určité zboží nebo opravují a prodávají darované zboží (...)“ (Young, 2001: 4).

„Social Purpose Organizations- Alternatively, a social enterprise can consider itself to be a (private) organization devoted to achieving social good. Such an organization is driven by a mission other than profit-making; however, commercial revenue and business activity are seen either as a strategic means to generate income to support the mission, or as a strategy to carry out mission-related functions expeditiously, or both. For example, selling cookies is conceived as a revenue generator for the Girl Scouts and also an educational (mission-related) experience for the girls that participate in it. Organizations that run sheltered workshop programs, which manufacture certain goods or repair and sell donated merchandise, such as Goodwill Industries, do so for the express purpose of employing and training challenged workers as well as to generate revenues“ (Young, 2001: 4).

Podnikání- pojem podnikání právně ošetřen v rámci české legislativy v § 2 odst. 2 obchodního zákoníku a v § 2 živnostenského zákona, které za podnikání pokládají soustavnou činnost provozovanou samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku. Pojmovými znaky podnikání tedy jsou: soustavnost, vlastní odpovědnost, samostatnost, vlastní jméno, založení za účelem dosažení zisku. A samotné podnikání od tzv. jiné výdělečné činnosti odlišuje i veřejnoprávní oprávnění k činnosti- například předpoklad živnostenského oprávnění.

Podnikatelská činnost- viz. pojem „Podnikání“

Sociální ekonomika- „Sociální ekonomiku tvoří družstva, vzájemné společnosti, asociace a nadace. Jejich činnost nespadá ani do veřejného sektoru, ani do tradičního, tržního, ekonomického sektoru usilujícího o zisk. Je orientována na potřeby, není zřízena výlučně pro tvoření zisku. Její čtyři skutečné oblasti rozvoje- 1) sociální, demokratické a participativní podnikání, 2) zaměstnanost a sociální koheze/ zapojení, 3) místní rozvoj a 4) vzájemná sociální ochrana- tvoří základ modelu pro rozvoj praktické zkušenosti s demokracií, která poskytuje občanům odpověď na jejich potřeby a očekávání. Protože má své kořeny na místní obecní úrovni, byla sociální ekonomika vždy pro partnerství (s obecním/ veřejným sektorem a místními úřady, s odbory a konvenčními obchodními podniky), která pomáhají rozvoji její struktury zajištění růstu“ (Roelants, 2002: 4; upraveno autorem).

Sociální podnik- Jde o ekonomické subjekty produkující výrobky nebo služby, nejde však o firmy typu s.r.o. či a.s. Jde víceméně o družstva, vzájemně prospěšné společnosti a spolky s ekonomickou aktivitou (COR), dále nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti.

Veřejná hodnota- „(...) (P)ojem veřejné hodnoty je definován jako přidaná hodnota díky užití vzácných zdrojů (čas, peníze a další zdroje), aby byl vytvořen užitek z hlediska naplňování očekávání. Přínosy různé povahy mohou být zváženy. Veřejná hodnota nemusí pouze zvažovat hospodářské (...) přínosy, ale také sociální hodnotu a lepší vládnutí. Poslední dvě skutečnosti hrají důležitou roli s ohledem na sociální soudržnost (...). Čili veřejná hodnota může zvažovat nejen výsledky a prostředky, ale také důvěru, legitimitu a odpovědnost. Jinými slovy, veřejná hodnota může být popsána jako rozdíl mezi přínosy poskytovanými vládou a zdroji a pravomocemi, jichž se občané vzdali ve prospěch vlády (...). Od té doby, co jsou zdroje vzácné, jejich možná cena je započítána při zvažování veřejné hodnoty. Veřejná hodnota může být vytvářena různými organizacemi. Nejen veřejnoprávní osoby (fyzické i právnické- pozn. autora) mohou poskytovat veřejnou hodnotu. Nadto, zdá se být užitečné užívat rozdílné organizace z rozdílných sektorů, díky čemuž se mohou rozestřít rizika a náklady experimentování a výsledné inovace, a také umožňuje učení napříč organizacemi (...). Nicméně, veřejná hodnota je často tvořena organizacemi, jež nemají jediný cíl, například pokud jde o základní linii. Jejich cíle jsou mnohočetné (a také zahrnují základní linii)“ (Havrda, s.d.: 1- 2; vlastní překlad).

Public value- „(T)he notion of public value is defined as adding value by use of scarce resources (time, money, and other resources) to create benefits in terms of fulfilling expectations. The benefits of various natures should be taken into account. Public value should not only consider economic (welfare) benefits, but also social value and better governance. The latter two play important role with regard to social cohesion. It is also obvious that benefits of different natures often overlap in reality. Thus public value should account not only for outcomes and means, but also for trust, legitimacy, and accountability. In other words, public value could be described as the difference between benefits provided by the government and the resources and powers given up to the government by citizens (...). Since the resources are scarce, their opportunity cost is being accounted for when considering public value. Public value can be created by various organisations. Not only public bodies can provide public value. Mo-

reover, it seems useful to use different organizations from across different sectors since it can spread the risks and costs of experimentation and resulting innovation, and also enable cross-organizational learning (...). However, public value is often created by organizations that do not have a single objective, for example in terms of bottom line. Their objectives are multiple (and in a way also include the bottom line)” (Havrda, s.d.: 1- 2).